
Július Barč-Ivan

Železné
ruký

Matica slovenská

* I *

Je po poslednom číslе programu našej študentskej zábavy. Preobliekam sa s ostatnými účinkujúcimi za javiskom. Dolu v sieni odstránily sa stoličky a už sa fancuje.

Naši otcovia sa vari aj hnevali, že trošku privčas sme sa pustili do usporiadania letnej zábavy. Veď iba nedávno sa začaly naše letné prázdniny. Vskutku, sme iba v polovici júla a už sme sa postarali o senzáciu pre naše okresné mesto. V tejto chvíli však za to nik na nás nehundre. Účasť je hojná, nálada znamenitá a skvelé čísla programu boli odmenené búrlivým potleskom. Usporiadatelia sa usmievajú. Sú presvedčení, že na zábavu nedoplatíme.

Ondriš Sklenár pristupuje ku mne a blahoželá. A hneď sú okolo mňa aj ostatní známi chlapci. Prikyvujú Ondrišovi, že mne možno ďakovať za úspech zábavného programu a že v oboch jednoaktovkách som vytvoril skvelé postavy. Usmievam sa na Ondriša a podávame si ruky. Nepoznám sa ešte so všetkými chlapcami. Nedávno sme sa sem prisťahovali a maturoval som na ústave, ktorý nenavštěvujú žiaci z nášho mestečka. Ale medzi známymi začínam sa cítiť dobre. Neuvedomujem si to len teraz. Soznámil som sa s týmto pocitom už na skúškach zábavného

programu a dnes ma robí šťastným. Lebo pre mňa je tento večer zázračne krásny.

Prechádzam medzi tancujúcimi a smerujem k stolu, pri ktorom sedia moji rodičia. Hudba naraz prestala hrať, tancujúce páry vracajú sa na svoje miesta a ja už zďaleka vidím náš stôl obklopený početnou dámskou spoločnosťou. Približujem sa. To pani prednostová a iné dámy, priateľky a známe mojej mamy, vyhľadaly ju, aby jej gratulovaly k môjmu úspešnému vystúpeniu. A mamka priam žiari radosťou, že má takého nadaného syna.

Hľa, i pani riaditeľa fabriky sa približuje k nášmu stolu, aby sa blahosklonne prihovorila a blahoželala matke.

Počujem jej hlas.

Len kde sa to Vladko naučil?

A vidím už aj úsmevy na tvárách. Chápem celkom pani prednostovú, že takúto poznámku nemôže nechať bez slova.

– Moja drahá, – hovorí, – tomu sa nemožno naučiť. To je dar boží!

Pozorujem môjho otca. Počúva tieto reči a trošku je zmenená jeho tvár. Nedá sa uhádnuť, na čo myslí, ale vidím, že je dojatý. Kto vie však, či sa mu nebude chcieť opustiť zábavu práve v tejto chvíli. Nech! Mňa by veľmi nezarmútil. Bolo by mi to vlastne jedno. Ba bol by som tomu aj rád. Tanec, pijatyka a všetko ostatné, čo vábilo mnohých chlapcov, mňa nepríťahovalo nikdy. I teraz, keď padla opona za druhou aktovkou, v ktorej som hral tiež hlavnú úlohu, prestala ma naša študentská zábava zaujímať. Nemal som čo závidieť chlapcom, ktorí tancovali, spievali a popíjali si tak, ako býva zvykom na letnej zábave.

Vždy som mal rád svoju samotu. A to som videl aj u môjho otca. Ukázalo sa pri mnohých príležitostiach, pri ktorých sa mohol zabaviť, že radšej sa vrátil domov. Ale mamka, často mlčanlivá, obklopená tichosťou v celom svojom živote, mala rada zábavu a spoločnosť. Dívala sa na tanec a počúvala spev. Iba si vzdychla, keď sa otec predčasne zdvihol od stola, ale išla poslušne za ním.

Tak to bude i teraz. Už to vidím.
Dámy odišly. Mamka vstáva. Ideme.
Zábava je v plnom prúde.

⊕ ⊕ ⊕

Bola krásna mesačná noc.
Na ceste domov padlo niekoľko slov.

Zpočiatku sme mlčky kráčali. Ja s mamkou, otec na niekoľko krokov pred nami. A naraz vybuchlo slovo, ktorého sme sa všetci zľakli.

Nie, nemusel som hovoriť o tom hned za horúca. Nebolo to odo mňa pekné. A keby som si bol priznal, že ma viedla pritom vypočítavosť, bol by som musel pridať aj to, že nebolo to odo mňa ani taktické. Zvláštnu náladu sme mali všetci pri odchode zo siene, kde bola zábava. Mnoho sme z nej odnášali, uznanie, blahoželania, spomienky na poťlesk i na slzy. A ponáhľali sme sa. Bolo to veľmi múdre. Utekali sme z tejto siene, kým bola krásna. Vedeli sme, že tí, ktorí sa v nej budú ďalej zabávať, uvidia možno aj skutočnosť. Uvidia túto sieň i za denného svetla. Možno i to, že špinavé sú jej steny, kde všade chýba omietka, aká je maľba i podlaha. My sme utekali z nej možno aj preto, aby sieň, v ktorej som zažil svoj veľký úspech, zostala v mojich spomienkach navždy krásna. A navždy krásny bol aj tento večer, ktorý pravdepodobne rozhodne o mojom živote.

Tiško sme kráčali a pozorne, ako keby sme boli zahalení v jemný, čarovný závoj. Ten závoj mal v nás chrániť to, čo sme si niesli v duši. Lebo i táto chvíľa bola mimoriadna. I tú chvíľu, v ktorej sme my traja kráčali nocou, napĺňala krásu dnešného večera. Niesli sme ju v sebe. Cítili sme, že stále sa usmievame. Nevideli sme to, lebo sme sa nedívali jeden na druhého. Len sme to cítili.

A tu sa ozvalo to slovo. A naraz sme pocítili, ako sa trhá s nás ten čarovný závoj. Na handru. Kto chcel prehovoriť prvý, bol v nevýhode. Musel si vybrať slová. Moje boly surové. Striasly mojich rodičov. A bolo po ilúzii.

Zaútočil som na otca, aby mi dovolil zapísat sa na drama-

tickú akadémiu. Chcel som sa stať hercom. Bola v tom vypočítavosť žiadajúca ho hned po úspechu o splnenie mojej túžby. Možno, keby som bol mlčal, boli by sme obaja zostali na ceste k chvíľke, ktorá nás mohla sblížiť. Takto iba potom, keď som skončil, cítil som, aké surové boly moje slová a akú chybu som spravil.

A predsa som dostal neočakávanú odpoveď. Počítal som, že otec povie tvrdo: Nie! A on povedal ticho len ľoko:

– Zajtra si o tom pohovoríme.

Išli sme ďalej. Mesiac svietil tak ako pred chvíľou. Len my sme boli inakší. Zmizla už z našich duší krásy, ktorú sme si so sebou niesli. Úzkosť sa nás chytala, či zajtrajší deň nás nepostavi proti sebe a či nám netreba hotoviť sa do boja.

† † †

A teraz tu sedím a rozmýšľam.

Tento záhradný domček dal otec postaviť pre mňa vlasti, keď sme sa sem presťahovali. Bolo to krátko po tom, keď som prekonal fažký zápal plúc. Chcel, aby som cez prázdniny, ktoré strávím doma, bol ďaleko od prachu ulíc a mohol sa nadýcháť vždy dobrého povetria. Tu spávam teraz v lete. Záhrada je asi na dvesto krokov od fabriky a od vilky, v ktorej bývajú rodičia. Pred chvíľou sme sa tam lúčili s mamkou a s otcom.

Otec vošiel prvý potom, keď si otvoril. Obrátil sa vo dverách a zavolať:

– Dobrú noc!

Mamka mi stisla silne ruku. Ako keby ma bola chcela povzbudiť a povedať mi: Vydrž! Ja som s tebou! A budem šťastná len vtedy, keď budeš šťastný aj ty!

Keby všecko záviselo od mamky! Ale v takých veciach si otec fažko dá povedať.

Ináč túto ofázkou nenadhodil len dnešný večer. Už dávno sa hľadá v našej rodine odpoveď na ňu. A vážne rozmýšľajú o nej otec i matka. Raz, práve vtedy, keď som chcel otvoriť dvere z predsiene do izby, počul som mamku, ako v izbe hovorí:

– Napokon má devätnásť rokov. Je po matúre. A mohol by aj sám rozhodnúť o tom, čím by chcel byť.

A hneď na to sa ozval otcov hlas nervózne a vyčítavo:

– Sám? – A zopakoval túto otázku.

Vtedy som otvoril dvere. Boli zarazení. Nepokračovali v rozgovore. Ja však viem, že neprestejne rozmýšľajú o mojom osude.

Dnu je dusno. Otváram dvere a vychádzam z izby na verandu. Ešte je tma. Ďaleko je nový deň.

Až príde, privítam ho so sladkou únavou a s otázkou: Aký bude a čo prinesie?

† † †

Iba pri obede sme sa stretili.

Z dvora fabrickej budovy dalo sa prejsť do nášho dvora. A tak sme z našej kuchyne i z izby vždy videli otca, keď prichádzal z fabriky domov.

Bola to fabrika na výrobu hračiek a zamestnávala sto dvadsať robotníčok a robotníkov. Zavádzala novinku v hračkárskom odbore. Vyrábala hračky len z dreva. Hračky sa ujímaly pomaly, ale vzbudzovaly pozornosť a získavalny zákazníkov. Od budúcnosti nielen to sa mohlo očakávať, že fabrika sa udrží, ale i to, že sa zvýši počet pracovných síl. Otec viedol podnik s obchodnej stránky. Zasvätení hovorili, že on ho drží. Venoval mu skoro všetok svoj čas a všetky svoje sily a len jemu možno ďakovať, že po strašnej vojne, do ktorej sa po prvý raz zamiešal celý svet, v časoch ešte neistých, vedie ho tak úspešne, že patrí v štáte k najlepším.

Ked' otec vošiel, pozdravil som. Ale k stolu sme si sadli mlčky.

Len niekoľko slov padlo. Osemročná sestra Vierka štebotala. Ale nik ju nepočúval. Čakali sme všetci na to, čo príde.

Nepočítal som s tým, že hneď teraz budem môcť prehovoriť s otcom o našej otázke. Očakával som, že povie mi len to, kedy sa budeme môcť porozprávať. Hneď popoludní vracať sa vždy do fabriky. Lenže teraz napodiv neodchádzal, i keď sme obed

dokončili. Počkal, kým sa neupratalo so stola. Potom pozrel na Vierku a povedal jej, aby sa išla hrať na dvor. Tá sa hneď vydala z izby. Mamke povedal len toľko: – Zostaň, ak chceš!

Mama zostala.

Otec vstal. Bol tučný, ale vysoký. Postava impozantná. Vyzeral teraz ani nejaký prísný kniežač, ktorý chce niekoho pokarhať. Nie podľa Kristových prikázaní, ale ľudskou prísnosťou, ktorá nepozná veľmi milosť a lásku.

Začal s mojím včerajším vystúpením. Prechádzal sa po celej dĺžke izby duniacimi krokmi a hovoril hlasom mocným. Len ako by nie nám, ale pre seba. I tak znely jeho slová čudne. Hovoril tak, ako keby odpovedal na nejakú obžalobu. A ako by si nás pritom málo všímal a bolo mu celkom jedno, že ho počúva staršia žena s nervozitou, zle skrývanou, a mladík so vzrušením chvíle, v ktorej sa rozhoduje o jeho budúcnosti. Cítili sme s maikou, že teraz sme mu cudzí.

Poznamenal po dlhom úvode, že chápe, že ma ománil včerajší úspech. Bolo hodne potlesku a hodne gratulácií. Kamaráti ma mohli ešte zdvihnuť na plecia, aby slávy bolo ešte viac, poznamenal ironicky. A vlastne, čo to bolo včera? Aká veľká udalosť, rozhodujúca v živote? Nuž študenti zahrali dve aktovky. Obyčajné ochočnícke predstavenie. Opakoval tieto slová a slabikoval ich, aby upozornil znova na dôraz, ktorý chcel ponechať na nich. Obyčajné ochočnícke predstavenie.

Spomenul som si, aký dojatý bol včera na tom obyčajnom ochočníckom predstavení. Možno bol, odpovedal, keď som mu to pripomenal. Sú chvíle, ktorým sa nemožno ubrániť. Premôžu človeka. To však nemení jeho názor na takéto a podobné predstavenia. Nezdržal som sa a povedal som mu podráždene, že nádejný herec fažko by sa mohol presvedčiť o svojom talente pri inej príležitosti ako pri vystúpení na takomto ochočníckom predstavení. On však pokračoval nevykoľažený. Kto vie, či sa dá pokladať úspech na ochočníckej scéne za úspech vážny, na ktorom si možno založiť budúcnosť. Lebo o budúcnosť ide,

všakde? O moju budúcnosť. To si treba, vraj, uvážiť ešte! Podľa jeho mienky ostávalo otázkou nielen to, či by som obstál medzi hercami z povolania. Aj to bolo otázkou, či mám vôbec talent.

Od sťosti a bolesti naplnily sa mi oči slzami. Chcel som mu skočiť do reči, ale umlčal ma povýšeným gestom. On prosto naverí, že ja mám talent. Nemám to napísané na čele, že zo mňa niečo bude, a dobrý obchodník neriskuje tam, kde môže len doplácať. Či skutočne mám v sebe niečo, to sa ukáže neskôr. Nestratí sa to a dá sa to využiť aj po rokoch. Pospomínał členov starej hereckej gardy nášho okresného mestečka, výborných ochotníkov, ktorí sa v živote uspokojili potleskom mestného publiku. A pritom sa riadne venovali svojmu povolaniu.

Tu urobil krátku prestávku a potom pokračoval.

Moje pravé miesto v živote nie je a nebude na javisku. Dôrazne ma žiada, aby som takéto detské myšlienky a plány vyhodil z hlavy. To sú len sny, ktoré sa nikdy neuskutočnia. Rozhodol tak, že budem študovať právo, a keď skončím, vstúpim do služieb fabriky.

Skončil.

My s mamkou sme mlčali. Pochopili sme, že otec hovoril príliš väčne.

Otec chvíľu čakal, že sa z nás odváži niekto na odpoved. Potom sa odvrátil od nás a výšiel.

* II *

Som vo svojom domčeku v záhrade. Sám.

Vtedy, po otcovom odchode, mal som v očiach slzy. Hlúpe je, že som taký citlivý.

Mama ma láskala. Naraz však prestala a nezvyklá tvrdosť bola v jej hlase.

– Čo urobíš? – spýtala sa.

Neodpovedal som. Hanbil som sa za svoje slzy. Inakšie som mal prijať skutočnosť, pred ktorú nás otec postavil. Nie slzami!

Mamka, ako by bola uhádla moju myšlienku, povedala:

— Nesmieš sa postaviť proti otcovi. Nechce ti zle! Každý rodič by najradšej videl svoje dieťa tam, kde by bola jeho budúcnosť najistejšia.

— Ale ja nechcem zaistenú budúcnosť so zamestnaním, ktoré nenávidím. Nechcem.

— A vieš dobre, syn môj, čo chceš?

Zarazila ma táto otázka. Aj mama pochybuje vo mne?

— To nie je dosť, že chceš byť hercom. Tvoj plán nás nezbaví starostí o tvoju budúcnosť. I keby otec s tebou súhlasiel.

Nevedel som si predstaviť, prečo pozera mama na vec inakšie. Inakšie ako ja a inakšie ako otec. Myslel som si, že stojí vo všetkom pri mne a že jej záleží na tom, aby jej jediný syn bol šťastný. Povedal som jej to tvrdými a trpkými slovami. Že otec nechce moje dobro, nechce moje šťastie, to viem. Poznal som to preto, lebo som mnoho rozmýšľal o našom pomere. Ani teraz nehovoril otvorene. A nešlo mu o moju budúcnosť. Bránil iba seba, celkom egoisticky, svoju budúcnosť, svoje postavenie pred všetkým, čo by mohlo nepriaznivo vplývať na jeho život, keby sa stal jeho syn komediantom. Videl som to jasne. Lenže i mama i otec sa mylia, keď si budú myslieť, že budú o mne rozhodovať bez opýtania. Keby sa o to pokúsili, videli by, že sa im nepodarilo vychovať zo mňa poslušného a pokorného otroka, i keď to možno chceli.

Vyšiel som a prudko tresol dverami.

A teraz tu sedím už hodiny. Pokúšam sa čítať. Ale nijako mi to nejde. Trápim sa a mučím.

Som pevne rozhodnutý nejsť na večeru. Tak cítim, že dnes by som nemohol sedieť s otcom pri jednom stole. Som rozdráždený a nemám náladu, v ktorej sa ustupuje. Mohli by sme sa chytiť, a potom by bolo zle.

Ale nech hovorí čokoľvek, včera bol dojatý. A možno mal aj radosť z môjho úspechu. Že by sa bol pretvaroval? Nie. Skutočne sa tešíl. Lenže predovšetkým preto, lebo môj úspech bol aj jeho úspechom. Nebudú ho hanieť za to, že má šikovného a nadaného syna.

Nejaké kroky počúvam v záhrade. Blížia sa. Škoda, že som sa tu nemohol zavrieť.

Dvere sa otvárajú. A v nich mama.

— Prečo dávaš na seba čakaf? Či si chcel, aby som prišla za tebou?

Hanbím sa.

— Podľa na večeru! — vraví mama ticho, ale rozhodne.

— Nejdeme.

— Chceš zvadu a hriech. Otec dobre bude vedieť, prečo si neprišiel. A poznáš jeho povahu. Aký býva prudký a čoho je schopný, keď sa niekto postaví proti nemu.

— Podľa, — povedala znova. — Musíme zachovať pokoj v našom dome.

Kráčame našou záhradou spolu s mamkou. Augustový večer tiško sa blíži.

† † †

Zpočiatku sme mlčali pri večeri všetci.

Už sme sedeli pri stole, keď otec prišiel. Pozdravil a sadol si. Viera sa pomodlila.

A tu otec uprel pohľad na mňa. Bol to prenikavý pohľad. Chcel vniknúť do hlbín. Sklopil som oči.

Viera začala štebotaf. Že z hračiek, ktoré sa robia vo fabrike, dostala dnes húsku. A že tá húška má zelený zobák. Kto to kedy videl, aby húška mala zelený zobák? Prečo nemá červený?

Na mojej tvári zjavil sa diabolský úsmev.

— Vieš, Vieročka, — povedal som jej, — to máš tak. Dospelí ľudia radi by poučali malé deti. Ale nevedia ani toľko, že húška má maf červený zobák.

Pokračoval som, ako keby som nebol spozoroval mrazivé ticho okolo stola.

— Dospelí sa deti nepýtajú na nič. Je im jedno, či sa ti to páči, že ti dávajú húsku, a či by si sa nehrala radšej so sliepočkou alebo kačicou. Rozkážu ti, že ti musí byť dobrá húška so zeleným zobákom, a ty musíš čušať.

Otec pozrel na mňa. Cítil som, že porozumel. Dojedol večeru

s nezmenenou tvárou. Len keď som sa zdvihol od stola a podakoval sa, aby som mohol odísť, povedal len toľko: — Zostaň!

Vo mne kypela zlosť. Nenávidel som chvíle, v ktorých som musel počúvať ako otrok. Tvár sa mi vôbec nezmenila, iba som si zahryzol do perí a opakoval som si: Si otrok, otrok, otrok. Keby si bol slobodný, povedal by si len toľko: Ľutujem, ale nezmením svoju mienku. Robíte i so mnou to isté čo s Vierou. Hodíte jej húsku so zeleným zobákom a je vám celkom jedno, že sa jej ten zobák nepáči alebo že by chcela inú hračku. Mňa chcete prinútiť, aby som študoval právo, a je vám celkom jedno, že sa chcem stať hercom. Len či my, deti, musíme padat na kolená, byť šťastní a spokojní s tým, čo nám dávate vy, veľkodusní a milujúci rodičia? Keby ste vedeli, ako sa nám protiví človek, ktorého by ste chceli z nás spravíť vy! Ten ponížený otrok!

Stál som pri stole a mlčal. Čakal som, že sa mi otec prihovorí.

Ale otec sa neprihovoril. Nechal ma stáť. Krv mi vstúpila do hlavy. A predsa som mlčal. Iba na mamku som pozrel, ale bez výčitky. I ona to vedela, že znova sa strafily všetky moje nádeje.

A tu vybuchla.

— Čo chceš od neho?

— Poviem mu to sám, — odpovedal otec.

— Tak mu to povedz! A netráp ho!

— Že ja ho trápim? — skrikol naraz otec. — Ja? Môjho syna?

Ó, aké to bolo čudné, čo povedal otec. A ja som mu predsa veril v tejto chvíli. Aj vďačnosť musel cítiť v mojom pohľade. Niečo krásneho bolo v jeho priznaní, že by ma nemohol trápiť preto, lebo som jeho synom. Bolo to také krásne ako chvíľa na zábave, keď som spozoroval, že je dojatý. Len prečo musím myslieť na to, či boli jeho slová úprimné?

— Povedz mi, — obrátil sa naraz ku mne, — nie si rád, že fa pošlem študovať právo?

Odpovedal som pokojne, ako by som bol už našiel seba.

— Nie som rád. Všetci моji spolužiaci mohli si vyvoliť, čo budú študovať.

- Len či je medzi nimi i taký, ktorý sa chce stať hercom?
- Nie je, – odpovedám.
- Vidíš, – povedal triumfálne. – Iste si všetci zvolili riadne občianske povolanie.
- Možno si ho zvolili preto, lebo ani jeden z nich necítil nijaké zvláštne nadanie, – povedal som s presvedčením, že začínam bojovať. – Môj prípad je však iný. Moji spolužiaci ma videli hrať a pokladali ma za rodeného herca. Boli presvedčení o tom, že pôjdem študovať na dramatickú akadémiu.
- Medzi tú háved? Medzi tú bagáž?
- Možno v tej hávedi je viac statočných a úprimných ľudí ako medzi tými, ktorí si zvolili riadne občianske povolanie.
- Dosť! – skríkol otec a vstal. Nevedel som, čo ho tak rozčulilo, ale vyzeral strašne. Urobil niekoľko krokov ku mne. A naráz sme stáli proti sebe.

Ale v tej chvíli posavila sa aj mama medzi nás.

– Čo chceš od Vlada? – spýtala sa otca.

– Naučíf ho, ako sa má syn s otcom rozprávať.

– Do teraz to vedel. Nikdy neboly v našej rodine takéto výstupy.

– Máš pravdu! Začaly sa presne vtedy, keď nám pán syn dorastol. Môžeš mať z neho potešenie.

– A čo zlého som spravil? – zamiešal som sa i ja.

– Mlč! – zreval otec a v návale zlosti chytil stoličku a zdvihol ju na mňa.

Zasa tie slzy. Ale nie sú to slzy bezmocného človeka. – Udrite! – zvolal som celkom blízko pred ním, lebo mama bola teraz už mimo nás. Bola to vec len nás dvoch. – Udrite a zabite! Bude lepšie zomrieť ako žiť taký život!

A tu v tichosti sme počuli výkrik. Výkrik a potom desivý pláč.

To plakala Viera. Viera, ktorá nikdy v živote nevidela niečo tak strašného ako tento výstup.

Mama priskočila k nej a vzala ju na ruky. Ale dieťa bolo prestrašené. Jeho pláč znel ako strašlivé zavýjanie. Počúvali sme

ho bezmocne. A pochopili sme, čo sa odohráva vo Vierkinej duši. Pochopili sme to, čo sme nevideli, akí strašní musia byť ľudia, keď sa posťavia proti sebe. Aj to sme chápali, že ju mamka nadarmo láskala. Viera kričala neznesiteľne ďalej.

— Chod’ s ňou do spálne, — povedal otec celkom ticho. — Azda sa tam utíší.

Mama výšla s Vierou.

Ostali sme s otcom dvaja. Nedívali sme sa na seba.

Keď prehovoril otec, jeho hlas bol zlomený. Nie v jeho hlase bola tvrdosť, ale v tom, čo povedal.

— Ak nechceš študovať právo, pôjdeš s matúrou do úradu.

† † †

Noc bola fažká.

Ako to mohol urobiť? Stoličku zdvihnúť na mňa!

Keby ju bol hodil do mňa, neboli by som sa uhol. Prečo by som mu to bol prekazil, keď ma raz chcel zabiť? Načo žiť, keď faťoju otec chce zabiť?

Musel byť rozzúrený, že sa nevedel ovládnúť. Rozsrdif sa vedel aj pri iných príležitostíach, a predsa sa našlo v ňom vždy niečo, čo schladilo jeho prudkosť. Či to bolo len preto, lebo som ja neboli dosť poslušný a pokorný? A odvážil som sa zotrvať pri svojej túžbe a neprijal som jeho vôleu ako rozkaz, ktorý musí byť bezpodmienečne splnený?

Neviem.

Po tom, čo sa stalo, sám som nevedel, čo mám robiť. Tento výstup otriasol mnou. Nezabudnem ho tak Ľahko. Neschcelo sa mi veriť, že otec použije násilie. A predsa bolo z jeho hrozby zrejmé, že ma chcel prinútiť prijať jeho rozkaz. Len či by splnil svoju hrozbu a či nebola len prázdnym slovom?

Odpoveď na túto otázku bola pre mňa veľmi dôležitá. Lebo po úvahách, ktoré trvaly dlho do noci, rozhodol som sa, že sa Ľahko nedám. Postavím sa proti tomu, čo chce otec. Pravda, bolo by to koniec nádejí, že sa raz stretneme. Lebo postavil som sa oproti nemu a ešte dúfať, že mi raz dovolí, aby som sa stal hercom, bolo by iba bláznovstvo.

Nie, otec nepopustí. Je to zrejmé z jeho doterajšieho postupu. A bude mu to jedno, či ja sa spýtam, alebo nejaký cudzí pozorovateľ nášho života a nášho sporu postaví si otázku: Môže niekto po použití takého násilia volať sa ešte otcom?

Lebo otcovi nezáleží na mienke cudzích ľudí. Ani na tom, ako smýšľa jeho syn. Bolo to dávno, keď nás spájalo podivné puto, cit hlboký a mocný. Nemôžem za to, že u mňa nesúhlasi predstava otca so slovami, počínaním a úsmevom môjho otca, a každý okamih, v ktorom sa stretávame, ženie nás od seba vždy ďalej. Možno budem raz v ňom vidieť iba nepriateľa. A budem ho i nenávidieť ako nepriateľa.

Bolí ma to a viem, že je to strašné. Ale tak cítim, že ho už teraz nenávidím.

* III *

Pri raňajkách som sa stretol iba s mamkou. Otec v takomto čase býval už vo fabrike.

Mlčala. Bola bledá. Zle spávala a túto noc nespala iste. Ale s ňou sme sa mohli o včerajšom večere porozprávať. Mamka vie, že mám svoju hlavu a nechce vo mne vidieť len otroka.

Nečakal som však, že ona sa prihovorí. Sucho, ako by bez záujmu znel jej hlas, keď povedala:

– Včera si urazil otca!

Trhlo to mnou.

– Čím som ho urazil? – A cítil som, že pri tejto otázke zjavil sa mi na tvári výraz opovrhnutia.

– Nechcel si ho poslúchnuť!

Tak predsa! Dobre som šípil. Pasca prefíkane postavená. Vedel som o nej, a predsa som sa dal chytiť. Už som sa v nej hádzal. Od zlosti by som bol plakal, lebo som vedel, že sa z nej ľahko nevyslobodím. Je to pravda, že som nechcel poslúchnuť. Že som nechcel byť otrokom! Že som si nechcel dať rozkazovať. Je to pravda! Svätá pravda! Len to je to strašné, že človek by chcel odpľúvať, keď na ňu myslí.

Devätnásťročný mladý človek, ktorý nedávno opustil školské
b*

lavice, aby vstúpil naraz do nového života, a chce byť v ňom predovšetkým voľným a slobodným človekom, má priamo detsky čistú predstavu o živote a o tom, čo od neho očakáva. Je si istý, že na prahu tohto života bude mu daná možnosť rozhodnúť o svojej budúcnosti. A keď si predstavuje túto chvíľu, chytá ho priam závrat, v akých úžasných výškach bude sa cítiť pri tejto voľbe. Chcel by však padnúť do hlbín strašlivej prieplasti a vidieť seba mŕtveho s roztriedenými údmi vo chvíli, keď sa dozvie, že smie voliť len tak, ako sa mu rozkáže.

Rozprávam o tom mamke a hovorím:

– Viem, že nie je to také tragicke u každého ako v mojom prípade. Otec by mal cítiť, že má inakšieho syna ako ostatní ľudia. A že by sa previnil proti mne, keby ma nútil postaviť sa proti sebe. Nikdy by sme sa nestretli.

– Nemôžem ti pomôcť, – hovorí mama. A nie je to klišé. Je to slovo, za ktorým stojí bolesť i boj. – Celú noc sme o tebe rozprávali. Musíš otca odprosiť, Vladko! Žiada si to!

Obracia sa ku mne.

– A ty to urobíš, aby bol v dome pokoj.

Odprosiť? Čím som sa vlastne previnil? Že som nesklonil ochotne šiju do jarma? Odprosiť preto, lebo som sa nechcel rozkazu podrobíť? Hnus! A mamka to podporuje. Ešte ma o to žiada.

– Viem, že som inakšie hovorievala, – vraví mama, ako by odpovedala na búrlivé otázky vo mne. – A že som sľúbila pomôcť ti! Chcela som. Ale mocnejšie je vo mne vedomie, že nesmiem dopustiť, aby si stál v živote proti otcovi. Musíš preniesť a odpustiť, že je nespravodlivý. Keby splnil svoju hrozbu, mal by si pokazený celý život. A on si nezahráva so slovami.

Počúvam, ale nie dlho. Cílim, že to ďalej nevydržím.

Preč! Preč!

Mamka sa díva za mnou. Ale nemôže ma zastaviť.

† † †

Ujdem. A nedám sa ponížiť.

Najradšej by som išiel hneď. Keby som mohol sbalíť hneď najpotrebnejšie svoje veci a sadnúť na najbližší vlak.

Mama má brata. Je to starý mládenec. Pôjdem k nemu. Ten sa ma ujme. A môže ma dať aj študovať.

Len ďaleko je to! Ale čím ďalej, tým lepšie. Mama mi musí dať peniaze na cestu. Aby som mohol ísť hneď.

Či budem môcť rátať s maminou pomocou. Sotva! Nie, mama mi nepomôže! Ona chce, aby som otca odprosil!

A ja ho neodprosim. Ani vtedy, keby chcel splniť svoju hrozbu. Keď nebudem môcť byť hercom, štúdium práva ma nebude zaujímať. Pôjdem do úradu s matúrou. Aj tam mi bude lepšie ako doma. V tomto pekle! Budem si aspoň svojím pánom. Zarobím si na živobytie a už mi nik viac nerozkáže. Domov ani nepozriem. Vari aj na to zabudnem, že mám kdesi rodičov. Tak. A viem, že iba potom by sa otec díval. Nemal by otroka. Možno by ho aj to mrzelo, že by nemal komu rozkazovať.

Odídem. Zostav tu, znamenalo by podrobíť sa jeho vôle. Znovu by sa splnilo iba to, čo on chce. Musím odísť! Aby videl jasne. A potom uvidíme, čo urobí. Či nepopustí, keď sa dozvie, že stratil syna. Lebo môj odchod, to bude jasná reč. A povie všetko. Povie aj to, že jeho jediný syn ho nenávidí. Tak ho nenávidí, že nechce, aby život jeho otca bol spojený s jeho životom.

Dvere sa otvárajú. A v nich mamka.

Nepriateľsky sa dívam na ňu. Čo chce odo mňa? Už nikomu neverím. Ani v to neverím, že by sa našiel na svete človek, ktorý mi dobre chce.

– Ako môžeš tak rozprávať? – spytuje sa mama s výčitkou.

– Prišiel som na to, že slová i skušky mojich rodičov diktuje sebestvo, a nie láska ku mne.

– Počula som, – hovorí mama, – o ľuďoch, ktorí sa vedia obetovať pre iných a sami za to nechcú nič! Nuž myslí na to, že sú takíto ľudia na svete a že sám by si mal byť jedným z nich.

Zarážajú ma mamkine slová.

Ja že sa mám obetovať?

— A prečo by sa mal niekto iný? — spytuje sa mama. — Ja, i keby som sa chcela obetovať, nič nedokážem svojou obefou. Otec inakší nebude. Ty musíš byť inakší.

— Chcem odísť, — hovorím.

— Kam?

— K ujovi Janovi.

— Chudobnému človekovi na krk?

— Chudobnému?

— Ujo Jano má iba svoj biedny pláť. Každý halier tohto platu má svoje miesto. Ako hosť by si bol vítaný. Na týždeň, dva. Ale keby sa dozvedel, že si vlastne ušiel k nemu, neviem, či nebude pokladáť za svoju povinnosť napisať otcovi hned po tvojom príchode: Príď si po syna!

— Pôjdem teda inde!

Ale tu sa mi mama už posmievala.

— Len preč, však? Nerozumiem, ako si mohol vyčítať práve ty niekomu, že myslí iba na seba? Na koho myslíš ty? Azda okrem seba aj na niekoho iného?

Vraví to celkom ticho.

— Viem, že by ti bolo jedno, čo by tu zostało po tebe, keby si odišiel.

— Nedám sa ponížiť.

— Preto by si chcel ujsť? Vieš, že oveľa statočnejšie by bolo zostať a neodprosiť?

Prekvapene dvíham hlavu.

— Áno, — hovorí mama. — Zostáť a vstúpiť do úradu. Nič lepsieho by fa nečakalo, i keby si ušiel. So svojimi sňami o dramatickej akadémii budeš sa musieť rozlúčiť v každom prípade.

Mlčím.

— Ponížiť sa, — opakuje si ticho mama. — Od prvej chvíľ svojho života si prijímal od svojich rodičov všecko, čo si potreboval. A to nebolo poníženie!

— To, čo ste svojim dejom dali, viete vyrátať v každej chvíli. A predsa nemáte právo rozhodovať o mojom živote!

– Ba máme, syn môj! Až do dňa tvojej plnoletosti.

– A môžete proti mne použiť aj násilie?

Mama mlčí a ja začínam rozumieť.

– Raz, – hovorí tíško, – bol si vtedy ešte celkom malý, po bolestnom rozhvore s otcom, povedala som mu, že by bolo najlepšie, keby sme sa rozišli. Odpovedal mi, že keď sa o to pokúsim, četníkmi ma dá priviesť domov.

– Nemal na to právo, – hovorím.

– Možno nemal. Ale na teba má! Ešte nerozhoduješ o sebe! Pokračuje po prestávke.

Nie si sám z mladých ľudí tvojho veku, ktorí sa musia zrieknuť svojich snov. Tvoj vek je vekom, v ktorom sa rozchádzame so svojimi sňami. Myslím, že by si našiel medzi svojimi priateľmi mnoho skromnejších, ako si ty. Lebo mnohí túžia iba po tom, aby mohli stúpiť na cestu, ktorá je pred tebou otvorená. A ani tá žiadosť sa im nesplní. Čo robíš, keď je život mocnejší ako my!

– Viem, – povedala po chvíli, – devätnásťročný mladík fažko zohne šiju.

– Ťažko, – hovorím.

– Mysli na to, že ja som ťa o to prosila. Tvoja mafka.

– Odprosím ho, – odpovedal som rýchle. – Ale nezabudnem na svoje poníženie.

† † †

Od chvíle, keď som musel otca odprosiť, roztrhlo sa niečo definitívne medzi nami. A žili sme pri sebe ako dvaja cudzí ľudia.

To, čo sa postavilo medzi nás, nemuselo sa stať neodstraniateľnou prekážkou ako nejaký výsočiný vrch. Ale otec ma chcel ponížiť. Vedome ma chcel. Nie preto som ho musel odprosiť, lebo som ho urazil. Ale len preto, aby ma mohol ponížiť.

A ponížil ma tak, ako ma ešte nikdy nikto neponížil. Verím, že sa to už inému nepodarí v živote. Musel som ho prosiť nielen o odpustenie, ale aj o dovolenie študovať právo. Aj to záviselo od jeho milosti. Slová herec a divadlo mátožily. Mali sme ich

obaja skoro na jazyku. Len sme ich nevyslovili. A bolo to múdre veľmi.

Ked si spominam na dni svojho detstva, musím myslieť aj na to, že otec mi často pripravil podobné chvíle. Bolely i pri spomienke. Trestal ma nespravedlivo, nešťastnou rukou, vtedy, keď som si to nezaslúžil. Chcel to, aby jeho stopy v živote mojom i v živote iných ľudí boli bolestné a dlho sa videli i pamäタaly? Či nemohol za to ani sám, že neprinášal pokoj. Pocit tiesne, ba priam strachu prekvapoval v jeho prítomnosti.

Stretávali sme sa aj naďalej pri spoločnom stolovaní. Lenže ja som mlčal a nehovoril ani on. Mamka a Viera nás zabávaly. Bolo to trápne. Ale on to tak chcel.

I ked sme však mlčali pri obede alebo pri večeri, vedeli sme, čo robí ten druhý. Pozorovali sme sa navzájom a hrali sme pritom divadlo. Ja som aspoň nezabudol, že hrám a nesmiem vypadnúť zo svojej úlohy. Otec vedel, že niečo zlomil vo mne. Často sa zadíval na mňa. Pravda, vždy tak, aby som to nespózoroval. Bolo v jeho pohľade vedomie viny? A hanbil sa za to, čo vykonal?

Sotva Vedel som to, a preto rástla medzi nami nenávisť usta-vične. Ale nebolo to ozajstné nepriateľstvo. Lebo nemal som radosť, keď padly poznámky na účet môjho otca v akejkoľvek spoločnosti, a nemohol som sa smiať, i keď po nich odznel aj smiech. A vídal som ukradomky v spoločnosti takýto úsmev u ľudí, o ktorých som bol presvedčený, že sú otcovi úprimní priatelia. Usmievali sa za otcovým chrbiptom, možno nie posmešne a naskrzesie nie zlomyseľne, ale predsa sa usmievali. Bola by to bývala podlosť smiať sa s nimi. Ale ponížený otrok predsa nenávidel. Jeho nenávisť bola zbraň, o ktorej vedel len on.

V týchto dňoch bol našim hosťom otcov obchodný priateľ. Keď si ma dobre prezrel, dovolil si poznamenať, že málokedy videl takú zjavnú podobnosť medzi otcom a synom. Nie je to, vraj, len podobnosť tváří, ale i pohybov a výslovnosti. Sedel som pri stole červený ani rak. Nepovedal som na to ani slovo.

ale najradšej by som bol kričal: To nie je pravda! Nie som taký a nechcem byť taký! Nechcem sa ponášať na neho. Otec sa usmieval, zrejme sa mu páčilo to, čo konštaoval jeho priateľ. Naraz mu začal rozprávať o svojich plánoch so mnou. Po prvý raz rozprával o tom niekomu cudziemu v mojej prítomnosti. Obed sa už končil. Vstal som a vyhovoril som sa. Hosť a otec kývli a dívali sa za mnou, ako som odchádzal.

Vrátil som sa do záhrady.

Sprotivil sa mi aj tenio otcov priateľ. Nenávidím ľudí. Či je to od chvíle, keď ma rodičia sklamali?

Brániť sa treba proti nim. Nepripustiť ich do svojej blízkosti. Sú zlí.

Ved' staviam okolo seba obranný múr. Z tichosti svojej samoty.

Len keby som niekedy necítil celkom jasne, že sú to múry väzenia.

* IV *

Potreboval by som priateľa.

Nikdy som tak netúžil po tom ako teraz, aby som mal medzi svojimi rovesníkmi aspoň jedného priateľa. Blízkeho. Úprimného.

Najbližší mi boli vždy spolužiaci z gymnázia. Chlapci z nášho mestečka nechodili však do gymnázia, v ktorom som ja študoval. Navštievovali ústav, ktorý im bol najbližší. Ja som však i po našom návrate do okresného mesta zostal na ústave, na ktorý som chodil od počiaiatku v čase, keď sme boli odtiaľ vzdialení na predošлом otcovom pôsobišti. Otec nechcel, aby som zmenil ústav v poslednom roku, práve pred matúrou. A tak sa stalo, že s chlapcami, s ktorými som sa poznal vlnami cez prázdniny, málo som sa videl v celom školskom roku. Vlastne doteraz som nemal ani možnosti s niektorým z nich sa skamarátiť. Stretli sme sa znova len nedávno, pri prípravách na študentskú zábavu.

Súrne som potreboval priateľa. Nielen známeho. Človeka, ktorý so mnou cíti. Niekoho, komu by som sa mohol vyžalovať.

Niekoho, kto by mi brata nahradil. Vždy som túžil po tom, aby som mal brata. Len brat by ma bol mohol porozumieť. Je to však márna túžba. Brata mať nemôžem. Priateľa potrebujem. Priateľa...

Ako si ho však vyčariť? Priateľa, akého by som potreboval. Nadviazal bližšie styky s niektorým zo známych chlapcov? Dá sa to len tak narýchlo? Bez sympatie?

Nie, povedal som. A napísal som list.

Spytoval som sa v ňom priateľa Milana, s ktorým sme dlhé roky sedeli v jednej lavici a spolu sme aj maturovali, či sa definitívne rozhodol študovať právo a či si podal žiadosť o prijatie do niektorého vysokoškolského domova v hlavnom meste. Otázky boli len úvodom. List som napísal pre ďalšie riadky, v ktorých sa ozval žalostiaci tón.

Vyzáloval som sa, že otec je proti tomu, aby som sa stal hercom. Milan dobre vedel o mojich túžbach a v triede bolo prijaté bez námietky jednohlasne, že z Vlada bude komedian. Všetci spolužiaci uznávali môj talent. Bude to pre nich riadne prekvapenie.

Išiel som na poštu hodovať list. Po dlhom čase znova som sa prechádzal ulicami mestečka, z ktorých ma na čas vytvorila moja túžba po samotе. Už sám by som bol rád, keby sa skončily dni, vyplnené iba vyvaľovaním sa na slnku, bezvýsledným hútaním a bezmocným vztekom. Či sa mám pokúsiť vyhľadať niekoho zo svojich známych? Vybral sa k rieke, ta, kde sa chlapci kúpavajú, alebo večer sa ukázať v parku?

Pomaly som sa vracal. Veľmi som si žiadal, aby som stretol niekoho zo známych študentov. Ale pritom som vedel, že si za hryzňom do perí, keby ma znepokojovala myšlienka sveriť sa niekomu z nich svojou bolesťou. Nepopieram, milé by bolo také stretnutie, ale nijako by mi nepomohlo. Neoslobodilo by ma. Len ten by ma mohol oslobodiť, kto by ma porozumel. A takého nenájdeme ľahko. V tomto mestečku dedia synovia nielen majetky, ale aj názory svojich otcov.

Predo mnou kráča párik, chlapec a dievča. Držia sa za ruky, ako by boli dedinskými snúbencami s prevelikou láskou a s prevelikým strachom, že sa stratia v tomto veľkom meste. Nebudú to však snúbenci. Skôr samopašný študentský párik, ktorý nikde nevetrí ani profesorov, ani rodičov. Živo rozprávajú a smejú sa na seba. Zastavujú sa pred výkladom a mimovoľne sa zastavujem s nimi aj ja. Páči sa mi tento párik, i keď ho vidím len odzadu. Nemám ani tušenia, kto je ten chlapec a kto dievča.

Dievča sa lúči. Rýchlo prejde na druhú stranu ulice a vojde do stareho poschodového domu. Už viem všetko. Ide na hodinu klavíra. A sošity v ruke boly noty. Ale chlapec sa nedívá za ňou. Pozerá na knihy vo výklade. Čudný gavalier!

Teraz sa obracia. Veď je to Jano!

Jano maturoval tiež v tomto roku, ale nie na našom ústave. Je sympatický chlapec. Teší ma, že sme sa stretli.

– Človeče, – hovorí, – a ty koho naháňaš?

Usmievam sa na neho. – Nikoho.

Ale Jano neprejavuje nijakú radosť.

– Zle mi je, keď sa na teba dívam. Čo je s tebou? To vyseďávaš celé dni v záhrade? Kúpať sa nechodíš, večer fa v parku nevidíme. Už si natoľko namyslený na svoje úspechy, že sa len nafukuješ a o priateľov nedbáš?

Čo mu na to povedať? Vyžalovať sa mu na ulici?

– Máš pekné dievča, – hovorím mu.

– Somár, – povie precítene. – To nie je dievča. To je sestra.

† † †

Hned po večeri som želal rodičom dobrú noc. A porúčal som sa. Otec sa nedíval na mňa. Nespýtal sa, kde idem. Napokon mamka to vedela.

Študenti mestečka schádzavali sa v lete každý večer v parku. Tu sa rozprávalo niekedy až do jedenástej v noci. Boly to všelijaké reči, často neslané, nemastné. Chlapci si uľahovali iba jeden z druhého a boli vdăční za žart, i keď bol surový. Niektorých študentov to neuspokojovalo. Vytvorili si v študentskej

spoločnosti zvláštnu spoločnosť, ktorej členovia sedávali vždy na tej istej lavici. Volali ju žartovne lavicou fažkých prípadov. Sedávali tu chlapci, ktorí čítali noviny aj knihy a chceli sa porozprávať aj o vážnych veciach. Pravda, veľa sa tu hovorilo aj o budúcnosti, lebo väčšina chlapcov bola práve po matúre. Starších ani nebolo. Vysokoškolákov bolo málo v našom meste a nezaujímali sa o život gymnazistov. Najmladší z fažkých prípadov, nádejní septimáni, postávali len okolo lavice. Ja ako starší mal som právo na sedenie. Hned som si sadol. A cítil som sa v tejto spoločnosti dobre.

Nie dlho. Presne až po túto chvíľu, v ktorej začali spomínať i v tejto spoločnosti hercov a divadlo. Medzi chlapcami boli herci z aktoviek, ktoré sa zahraly na nedávnej študentskej zábave. Kto si spomenul čísla programu a o chvíľu sa začalo hovoriť o úspechu hier, ba dokonca aj o obsadení. Naraz sa ozval hlas študenta mne celkom neznámeho, ktorý tvrdil, že moja úloha v jednej z aktoviek bola zle obsadená. Úloha, vraj, vyžaduje veľa rutiny, staršieho a skúsenejšieho herca. Bol som prekvapený slovami neznámeho chlapca, vychudnutého na kosť, s divným plameňom v očiach. Hovoril, ako keby bol prednášať a bol pritom možno aj trošku smiešny. Gestikuloval živo, priam nebezpečne pre tých, ktorí boli v bezprostrednej blízkosti. Uznať som však musel, že okrem veľkého percenta závisťi, lebo bolo nesporné, že hovorila tu aj závisť, bolo v ňom aj niečo pozoruhodného. Nechcel som ho pretrhnúť, ba sám som sa nechcel ozvať. Len čudné mi bolo, že nik sa nepokúsil brániť režiséra ani mňa a že nik nepripomenal neznámemu úspechu oboch aktoviek. Chlapec hovoril ďalej rýchle a horúčkovite, niekedy zdanivo aj bez súvisu. Z toho, čo pohovoril, mnoho bolo pomýlené. A predsa sa zreteľne ukázaly aj podivné stopy bystrého posahu.

Všetci chlapci na lavici fažkých prípadov a okolo nej boli hercami na programe študentskej zábavy, alebo obecenstvom. Mohli sa prihovoriť plným právom k tejto kritike. A nechali ho

rozprávať. Neprerušili ho. Niekoľko prestal sám, ako keby čakal na odpoveď. Po tichosti sa však hneď ozval a znova sme počuli ten nervózny, horúčkovitý hlas, ktorý miestami sa stával vyzývavým, opovržlivým, bol protivný, ale aj uchvacoval. Kto vie, ako dlho by bol rozprával. Len tu niekto z chlapcov zívol.

V tom okamihu prestal. Pozdravil: – Dobrú noc! – A zmizol. Tichosť zostala po ňom.

– Kto je to? – spýtal som sa po chvíli.

Nik neodpovedal.

A naraz začali chlapci vstávať jeden po druhom. Hovorili všetci, že je už čas ísť domov, a sberali sa. Podávali sme si ruky, ale ja som cítil, že otázka, na ktorú som nedostal odpoveď, nepokojuje a dráždi i tých, ktorí odchádzali, i tých, ktorí by boli ešte zostali. Nakoniec sme zostali len dvaja s Janom. A jeho ňom sa znova spýtal:

– Kto to bol?

I Jano však mlčí.

Prečo mi to nechce povedať? Lebo je to zrejmé, že to nechce povedať. Hvízda si tak, ako keby bol v rozpakoch. Potom naraz sa obráti ku mne.

– Naozaj to nevieš?

– Neviem, – vyhrklo zo mňa.

Zasa tichosť. Iba po hodnej chvíli povedal Jano hlasom ozajstného fažkého prípadu.

– Ten chlapec má tuberu. A vraj sú jeho dni spočítané.

Dotkol sa hlavy, ako keby mal na nej klobúk, a zmizol v tme.

† † †

Na druhý deň, keď som prišiel na obed, odovzdala mi mamka list. Bol od Milana.

S nedočkavosťou som ho otváral. Podľa očakávania odpovedal Milan najprv na moje otázky. Už dávno si podal žiadosť o prijatie do vysokoškolského domova. Aj ja sa môžem o to pokúsiť, ale podľa jeho mienky bude už neskoro. On bude študovať právo. Rozhodol sa tak preto, lebo je to ideálne štúdium pre každého,

kto práve tak ako on necíti nijakú zvláštnu náklonosť pre nejaké povolanie. Napokon aj to pokladá za veľmi múdre, že môj otec chce, aby som i ja študoval právo. Ved' hercom byť, to nie je povolanie pre slušného človeka.

Tak ma nazlostil tento list, že by som ho bol najradšej roztrhal. Aj Milana, keby som ho bol mal blízko. Bol by som zažil veľké sklamanie, keby som bol očakával povzbudenie a porozumenie len od neho. Na šťastie zásluhou chlapcov cítil som sa už lepšie. Boli dobrou náhradou a boli bližší ako Milan. Z nich možno Jano mohol byť najväčšie šance stať sa mojím priateľom. Jemu by som sa chcel zdôveriť. Len nie som si istý, či sa i v ňom nesklamem.

I keď sa ma Milanov list nedotkol celkom zblízka, bol som vzrušený. A bál som sa, že to naši spozorujú. Viera, huncútik, sleduje každý môj pohyb. Dúfa iste, že jej budem rozprávať o tom, čo mi napísali v tom tajomnom liste. Tváril som sa však ľahostajne a list som chcel vložiť znova do obálky. Len tu som si všimol, že okraj obálky je natrhnutý. Ako keby bol niekto list otváral. Možno Milan skúšal, či obálka je dobre zalepená. Možno. Dal som si ju do vrecka.

O chvíľu prišiel otec. Mlčky sme zasadli k stolu. Nevšímal som si veľmi rozhovor. Rozmýšľal som ako obvykle. Doteraz som nemusel mať obavy, že ma otec pri obede osloví. Milanovo stanovisko ma zarmucovalo. Možno však to, čo povedal o hereckom povolani, bolo slovo iba náhodne hodene. V neznesiteľnej horúčave sa mu nechcelo rozmýšľať. A predsa to mal vedieť, že ja beriem takéto slová smrteľne vážne. Či aj on bol toho istého názoru ako môj otec, len nechcel to vyslovieť tak tvrdo a surovo? A že herci z povolania – to je háved' a bagaž?

Tu sa ozval pri stole smiech. Smiala sa Viera. A keď som sa prekvapene obzrel, videl som, že aj otec sa usmieva. Neviem, ako k tomu došlo. Len konštatujem s pohnutím, že pri našom stole sa zjavil úsmev. Ako dávno sme ho nevideli! Otec je zrejme dobre naladený. Musím dať pozor. Možno i mne sa ujde slovo.

Otec hovorí o tom, že vypísali súbeh na zaplnenie dvoch úradníckych miest vo fabrike. Nemysleli na to, že oznam takej začiatočníckej firmy v novinách vyvolá takú pozornosť medzi úradníkmi, hľadajúcimi miesto. Lebo doteraz dostalo riaditeľstvo tridsať žiadostí. Počúvame ho, možno s nepochopením, pre iskru, ktorá mu svieti v očiach, keď toto spomína. To je pýcha, že fabrika, ktorú on spravuje s obchodnej stránky, v časoch povojnových, keď mnoho je iba v začiatkoch alebo pomaly sa rozbehúva, požíva takú dôveru. Otec sa usmieva a teraz sa mi celkom páči. Ten prejav jeho pýchy a sebavedomia je distingvovaný, jemný. Iný možno by sa bil v prisia: To som ja urobil, to je moja práca. Dôvera ľudí v náš podnik je len moja zásluha! Otec to nerobí! Otec sa len usmieva.

– Nie sú to miesta na zahodenie, – poznamenal naraz. – Ani práca, ani dôchodok. Možno ho viac odporúčať ako mnohé iné povolania, ktoré zaručujú možno väčšie príjmy, ale nie sú pre slušného človeka.

A pritom pozrel na mňa.

Nevycítil som hned, čo to malo znamenať. Azda nový plán? Či najnovšie chce ma dať hned do služieb fabriky? Naraz ako by ma bol zasiahol blesk. Nepohol som sa, len sedel a díval sa pred seba. A mysel som na Milanov list. Slušný človek! Ako sa mohlo stať, že otec použil tie isté slová. Slová, ktoré boly v Milanovom liste? A ako som si mohol inakšie vysvetliť jeho pohľad?

Otec otvoril môj list a prečítał ho. Nemohol som sa osloboodiť od tejto myšlienky. Nebolo to isté! Bolo to iba podozrenie! Doteraz som našiel len stopu po pokuse otvoriť obálku. Ale ne-presvedčil som sa, či list otvoril niekto skutočne. A predsa na skúšku pustil som poznámku. Mohla dať otcovi na vedomie, že niečo šípim.

A povedal som:

– Slušný človek bude vždy hľadať slušné zamestnanie. Neprijme prácu, ktorá by ho robila nečesným. Ale či je niekto slušným človekom, to sa môže ukázať predovšetkým v jeho

súkromnom živote. Napríklad slušný človek neotvára cudzie listy.

Poznámka bola nešikovná. Zacítil som mamin pohľad. Spytoval sa: Prečo si to povedal, syn môj?

Ja som však v tej chvíli musel pozorovať otca.

Vôbec sa mu nezmenila tvár. Ako by mi i teraz bol chcel dať najavo, akú radosť má z toho, že nie je so svojou mienkou sám. Že mi napísal pravdu aj jeden z mojich spolužiakov, na ktorých sa ja rád odvolávam. I ten má taký názor o hereckom povolaní ako on. Ba ešte niečo mi chcel dať na vedomie. Že aj to pokladá za svoje právo, čo podľa mňa slušný človek nevykoná v nijakom prípade. Otvárať listy. Listy svojich detí.

Otec zdanlivo sa priznával k tomu, čo som len predpokladal oňom. A pri tom tak sa videlo, ako by mu bolo celkom jedno, aká je moja mienka o tom, čo urobil. Prekvapuje ma pocit, že som len bábkou v jeho rukách. Celá moja budúcnosť bude závisieť od toho, kedy a kde ma bude potrebovať. Figúrku, s ktorou bude chcieť urobiť fah.

Cestou do záhrady vytiahol som z vrecka obálku. Nemohol som však zistieť, či bola otvorená a znova zlepnená. Jedno však bolo jasné. Každý môj list dostane sa najprv do otcových rúk. A otec nevyberá v prostriedkoch. I keď nemám dôkazy, som presvedčený, že to mohol vykonať. Otvoriť môj list.

Viem, že je hotový vykonať všetko. Len aby si ma udržal. A doteraz si ma drží. Železnými rukami.

* V *

Večer sedíme na lavičke fažkých prípadov. Je tu Ondriš Sklenár, ktorý je predsedom, Paňo Chrenko, Jano a skoro všetci, ktorí tu boli aj minule. Len tuberák chýba.

Hovoríme o všeličom. Ale nálady niesú. Žart, po ktorom trval smiech za normálnych okolností do nevydržania dlho, má dnes len slabý úspech. Ani vážne veci nás nezaujímajú. Ustavične sa vracia mlčanie a tichosť. Tak sa vidí, že dnes skoro sa rozídeme.

Kto si pýta: – Julio nepríde?

– Kto vie, – zneje odpoved. – Predtým chodieval každý večer.

Predtým! Na tomto slove je zvláštny dôraz. A ja ho cítim.

Rozprávajú sa výstupy zo školy. Chlapci sa vysmievajú z profesorov. Uľavujú si a vyplácajú z nich hlavne tých, ktorí zle ovládajú vyučovací jazyk. A takých je práve dosť ešte i teraz na našich gymnáziách.

Naklonil som sa k Janovi.

– Julo je ten tuberák?

Udivene pozrel na mňa, ako by nerozumel, prečo sa pýtam. Akúsi nechuf vidím mu na tvári, keď odpoveda.

– Hej!

A ja som už vedel, čo znamená slovo „predtým“. To boli večery, keď som ja do parku ešte nechodieval.

Z diaľky počúvame dievčenský hlas.

– Jano, nejdeš ešte domov?

Ako by boli chlapci len na foto volanie čakali.

– Jano, – ozvalo sa za našou lavicou. – Sestra fa volá! Marš domov!

– Jano, – posmieval sa iný hlas, – utekaj! Drichmať ti už treba, aby ti ráno chutilo mliečko.

– Hybaj už, – pridal sa tretí, – lebo ak sa ti sestra nahnevá, vyfliaska fa na flaku.

– Čušte už! – zreval na nich Jano.

– Hohó! – búrili sa tí vzadu. A naraz prišli všetci do varu. Odznievajú všelijaké poznámky. Napodiv sú slušné. Ide o Janovu sestru. Asi preto sa nik neodváži byť bezočivým.

Mne je cudzie to vykrikovanie. Obraciam sa k nemu.

– Jano, predstav ma sestre!

– No toto, – ozve sa údiv z úzadia. – Vlado sa vám ide zamilovať!

– Čušte už! – kričím i ja.

– Jano, predstavíš ho len pod jednou podmienkou. Párik sa nám musí ukázať!

– Musia sa prejsť aspoň raz pred našou lavicou!

— My im to povieme, či im to spolu sluší
Jano ma vedie vo tme.

— Ty nejdeš sám? — ozve sa zblízka teplý hlas.

— Anka, — hovorí jej Jano. — Toto je tu Vlado. Iste ho poznáš
s javiska. Chce ťa poznať.

Je ešte stále tma. Myslím na smelosf, ktorá pripravila túto
situáciu. Načo to soznámenie? Ani to neviem, či sa mi bude
dievča páčiť. Minule som ju len letmo zazrel. Ešte som zblízka ani
nevidel jej tvár.

Odchádzame z blízkosti lavice fažkých prípadov. Jano s nami.
Ale nepočúvame poznámky, nám adresované. Ja čakám na
chvíľu, a možno i Anka myslí na ňu, keď sa zastavíme pri
svetle prvej lampy a pozrieme na seba.

Zastali sme pod lampou. Dívame sa na seba.

Anka je pekná. Trošku vzrušená, červená je jej tvár. Ale je
pekná.

† † †

Anku sme odprevadili domov. Jano sa vracia so mnou. Ideme
do záhrady.

Jano ešte neboli u mňa. Obdivuje moju rezidenciu a všeľko
sa mu páči.

Naraz sa spýta:

— Je pravda, že preto ti postavil otec tento domec, lebo si bol
podozrivý na tuberu?

— Mal som fažký zápal, — odpovedám a neviem, prečo to Jana
zaujíma.

Jano mlčí. Ale nemlčí tak ako človek, ktorý nechce rozprávať.
Mlčí tak ako človek, ktorý sa pasuje so sebou, chce niečo udusiť
v sebe, niečo zamlčať. A nedarí sa mu to. Nie. Lebo po chvíli
povie:

— To by bolo niečo pre Jula!

Nerozmýšľam o tom, prečo to povedal. Chcem mu rozpovedať
všetko, čo ma trápi. Hovorím mu o otcovom rozhodnutí. Že
nechce mi dovoliť študovať na dramatickej akadémii. Nechce,
aby som sa stal hercom.

Neprekvapuje ho to, čo mu vraví. Chape, hovorí, i to, že ma to bolí. Ale nielen mne sa nedarí. On, Jano, chcel by študovať právo a rodičia mu vravia, že nie je z čoho. A pozri, vravi, tu je Julio. Ten by chcel len žiť. A nepôjde to.

Príliš často spomína Jula, myslím si. Ale prečo? A nemôže porozumieť, že môj prípad je celkom iný?

– Keby som bol na tvojom mieste, – hovorí mu, – možno by som sa rodičom neprotivil. Ked' raz nemôžu!

Jano odpovedá posmešne.

– Že by si sa im neprotivil? Človeče, že by si bol taký hrdina? Ako na javisku? No aby si vedel, ja som im neraz povedal svoje. Nič to nepomohlo. Budem učiteľom.

Jano celkom inakšie sa díva na veci, myslím si. Je koniec! Nepochopí ma!

– A ako si chceš pomôcť? – sptytuje sa po chvíli, ale už skoro bez záujmu.

Nevedel som, či mu to mám povedať. Nepredstavoval som si takto chvíľu, v ktorej prezradím svoje tajomstvo, zavreté na sedem zámkov. A predsa som ho nemohol udržať v sebe. Niekomu som musel prezradíť, ako chcem zachrániť svoj sen.

– Zapišem sa aj na právo, aj na dramatickú akadémiu. Budem študovať i jedno i druhé.

– Si šikovný, – hovorí Jano, nestrácajúc svoj posmešný úsmev, – iste to dokážeš. Jedno na úkor druhého. A otec s tým súhlasí? Či to je to vedľajšie?

Prečo rozpráva ustavične s tým protivným úsmevom? A predsa tak, ako keby bola v jeho slovách bolesť.

– Nechápeš, – sptytujem sa ho, – že by som bol hotový urobiť všetko, len aby sa mi splnilo, po čom túžim?

– Hotový, – posmieva sa Jano. – Ale čo by si dokázal? Otca oklamal. To ešte! Ale viac? Nikdy herec z teba nebude. Dobre sa sníva a hovorí o tom v pohodlí, do ktorého fa posadil tvoj otec. Ale možno by si bol prvý, ktorý by zutekal zo života za kulisami. Nie si z tých, ktorí by vedeli vyhralať v boji o každý, i najmenší úspech.

– Poznáš ma tak dobre? – spytujem sa ho.

– Možno, že veľmi dobre. A že ti vôbec nekrivdím. Je pravda, že sme nechodili spolu a streli sme sa len tu a tam. A predsa viem bezpečne o tebe, že nehodno si všímať, čím sa zamestnávaš a o čom snívaš. Nie! Lebo ty na iných ľudí nebudeš myslieť. I keď si presvedčený o tom, že si vynikajúci chlapec a nadaný viac ako ktokoľvek iný, jedno ti chýba. Ty nie si človek! Z toho, čo si zo seba ukázal, inakšie o tebe súdif nemôžem.

– Prečo?

– Človeče, ty vôbec nemyslíš na Jula?

– A prečo mám na neho myslieť?

– Lebo i on je človek!

– Kdeže ty, – pokračoval po chvíli. – Máš iba svoje hlúpe problémy a nariekaš nad nimi. Je ti jedno, že iný, možno ani nie tak ďaleko od teba, umiera. Pre teba je len jeden človek na svete. Len ty sám. Ostatní môžu pre teba aj zdochnúť.

– Nemáš príčinu takto rozprávať.

– Že nemám? – odviedol Jano. – Človeče, prestávaš ma bavif. – A namieril k dverám.

Idem za ním.

– Vysvetli mi, čo chceš. Nerozumiem ti.

– Necigán! – Otvoril dvere a zmizol vo tme.

Volám za ním. – Počkaj! Otvorím ti!

Jano sa už vytiahol na plot.

– Kašlem na tvoje otváranie.

Soskočil.

Chvíľu bolo ešte počuf jeho kroky. Ale potom sa vrátila tichosť. Vraciam sa do izby a myslím na Jana. Nepodaril sa pokus získať ho za priateľa. Za mesačného svitu v smrteľnej tíchosti znova sa ma zmocňuje pocit, ktorého som sa chcel zbavif.

Som zasa sám.

† † †

V nasledujúci večer som nešiel do parku. Túžil som po spoľočnosti chlapcov a možno ešte viac ako na nich som mysel na

Anku. Ale cítil som, že po Janovom odchode nedá sa ísť ta, kde by bola možnosť stretnúť sa s ním. A Janovi sa nedal ľahko odpustiť včerajší večer. Ako ma mohol obviniť a odsúdiť bez príčiny? A prečo spomínať tak často toho tuberáka? Ved' mi vôbec nevysvetlil, prečo by som mal viacej myslieť na neho ako na iných.

Na tretí deň po našom rozchode s Janom dal si ma otec zavolať do svojej kancelárie. Stávalo sa to len v prípadoch, keď si chcel vybaviť niečo so mnou v nepřítomnosti ostatných členov rodiny. Stál som pred jeho písacím stolom v bojovnom postoji, lebo som očakával útok. A nemienil som sa poddať.

Otec povedal hneď, o čo ide. Počul vraj, že sa tak chystám študovať právo, že sa súčasne zapíšem aj na dramatickú akadémiu. Nebude sa ma spytovať na to, či je to pravda. Ale ak by som sa o to pokúsil, znamenalo by to koniec mojich štúdií.

Pozrel na mňa. Ten pohľad neboli výkrikom: Vidiš, ja všetko viem! Neunikneš mi! Mám železné ruky. Tak bude, ako ja chcem. Len pozrel na mňa. Nie posmešne, ani nie ako víťaz na porazeného, alebo ako páň na otroka, ktorý z jeho moci sa nikdy nevyslobodí. Sústrasť bola v tom pohľade. Ľutoval ma. Ako keby mi bol hovoril: Lutujem fa, syn môj! Ved' ty nemáš ani priateľa! Nemáš človeka, ktorému by si mohol povedať dôverné slovo.

Bola to pravda!

Celkom apaticky som počúval to, čo hovoril ďalej. Otec chcel, vraj, aby som bezstarostne strávil prázdniny po matúre. Aby som ich vďačne spomínať, kým budem žiť. Ale tak sa vidí, že nepôsobí na mňa dobre ani samota, ani nezamestnanosť. Mám príliš mnoho času na rozumovanie. A preto sa postará o to, aby som aspoň na krátke čas bol zamestnaný vo fabrike. Možno sa mi vytratia z hlavy zbytočné myšlienky.

Keď som vychádzal z otcovej kancelárie, nemal som v srdci hnev. Ani nenávisť. Bol by som najradšej plakal. Uvedomil som si, aký som úbožiak. Viem, že ma nezradil otcovi Jano sám. Ale

povedal to doma, pred svojím otcom, alebo pred niektorým z chlapcov. Otec sa to dozvedel príliš skoro. Netrvalo to ani dva dni.

Takéto dôvernosti káže psia povinnosť zachovať v tajnosti. Jano to mohol vedieť. A zradil ma. Z toho vidno, aký som mu protivný. A že mu nezáleží na mne. Nielen jemu. Ani Anke.

Nepôjdem za nimi. Nechcem ich vidieť. Nechcem ich vidieť.

* VI *

A vrátil som sa k mamke. Dávno som sa s ňou neporozprával. Ale len vtedy, keď som sa dostal do jej blízkosti, keď som už sedel pri nej na diváne, mohol som si priznať úprimne, že som túžil po tejto chvíli.

Sedeli sme pri sebe a nehovorili. Vedeli sme takto sedieť. Mlčať a vlastne hovoriť. Hovorí o tom, že na tejto šírej zemi niet dvoch ľudí, ktorí by si boli takí blízki a mali sa tak radi. Zriedka sme si to povedali slovami. A predsa sme to cítili usťavične. Mnoho trpkých skúseností v živote hnalo ma až sem k jej divánu a vlastne aj teraz som si tu zastal s tými istými pocitmi, s tým žiaľom a možno s tou nádejou a vierou ako chlapček, vracajúci sa z bitky, v ktorej ho ubil mocnejší. A nemusel som povedať: Ubitý som, mama moja! Ona to vedela. Kedysi ma láskala požehnanými rukami. Teraz ma láskala svojím pohľadom.

Naraz sa obrátila ku mne.

– Už sa nehneváš, syn môj?

Zahanbila ma strašne. Ale nepohol som sa. A ľahšie by bolo bývalo ujsť po tejto otázke. Ujsť a vrátiť sa možno len potom, keď už to prebolelo. Ale ja som vytrval. Červenal som sa, ale neodíšiel. Len som cítil, ako bolí táto otázka, bolí, keď to mama nechcela.

Díval som sa na jej hlavu a naraz som nemohol zahnať myšlienku na jej život, na obdobie, ktoré som si už pamätať a spomínať ako známe. Na dni, na ktoré som sa díval jasne, pohľadom

dozrievajúceho človeka, nachádzajúceho už aj zrnko pravdy v živote dospelých, ku ktorému sa náhľivo blížil. Pokiaľ sa pamäťam, vždy som videl v mamkinom živote čosi mučenícke-ho. Nebolo to niečo, čo sa dalo zistíť pohľadom. Iba cítiť sa to dalo, že celý svoj život prináša ako obeť.

I teraz sa vrátila otázka, ktorá ma často trápila, prečo sa mama neoblieka krajšie. Býva vždy veľmi skromne oblečená, má rada spoločnosť, a predsa nechodieva nikde. Sedáva doma a nikdy nema prázdne ruky. Viem, že nie sme boháči. Ale nie sme ani chudobní naťoľko, aby musela od rána do večera bez odpočinku pracovať.

Musí to mať hlbšiu príčinu. Šípim to od chvíle, keď som začal pozorovať jej život. Svojou skromnosťou chcela vyvážiť otcovu náročnosť. Otec sa rád ukazoval. Pravda, všade sa len ukázał. Nerád sa stýkal s miestnymi potentátmi. Obliekal sa dobre, pokiaľ sa to dalo v rokoch po vojne. Otec vedel nosiť šaty aj z najhoršej látky tak, ako by boly najlepšie. Že aké kontrasty stretávaly sa v tomto manželstve, o tom najvýraznejšie hovorila okolnosť, že otec nemal vyslovených priateľov. Za to mama mala priateľky, ktoré ju často navštevovaly, i keď ona nikde nechodila.

A predsa mi bolo mamky vždy ľúto. Mal som vždy výčitky, keď som sa sberal s otcom na nejakú zábavu a ona nešla. Vedel som, že by sa bola rada zabavila, posedela v spoločnosti, v ktorej mali ľudia na tvári aj úsmev. Volal som ju vždy. Ale nepamäťam sa, že by sa bolo stalo len raz, aby ju zavolal aj otec. Možno to nechcel počuf od nej samej, že si nemá čo obliecť. Bola to pravda? Myslím, že hej. Ale prečo? Prečo si nemala čo obliecť?

I keď skoro nikde nechodila, nedala cítiť, že to je pre ňu obeť. V takejto chvíli len to sme cítili ako jemný dotyk rúk, že ona netúži opustiť svoj domov, že nežiada sa nikde. Lebo nadovšetko mala rada svoj domov. A náš domov bol predovšetkým jej domovom, preniknutým jej duchom. Málo ľudí cho-

dievalo k nám, zriedka sme mávali hostí, ale každý, ktoro vstúpil do našej domácnosti, cítil, že ona je tu prvou osobou. Jej láska preniká a drží spolu celú rodinu. Bez nej by sa bolo rozpadlo všetko.

Ona tu stála pevne. Ale tak to bolo krásne. Môcť opúštať ju, ale vždy sa vracať k nej ako k istote. Ako hlučne sme si vedeli my nárokováť od života to, o čom sme si mysleli, že nám právom patrí. A ona ako ticho vedela vždy ustúpiť a nežiadať za to nič. Dívaj sa na nás s tvárou pokojnou, ako by mala všecko na svete a nemala nijaké túžby.

Teraz, keď tu sedím pri nej na diváne, ako by som sa bol k nej vrátil zdaleka, dívam sa na jej sklonenú hlavu a myslím na to, ako bolestne sa ma dotkla jej otázka. Či som sa mohol hnevať na ňu? Ja? Syn na matku?

Nesmel som, a predsa som cítil niečo podobného. A preto jedinou odpoveďou na jej otázku mohla byť iba prosba o odpustenie. Musím poprosiť mamku, aby mi odpustila. A ona mi odpustí iste.

Tu vošla Viera.

Pritúlila sa k mamke a odtiaľ sa vyzývavo dívala na mňa.

Načo vošla? Hneval som sa na ňu. Pred ňou som nechcel mamku prosiť. Vyrušila nás. Či je vo mne ešte stále akýsi protivný vzendor? Nemôžem zabudnúť?

A mama cíti, že vo mne nie je jasno. Že sa tam odohráva zápas. Pokúsi sa obrátiť moju pozornosť na Vieru. Je to jemné upozornenie, že mám sestru, na ktorú už dlhé dni zabúdam.

– Zahraj si s Vierkou, Vladko! Ani nevie, že má brata!

Som vinník, mama moja! A nie je to posledná myšlienka na moju vinu. Ani posledný pokus poprosiť vás o odpustenie. Ja cítim, že príde ešte chvíľka. Možno väčšia, mocnejšia a túžba moja v nej za odpustenie bude ešte čistejšia a krajsia.

Uvidíte, mama moja. Len z tejto bitky chcem vyjsť ako víťaz!

Usmievam sa.

Viera je huncút. Myslí si, že sa usmievam na ňu. Už nesie mlyn. Budeme sa hrať.

† † †

Je večer. Vraciam sa do záhrady.

Už dávno som nevidel chlapcov. Ale nestarám sa o nich. Úloha všetkých posiáv, ktoré v poslednom čase vstúpily do môjho života, je objasnená. Len jedna zostáva záhadou. Tuberák. Prečo sa však staraf o neho?

Pri tomnosť chorého človeka núti myslief predovšetkým na väzne veci. My sme vari potrebovali niekoho, kto by nás upozorňoval svojou prítomnosťou na druhú stránku života zavše, keď sa rozprúdil medzi nami rozhovor, plný daromnosti. Chápal som, že chorý bol ciplivejší ako iní. Že odišiel hned, keď Paľo Chrenko zívol. Urážalo ho to proste, že taký tík ako Paľo, ktorý má šfastie iba v tom, že ku svojej sprostej kotrbe má niekoľko stotisíc svojho otca, môže zívnuf, keď on hovorí. Bol iste stále rozdráždený a veľmi nešfastný. Ľutujem ho, ale nechápem, prečo by som mal byť ja zodpovedný za jeho život. Viac za jeho život ako za život iných ľudí.

Skutočne je mi ho ľuto. Lebo musí to byť strašný pocit očakávať smrť. A rád by som mu pomohol, ak sa ešte dá. Pred chvíľou som sa chcel spýtať mamky, či by som ho nemohol priviesť do záhrady. Nepoznám ho, neviem, kde býva, či nezdravý byt nepomáha chorobe v ničení jeho zdravia. Len kto vie, či by prišiel. Veď choval sa ku mne celkom nepriateľsky a odmietavo. Nepredstavil sa a ako neznámy spustil na mňa útok. Podľa neho som nehral dobre. Tú poznámku mohol urobiť aj vtedy, keby bol pri svojom príchode povedal svoje meno. Či aj on predpokladal o mne to, čo ostatní chlapci? Že ho poznám a viem, kto je?

Neprišiel by, i keby som ho volal. Ani v spoločnosti chlapcov sa neukázal, keď tušil, že ja prídem aj na druhý deň. Teraz už chodí zasa. Pošepli mu chlapci, že prekážka zmizla. Ja som odišiel a on sa vrátil.

Len prečo by ma musel nenávidieť? Keď sú mu protivní zdraví ľudia a nenávidí ich preto, lebo on je chorý, mal by ne-návidieť každého. Prečo však vzbudzovaly Janove slová zdanie, že pomer medzi mnou a ním mal byť inakší ako medzi ním a ostatnými chlapcami? Vedľ boli medzi nimi aj synovia bohatších rodičov ako ja. Či v manzardke Ondriša Sklenára bol by Jano povedal to isté ako u mňa v záhrade? Že by to bolo niečo pre Julia?

Niečo tu musí byť, čo som prehliadol hned na začiatku môjho styku s chlapcami. A to bolo kľúčom tajomstva Janovho chovania. Lebo ja som nijak nezapríčinil, aby Jano smel so mnou tak zachádzat ako vtedy večer tu v záhrade. Ale ani on, ako ho poznám, neboli by tak vystúpili bez príčiny. Prečo to urobil? Kde je tu vysvetlenie? Ako rozmotali to zamotané klbko? Obrátiť sa na cudzieho? Len či takým činom nedozvedeli by sa i nezasvätení o našom rozchode s Janom? A priamo na Jana sa obrátiť? Stúpil by som na cestu, ktorá viedie nazad k nemu a k Anke!

A k Janovi sa priblížil nechcem.

Na Anku sa nehnevám. Iste ani ona na mňa. Prečo by som ju neoslovil?

Jej sa spýtam, ak sa dá so mnou do reči. Možno bude vedieť toľko o tuberákovi, koľko chcem vedieť o ľom ja.

A zajtrajší deň prinesie vysvetlenie.

† † †

Ankin a Janov otec je obuvníkom. Ich skromný domec vpredu s dielňou má výraz spokojnosti. Tu som sa prechádzal do poludnia a čakal na to, že Anka vyjde. V tom čase hodne ľudí otvorilo alebo zatvorilo dvere dielne. Ale ani Anku, ani Jana som nevidel medzi vchádzajúcimi a vychádzajúcimi. A keď ma vyčkávanie omrzelo a rozhodol som sa, že pôjdem domov, zvonili už na poludnie.

Vedľ Anku by som mohol ľahko nájsť! Stačilo vojsť k nim jednoducho. Bol by som však musel vystihnúť chvíľu, v ktorej

by Jana doma nebolo. A musel som sa ponáhľať. Urýchlene vybaví celú vec. Každý deň sa mohla uskutočniť otcova hrozba. Už zajtra ma mohol zavrieť do fabriky. A to by znamenalo koniec. Z priateľstva a blízkej známosti s niektorými chlapcami, z príjemných chvíľ pri skúšaní aktoviek, alebo pri večerných stretnutiach v parku zostaly by iba trpké spomienky alebo groteskné torzo.

Popoludní znova som sa vrátil do blízkosti spokojného domca a pozoroval som ďalej. Dúfal som, že Anka možno pôjde na hodinu klavíra ako vtedy, keď som ju po prvý raz zazrel. Hodne dlho som však čakal nadarmo. Iba po dobrej hodine otvoril vrátka Jano.

Pomaly tiahol v popoludňajšej horúčave k hlavnému námestiu. Moje nádeje oživly. Keď už zmizol za rohom a dalo sa rátať s tým, že je už hodne ďaleko, vošiel som do dvora spokojného domca. S pánom majstrom som nechcel prísť do styku. Zaklopal som na dvere kuchyne.

V kuchyni som uvidel Ankú. Pozdravil som. Staršia žena pri sporáku bola pravdepodobne jej matka. Kývla, keď som povedal, kto som, ale pri tom preletel jej úsmev na tvári. Či sa mi to len zdalo?

Anka sa naklonila k matke a šepkala jej niečo. Počul som však, ako jej hovorila maf.

– Len na dvor, a nie ďalej!

Vyšli sme na dvor.

Anka sa hneď spýtala: – Prečo ste prišli?

– Hneváte sa na mňa? – pýtam sa jej.

– Nie, – hovorí.

– Tak aspoň vy mi poviete to, čo mi Jano nepovedal.

– Ak to budem vedieť.

Dívam sa jej do tváre, ale počúvam pritom, že niekto za mnou vošiel do dvora.

Jano mi stojí za chrbotom a sptytuje sa: – Koho hľadáš?

– Nie teba, – vrvávam mu.

– Viem, – posmieva sa Jano. – To by si nebol musel sliedif tu od rána.

Jano teda vie, že od rána striehnem na príležitosf stretnúf sa s Ankou. A chcel si ma chytif. Dobre.

– Aj tebe som sa prišiel podakovaf za zanášanie, – hovorim mu. – Za to, že sa môj otec dozvedel, ako chcem študovaif právo.

A už stojíme v bojovnom postoji proti sebe.

– Ja som mu to nezaniesol, – odpovedá Jano. – Otec to povraveli.

– A otcovi kto? – spytujem sa.

– Myslís, že to bola podlosf odo mňa?

– Som presvedčený o tom, – kričím mu do tváre.

A tu sa zamieša Anka.

– Dajte si pozor! O chvíľu bude na dvore celá dielňa a ukážu sa všetci susedia.

To nás zháčilo trošku.

– Počujte ma, Vlado, – hovorí Anka celkom ticho. – Jano to povedal len preto, lebo sám bol nešťastný. Jeho štúdiá prišly do reči pred otcom a videl, že nieto pre neho možnosti ďalej sa učif. Zlosf hovorila z neho, bezmocný vztek. A povedal to len preto, aby otec videl, ako sa chystajú do života synovia iných rodičov! Ako si môžu zahrávaif so štúdiami, ktoré on chcel braf vážne!

– A že by váš otec bol utekal s tým, čo mu Jano prezradil, hned' za mojím otcom?

– Stretli sa niekde a porozprávali sa, – hovorí Anka celkom pokojne.

Na to som nemyslel.

– Tak ty si čistý, – hovorím Janovi.

– A ty, – hovorí on. A gamby sa mu opovržlivо stiahly.

– Či som ti ja vykonal niečo podobného?

– Myslí na Jula!

– Neviem, čím som sa proti nemu previnil. A neviem, prečo by som sa mal práve ja správaf k nemu inakšie ako ostatní.

– Nevieš? Zasa cigániš!

– Nie, – odpovedám mu ticho. – Neviem to prosté. – A naraz cítim, ako by sa bolo niečo uvoľnilo vo mne. Že opúšfajú ma sily i vzdor. Hovorím len toľko. – Veď ani neviem, ktor je on...

Je tichosť. Anka už odišla. Stojíme tu iba dvaja na dvore.

Jano mi hovorí: – Podľ!

Idem poslušne za ním.

† † †

Nešli sme ďaleko. Len po dreváreň. Bola opretá o dom.

Vošli sme.

– Tu nás nik nepočuje, – hovorí Jano.

Ani slova som nepovedal. Sadol som si na klát.

– Človeče, tak ty si to nevedel, – vraví Jano. – A ja...

– Hovor, – prerusujem ho a môj hlas je prísny.

– Len aby si sa raz nehneval na mňa za to, čo ti poviem.

– Rozprávaj, – hovorím mu znova.

– Sprosté je, – cedí Jano skrz zuby, – že ti to musím povedať ja.

– Julo je tvor brat, – povie naraz. A doloží: – Vie to celé mesto.

Ako by ma bol zasiahol blesk.

– Môj brat?

– Je nemanželským synom tvorho otca, – pokračuje už Jano neúprosne. A ako by aj v tomto prípade potreboval svedectvo, doloží zasa, že každý o tom vie. A potom zmílkne. Tichosť je neznesiteľná. Nemôžem to pochopit. Je to omračujúci úder. Obzerám sa po drevári a cítim, že je celkom zbytočné tu zostať. Nik nemohol vedieť, že tu prežijem najväčšie prekvapenie svojho života. Prekvapenie! Aké suché, fádne slovo! Ešte si neviem ani to uvedomiť, čo cítim. Je to chaos myšlienok. Mal by som sa odiaľ vyslobodiť. Musím preč! Áno!

Jano ma sleduje pohľadom. Vo dverách ma chytí, keď odchádzam.

– Človeče, spamätaj sa!

Vytrhnem sa mu a kráčam ďalej.
Musím byť sám!

* VII *

Mám brata.

Chcel som mať brata. Možno však bol by som ho chcel mať len tak dlho, dokiaľ by som bol vedel, že moja túžba je nesplniteľná. Nijakú predstavu som nemal o ňom. Ani približnú. Len túžil som po ňom.

A splnila sa moja túžba. Či zle si to vrvávím? Skutočnosť totiž, ktorej som sa postavil do tváre, stála by tu neúprosne a nezmeniteľne ako vrch, ktorý sa preniesť nedá, i keby som bol túžil po nej, i keby sa mi bola protivila myšlienka na ňu.

Keby som mohol povedať, že len preto sa zjavil brat v mojom živote, lebo som po ňom túžil, preklínal by som hodinu, v ktorej sa ozvala vo mne táto túžba. Preklínal by som hodinu, v ktorej sa zrodila myšlienka, že by som mohol mať brata. Čažká bola samota, v ktorej som myslieval na neho, ale preklínal by som seba, keby som bol prišiel k záveru, že len jeho príchod by priniesol riešenie, len on by ma mohol od nej osloboďiť. A takto!

Lebo o to ide.

Doteraz som to nemohol pochopiť, ako to bolo možné. Otec, ktorý by bol chcel byť v očiach každého človeka najstatočnejší a najčistejší človekom, bol by sa dopustil poklesku, ktorý sa prosto vyhovorí nedá. Lebo nepokladám za pravdepodobné, že sa dá vyhovoriť alebo ľahko odpustiť, keď človek v treťom roku manželstva, z ktorého má jedno dieťa, začne pomer, ktorý tiež nezostane bez následkov, a stane sa otcom nezákonného syna. Cítim to, i keď som sa nezapodieval takýmito otázkami. Mám iba devätnásť rokov. A o takomto prípade som ešte ne-počul.

A pritom nepozerám prísne na takéto priestupky. So spolužiakmi v škole sme vždy nerušene rozprávali o týchto veciach a pozerali sme vždy voľne na takéto a podobné prípady. Možno

ani tento prípad by sa ma nebol dotkol, keby sa bol vyskytol v inej rodine. Ale môj otec, môj vlastný otec, ktorého v istých chvíľkach bol som nútený odsúdif a možno i nenávidieť, a pri tom predsa by som ho bol chcel vidieť vždy čistým a dokonalým. A otec mohol byť pokladaný za vzor. Nielen preto, lebo v očiach iných sám chcel byť mravne bezúhonný a čistý, ale preto, lebo aj ja sám som ho za takého pokladal. A pri tom posudku bolo celkom vedľajšie, ako sa správal doma k svojej rodine. V spoločenskom živote, v mojej prítomnosti, nik nepočul od neho dvojsmyselnú poznámku, klzky žart, neprístojné reči. A už toľko stačilo na žiarivé svedectvo oňom v malomestskej spoločnosti.

Ustavične sa mi vracia myšlienka, že nie otec je tu na vine. Je tu na vine ona, matka jeho nemanželského syna. Ona zaviniela, že ktokoľvek môže teraz povedať otcovi iba slovo, a musí sa skloniť jeho hlava. Že ho môže ktokoľvek ponížiť. Že by som to mohol urobiť ľahko aj ja, jeho syn. A mal by som na to aj právo. Lebo otec, ktorého som chcel vidieť čistým a dokonalým, stojí predo mnou poškvrnený najhnusnejším hriechom. A ide o to, že nepoškvnil len seba. Poškvnil i svoju rodinu. A to sa smyť nedá.

Po troch rokoch manželstva... Čo povedala na to mama? Ako ju ponížil! A koľko musela preto trpieť! Len prečo zostala priňom? Mala ho rada? Alebo znášala to všetko pre mňa? Pre mňa sa nerozišli? Ja som bol prekážkou?

Šestnásť rokov! Už viem, prečo sme vtedy odišli odtiaľ! Pre môjho brata sme opustili toto mesto. Vlastne pre ňu. Jeho matku. A chápem už teraz aj to, odkiaľ sa vzaly v živote mojich rodičov nervózne, prudké, akýmsi neznámym strachom nabité rozhovory, ktoré trvaly medzi mamkou a otcom dlho do noci tam ešte, odkiaľ sme sa sem vrátili. Rodičia mali radi naše okresné mestečko. Bolo ich rodiskom. A čakalo ich tu výhodné miesto pre otca vo fabrike. Bola to fažká skúška nájsť správnu odpoved.

A predsa nemali vôle vrátiť sa. Teraz rozumiem prečo. Tam,

kde sme boli, bol otec čistý. Za šestnásť rokov sa sbieranl z prachu. Upevňoval si svoju pozíciu. Tam nik nevedel o jeho hriechu. Ale cítil, že keď sa vráti sem, padne znova. V očiach obyvateľov okresného mestečka ani o mak sa nezlepšil. Nebol čistejší. Tu nevstal. Tu to ani nebolo možné. Každý vedel o jeho hriechu. Bolo daromných tých šestnásť rokov. Tu žil živý dôkaz jeho viny.

Môj brat! Mal by som ho vlastne nenávidieť.

Chlapci ho majú radi. Sú inakšieho smýšľania predsa ako ich rodičia. Nevytvorili by ho zo svojej spoločnosti. Skôr by vytvorili mňa. Kamarátia sa s ním a chceli by, aby som sa aj ja... A ľutujú ho úprimne. I Jano.

Nie! Ja sa s ním nechcem sblížiť!

Je pravda, nemôže za to, že žije. Nie je to jeho vina.

Ale viem, že keby som nič nebol mal proti otcovi, keby som ho bol len úprimne miloval, už za to by som ho bol musel nenávidieť. Za život môjho brata.

† † †

Človek by sa pustil do revu.

Teraz si už môžem vysvetliť tajomné úsmevy, ktoré sa ukázaly tu a tam v spoločnosti, keď sa spomenulo otcovo meno. Teraz sa už daly porozumieť aj nepochopiteľné poznámky, ktoré odznely v neprítomnosti otcovej a s ktorými som si nevedel poradiť. Nie, ľudia neodpúšfajú. Nevedia odpustiť takéto hriechy.

A predsa sa mi ešte nechce veriť, že je to pravda. Len mohlo by to dopadnúť smiešne, keby som sa na to opýtal niekoho. Lebo všetko, na čo si spomeniem v súvise s poznaným tajomstvom, stáva sa dôkazom, ktorému musím veriť. Môj otec rozmyšľal a žil s vedomím toho, že má dvoch synov. Zdravého a chorého. Silného a slabého. Zákonného a nezákonného.

Pri ktorom z dvoch synov stal otec?

Pri mne! Bolo to jasné. Do dnešného dňa som nepocítil, že okrem mňa žije na zemi chlapec o tri roky mladší, ktorý by stál v našej rodine na tom istom mieste ako ja, keby pochádzal zo

zákonného manželstva. Môj nevlastný brat bol z nášho života dokonale odstránený. Otec stál pri mne. Chcel mať syna, s ktorým by sa mohol pochváliť pred svetom. A len zo zákonného manželstva mohol sa stať jeho pýchou, splníť všetky jeho očakávania. Len ja, a nie ten druhý.

Pri mne stál môj otec. Jeho druhý syn musel predo mnou ustúpiť. Ja som bol mocnejší a len ja som mohol pred svetom stať hrdo s pozdvihnutou hlavou pri ňom. A už začínam teraz rozumieť aj mnohým tajomstvám, na ktoré padol tieň nevysvetliteľného počínania otcovho. Skúškom jeho, pre ktoré som ho nenávidel.

Začal som chápať, prečo nechcel, aby som bol hercom. Ne-mohol som si predstaviť život, odohrávajúci sa predo mnou bez toho druhého života, nepoznaného a cudzieho, v ktorom hlavnou osobou bol jeho druhý syn. I keby všetci ľudia nášho mestečka boli vedeli o jeho druhom živote, terajší život, ktorý ukazoval svetu so svojou zákonnou manželkou a zákonnými deťmi, musel byť čistý, bez poškvry. Príkladný musel byť život, o ktorom to chcel od obyvateľov mestečka, aby verili, že je jeho skutočným životom. Nesmela sa v ňom ukázať osoba, ktorá by bola zavinila priestupok fažko odpustiteľný mravokárcami mesta. Z členov jeho rodiny, ktorú s pýchou chcel ukazovať svetu, nesmel nik spraviť chybný krok. Nesmeli sa ani pokúsiť stať sa iným človekom ako oni a vytýčiť len taký cieľ, na ktorý nielen obyvatelia mestečka sa dívali s úctou, ale aj ich otcovia a starí otcovia. Herec by neboli mohol stať pri otcovi s hlavou, hrdo pozdvihnutou. Už som to vedel. A keby sa bol k nemu postavil sebavedome, otec by bol musel sklopíť zrak a skloniť hlavu. Aspoň v tomto meste.

Len ako sa díval na otca od tejto chvíle?

Strašná bola chvíľa, v ktorej som poznal jeho tajomstvo. Myslel som na to, či by som nemal zastaviť pred ním a povedať mu: Daromná je tvoja pýcha, márne tvoje pokusy zostať v predstavách tých, ktorí patria k tvojej rodine, rovným Bohu. Podlosíť

to bola, čo si vykonal. Podlosť predovšeikým oproti tvojej rodine.

Teraz však myslím na to, či nebude lepšie mlčať. A nenávidieť ďalej.

Už by som nebol sám so svojou nenávisťou. Našiel som niekoho, s ktorým by sme nenávideli spoločne.

Je to jeho druhý syn.

I ten ho musí nenávidieť. Už aj preto, lebo dostal od neho taký život.

† † †

Pri večeri sme sa všetci stretli.

Otec sa ponáhľal. Chystal sa na nejakú schôdzku. A zamestnával pri obliekaní mamku i Vieru. Boly chvíle, v ktorých si ma nikto nevšímal. Mohol som pozorovať všeikých členov našej rodiny.

Bol to pochľad z diaľky. Desila diaľka, ktorá bola medzi nami. Ale cítil som, že budem vzdialený od môjho otca, mojej matky a mojej sestry tak dlho, kým vnútorný boj, ktorý zúri vo mne, nevybojujem a nezvŕfazím.

Chvíľka, v ktorej si otec vyberal košeľu a mal len jedinú starosť, ako si uviazať viazanku, nebola vhodná na vyvolanie bûrky. Ináč naša vec sem nepatrila. Cítil som, že si ju musíme vybaviť s otcom my dvaja! Sami!

Ale keď som sa díval na to, čo sa odohrávalo v našej izbe, na ten utešený obrázok rodinného šťastia, musel som myslieť na dvoch ľudí, ktorí dnes vstúpili do môjho života. Viem, že sa z neho fažko stratia. Priniesli pre mňa bolestné poznanie. Poznal som tajomstvo môjho otca a príčinu utrpenia mojej matky. Utrpenia, ktoré som len tušil.

Bál som sa myslieť na ženu, ktorá bola maľkou otcovho druhého syna. Nemohol som si predstaviť, aká môže byť. Díval som sa na moju maľku a myšlienku na ňu naplnila všeňka ľútost, ktorá bola vo mne. I ja som trpel nesmierne. Čudoval som sa, že sa môžem naťaľko ovládať. Tak som sa cítil, ako keby ma boli vyzauškovali pred ľuďmi, ktorí sa mi budú za to rehliť do

sýtosti. Ale to bolo jedno! Nešlo mi o moju vlastnú bolesť.
Moja ľútosť priviedla ma znova k mojej mafke.

Hľadala kazetu s manžetovými gombíkmi. Ako slúžila otcovi radostne a ochotne! Jediným vysvetlením jej chovania mohlo byť iba poznanie: mala ho rada. Pri tom všetkom ho mala rada. Pri tom všetkom, čo sa stalo. Či sa na také veci zabúda? Strašné je i na to myslieť.

Možno nebolo úprimné to, čo robila. Možno nebolo, lebo na to všetko padal už tieň tej druhej ženy. A ja som ho už videl všade. Pre ňu žila tak skromne, utiahnutá, ďaleko od spoločnosti, ktorú mala rada. Preto bola taká pokorná a preto sa neobliekala. Bola v tomto meste žena, ktorá dávala pozor na každý jej krok.

Možno nebolo úprimné, čo robila. Ale mohla byť mama moja neúprimná? Či nemala pravdu i vtedy, keď som jej vycítal jej skromnosť? Či nemala pravdu, že svoju cestu neopustila? Teraz to poznávam. Pred veľkosťou jej utrpenia strácajú sa zvyčajné bolesti manželského života. Lebo jej utrpenie neprinášalo len slzy. Bol v ňom aj jed. Jed, ktorý mohol otráviť každú chvíľku jej života.

Pristupujem k nej. Skláňam sa k jej ruke, aby som ju poboxkal. Ale keď dvíham hlavu, stretávam sa s jej udiveným pohľadom.

Čuduje sa. Ale či cíti mimoriadnosť chvílie?

Čo to má byť, pozrie na mňa otec.

Ja mlčím. A hnedž želám všetkým dobrú noc.

Dívajú sa za mnou.

Viem, že som ich vyrušil. Môj bozk nepatril do tejto idyly.

A predsa som musel poboxkať maminu ruku na znak úcty, keď som myšiel na jej utrpenie a poníženie.

† † †

Zobudil som sa v noci. Neviem, koľko je hodín. Vonku svieti jasný mesiac. Nebude ešte ani polnoc.

A spánok sa nevracia.

V myšlienkach som pri svojom braťovi. Je chorý! Či sa stará o neho môj otec?

Iste sa nestará o neho tak ako o mňa. Vidím to aj z toho, že d*

mne dal postaviť tento domec. Možno sa rozhodol, že ho dá postaviť, keď sa dozvedel, že život jeho nezákonného syna je ohrozený. Bál sa, že jeho zákonný syn môže mať náklonosť k tej istej chorobe, ktorá spaľuje jeho nezákonného syna. A keď ho postavil, či sa nepostaral o dôkaz svojej lásky ku mne? Či nedokázal, že ma viac miluje?

Počúvam kroky zo záhrady. Či sa klamem? Mohol by to byť otec. Teraz sa vracia zo schôdzky. A keby to bol on, azda by sme sa už ani nevadili, i keby sme sa porozprávali o otázkach, ktoré ma trápia. Iba všeško by sme si rozumne, ľudsky vysvetlili. Nie, nevrátila by sa do nášho rozhovoru láska. Ukázal by sa iba chlad a moja nenávisť zosilnená, zmocnená. Ale čo sa mi robí? Musí to byť niekto cudzí. Otec sa už musel vrátiť zo schôdzky. A spí už iste dávno.

Načúvam pozornejšie. Kroky sa blížia. Sú už tak blízko, že neznámy bude musieť byť už pod mojím oblokom. A skutočne. Počujem klopanie.

Vyskočil som z posteľe.

– Kto je?

– Jano, – znie odpoveď.

Otváram mu dvere.

Jeho tvár je vážna. A iste nie pre strach, že ho neskoro v noci mohol niekto uvidieť, ako sa pretiahol cez plot do našej záhrady. A hned' vyhíklo z neho:

– Človeče, čakal som, že prídeš do parku. Mal som už strach o teba.

– Prečo? – sputujem sa.

Musí to byť ošklivý pocit, keď padne v živote človeka taká autorita ako otec.

Ošklivý pocit, hovorí.

Aký chudák je tento Jano. Myslí si, že povedal veľmi mnoho. Ja však chcem odvrátiť pozornosť od toho, čo povedal. Nechcem myslieť na svojho otca.

– Poznáš matku tuberáka? – pýtam sa ho.

Prisvedčí. Potom si sadne a pozera na mňa.

– Aká je?

– Počúvaš, – zachmúri sa naraz, – čo chceš s touto otázkou?

– Chcem vedieť, aká je žena, ktorá zviedla môjho otca.

– Ja že chceš vedieť, aká je matka tvojho nevlastného brata.

– Myslíš, že by tak krajšie znela moja otázka?

Chvíľu sa dívame na seba.

– A čo by si chcel? – zmení sa naraz Janova tvár. – Chceš, aby som na ňu nadával a nádavkami zreštauroval dobrú povesť tvojho otca? Očakávaš odo mňa lož, že ona je na vine? Že onoho času pre ňu zanechal tvoj otec ...

Tu prestal.

– Hovor, – povzbudzujem ho.

– Nuž, aby si vedel, je to nešfastná žena. Nešfastný je aj jej syn. Nie je treba, aby si sa prípadne ešte povýšoval. Oni sú dosť ponížení.

Vraví to trpko.

A ja mu nechcem povedať, že to už viem. Viem, že netrpíme len my. Nielen moja matka a ja. Trpia aj oni. Tá žena a jej syn.

A otec? Či ani takéto bolesti nemôžu sa dočknať jeho majestátu?

† † †

Dlho do noci sme sa rozprávali s Janom. A ja som sa dozvedel od neho všecko, čo som chcel vedieť.

Podľa Jana môj otec od nášho odchodu z tohto mesta pred šesnásťimi rokmi nestýka sa s tou ženou. Ale v rokoch, keď sa narodil jej syn a keď sme boli ešte tu v tomto meste, chcel moju mačku opustiť. Jano nevie, prečo sa tak nestalo, ani ženy, ktoré mu to porozprávaly. Ani to nevie, ako je teraz. Len ľudia tak súdia, že otec im pomáha peniazmi. Lebo to, čo si ona šitím zarobí, je pre nich málo.

Mimovoľne som sa musel spýtať:

– Chodieva Julo medzi vás?

– Už nie, – hovorí Jano, a keď som mu pozrel na tvár, mal som pocit, ako keby som bol uzrel na nebi veľký, čierny mrak.

Jeho slová mi znely v ušiach i potom, keď sme obaja zmlkli.
Už nie! Už nie!

– Prečo?

– Je veľmi slabý. Leží najčastejšie.

Vraví to sucho, ale ja som spokojný s touto zprávou. Teda nie pre mňa nechodí!

– Potreboval by taký domec, – pokračuje Jano. – Alebo, aby ho niekto poslal do Tatier.

Ironizuje? Nie. Z jeho slov cítim, že to myslí vážne. Možno cieli na môjho otca. A pokladal by to za prirodzené, keby to otec urobil. Prikloní sa ku mne.

– Keby si tak ty ochorel, iste by fa poslal do nejakého sanatória.

Chcel som mu povedať, že ja som zákonný syn. Ale Janovi je to jedno. Priateľ ako priateľ. A možno Jula má radšej ako mňa. Je mu bližší.

– Poslal by ma, – hovorím mu. – Ale pri Julovi musí myslieť aj na svet. Ľudia by hned vedeli, odkiaľ má Julova mať peniaze na Tatry.

– A či to nie je jedno, – chytí ma Jano celkom grobiansky za plece. A trasie mnou. – Človeče, či nie je to jedno? Ved' ide o život človeka?! A potom Julo... Či nemá aj on právo na peniaze tvojho otca?!

– Čo robíš? – hovorím, keď ma pustí.

Jano nevie.

Mlčíme dlho.

– Ty môžeš povedať otcovi, aby mu dal peniaze na liečenie?

– Nie, – hovorím.

– Bojíš sa?

– Nie. Ale nič by som nedosiahhol. Iba by som ho rozzúril.

– Tak je koniec, – konštatuje. – Vedel som to už dávno. Len to som nechcel, aby človek umieral bez nádeje. Aby necítil, že

niet nikoho, kto by mu chcel pomôcť. Lebo to je hnus, človeče, rozumieš? Hnus!!

– Chcel by som ho vidieť, – vravímu.

Diva sa na mňa a vybuchne zlostne.

– Čo by mal z toho?

– Musel by si ísť k ním, – povie naraz. A čosi teplého chveje sa mu v hlase.

† † †

A predsa sme sa tak dohodli s Janom, že nepôjdeme Jula pozrieť. Predbežne nie. Malo to svoju príčinu, prečo sme odialili našu návštěvu. Chceli sme sa pokúsiť o Julovu záchrannu.

Rozhodli sme sa, že napíšeme otcovi anonymný list a upozorníme ho na jeho povinnosti. Po dlhom hútaní sostavili sme ho na druhý deň. List znel takto:

Vážený pane!

Možno je Vám známe, že Váš nemanželský syn je vážne chorý. Jeho maťka však nemá prostriedky na liečenie, aké si vyžaduje jeho choroba.

Tí, ktorí pozorujú choreho, vedia, že bez učinnej pomoci zahynie. A spytujú sa: Či jeho otec má srdce z kameňa, že mu nepomáha? Lebo Vy ste jediný, od koho môže Váš syn očakávať pomoc. A keby ste nemeškali, možno by prišla ešte v pravý čas.

Preto Vás dôrazne žiadame, aby ste pomohli svojmu synovi. A nemeškajte a neodkladajte svoju pomoc! Všetci Vaši priatelia a známi sú zajedno v tom presvedčení, že predovšetkým Vy musíte pomôcť svojmu synovi. A odsúdia Vás, ak ho necháte bez pomoci v jeho zápase o život.

Podpísaní: Dobrí priatelia.

Mráz mi prebehol po chrbe, keď som list prečítal. Bol Janovým dielom. Jano bol s ním veľmi spokojný. Ja by som ho nebol mohol tak odvážne napísť. Ale súhlasil som s ním. Začaly sa vo mne zobúdziať sympatie k môjmu bratovi. Už som ho nemohol nenávidieť po tom všeikom, čo som počul o ňom

od Jana. Už som túžil po tom, aby som ho mohol poznať a mohol mu pomôcť.

List bolo treba odpísat a hodíť. Odpísat zmeneným rukopisom. Bola tu však obava, že otec by mohol poznať môj rukopis, aj keby som sa pokúsil zmeniť ho. A preto sme sa dohodli, že túto starosť vezme na seba Jano.

* VIII *

Len potom, keď Jano hodil list, prekvapila nás myšlienka: Čo ak podozrenie otcovo obráti sa proti Julovi a jeho matke? Bolo by nás to mrzelo, keby boli mali nepríjemnosti pre nás.

Povedali sme si s Janom, že sa nebudem ukazovať spolu aspoň v najbližšie dni. Prišli sme však na to, že by to bola zbytočná opatrnosť. Lebo nikomu nemôže písť na rozum hľadaj v nás vinníkov a preto nás pozorovať. Uvedomili sme si to a po niekoľkých dňoch vrátilo sa naše sebavedomie.

Aspoň toľko by som sa bol rád dozvedel z otcovho správania pri stole, či list dostal. Ale nič som sa nedozvedel. Iba na treći deň som pred večerou počul krátky, zaujímavý rozhovor.

Prišiel som na večeru o niečo skôr ako obvykle. Vošiel som do haly, kde som spozoroval, že dvere do spálne sú otvorené. Zo spálne bolo počuf, že otec a matka sa shovárajú. Podivné bolo, že pokračovali v rozhovore, i keď mohli počuf, že som vošiel.

Hovorili o anonymnom liste. Zatriasol som sa, keď otec povedal, že ho odovzdal četníkom. Vraj, ukáže sa, kto ho napísal.

– Ty myslíš, že ho napísali oni? – spýtala sa mama.

Otec neodpovedal.

Mama po chvíli pokračovala.

– Chlapec je skutočne vážne chorý.

– Viem, – odvetil otec.

– I keby bolo isté, že list napísala ona, alebo niekto na jej prosbu, nemohla by som jej to zazlievať. Matka bude hľadať pre svoje dieťa pomoc i vtedy, keď pomoci niet. A ona mala právo obrátiť sa na teba o pomoc pre svojho syna.

- Ale nie tak!
- List nenapísala ona, - povedala mama.
- Vyšetrovanie ukáže, kto ho napísal.
- Nemal si ho dať četníkom do rúk.
- Prečo?
- Mal si ho roztrhaf a hodil do koša. Nič zlého nebolo v ňom. Tí, ktorí ho napísali, chceli ti len dobre. Aby si mal pokojné svedomie.
- Ženské reči, - usmial sa otec. - Pokojné svedomie!
- I to je potrebné v živote človeka, - povedala mama. A povedala to tak slávnostne, ako keby bola citovala paragraf nejakého veľkého a svätého zákona.

† † †

Na druhý deň zvestovala mi Vieročka pri raňajkách, že u ocka bol pán strážmajster Tesák. Prekvapilo ma to. Mal som strach, že vyšetrovanie sa skončilo a Jana chytili. Strach bol však predčasný. Presne o desiatej pretiahol sa Jano obvyklým štýlom do záhrady.

Po spoločnom hútaní prišli sme na to, že akékoľvek obavy sú bezpodstatné. Ba po chvíli vyhlásil Jano celkom rezolutne, že četníkov sa nebojí. Za anonymný list nás trestať nemôžu. Otcovi sme neublížili na cti, nevydierali sme ho a nevyhrážali sme sa mu. Jano by bol postavil sto korún proti jednej, že strážmajster bol vrátiť otcovi list a povedať mu, že vec vyšetrovať nebude.

Počúval som Janovo rozumovanie. Musel som mu však pripomenúť, aby nezabudol na to, čo sme chceli vlastne s anonymným listom. Že nám nešlo o oznamenie našej mienky otcovi. My sme chceli Julovi pomôcť. Doteraz sa však neukazovalo, že by bol náš pokus býval úspešný. Listom sme nedosiahli, čo sme chceli. Otec je celkom inakšie naladený. Chce vyprášiť nohavice tých, ktorí si dovolili upozorniť ho na jeho povinnosť. Zosmútneli sme. Nedosiahneme asi nič. A Julovi nepomôžeme.

Hovoríme o ňom a ja cítim, že by som ho už chcel vidieť. Nemohol som potlačiť túžbu po ňom. Jano vraví, že nebudem odkladať návštevu u neho. Súhlasím s radosťou, len to by som

chcel vedieť, či Julovi a jeho matke nebude nepríjemná moja návšteva. Prečo? spytuje sa Jano. Vraví, že nevidí tu nijakú prekážku. Len či som na to mysel, aké môžu byť následky mojej návštevy, keby sa o nej dozvedel otec.

Otec nemusí vedieť o tom, kde sme boli. Nemusí o tom vedieť nik. Dohodli sme sa, že po večeri sa stretneme u mňa v záhrade a odiaľ pôjdeme k Julovi. Pravda, len ak odkáže, že môžeme prísť. A dáme si pozor! Nik nás neuvidí!

A naraz tešíme sa obaja na dnešný večer.

† † †

Po odchode Janovom vybral som sa i ja do mesta.

Pred budovou četníckej stanice vidím postávajúcich četníkov. Chcem prejsť pred nimi tak ako voľakedy. Ako keby som si ich nebol ani všimol. Ale necítim sa práve príjemne. Myslím uprene na to, že už ide len o niekoľko krokov, aby som sa dostal z ich dohľadu, a bude dobre. Ale hnevám sa na seba, že som si nevybral inú cestu. Načo sa báf, hovorím si už po chvíli. Aj sa usmievam. Pritom však s ľútosťou priznávam, že ani raz som nedokázal povedať si to tak sebavedome ako Jano. Darmo, Jano je chlap.

Počujem volanie. Neviem, či sa mám obrátiť. Nohy ma nesú vpred. Ba prekvapuje ma bláznivá myšlienka, či by nebolo lepšie utekať. A tu počujem volanie ešte raz. Aby som vošiel do kancelárie, hovorí mi četník, keď sa k nemu priblížim. Volá ma pán strážmajster.

Naraz sa mi vracia smelosť a istota. Naša vec bola taká čistá, že i keby som sa k nej musel priznať, nemusel by som sa za ňu hanbiť. Vstúpil som do strážmajstrovej kancelárie.

Bol tam sám. Sadol si a bez dlhého úvodu vtisol mi do ruky list, ktorý sme poslali otcovi, a spýtal sa, či neviem náhodou, kto ho napísal.

Chladnokrvne som mu odpovedal:

- Prečo sa spytujete?
- Pozrite, mladý pán, tak súdim, že list musel napísat študo-

vaný človek. Nejaký študent, no. Museli sme hned myslieť na kamaráta toho chudaka. Pritom uisťujem vás, že na vás vôbec nepadá podozrenie. Len o to ide, že by ste mohli poznať rukopis svojich priateľov.

– I keby som vedel, kto list napisal, nemohol by som vám pisateľa prezradieť.

– Pozor! Možno zmeníte svoju mienku, keď sa dozviete, komu je tento list napísaný.

Sklonil som hlavu, ale cítil som, že sa strážmajster uprene dívá na mňa.

– Ten list napísali nejakí mladíci vášmu otcovi.

Iba po chvíli dostal odpoveď:

– Ani v tom prípade nemôžem vám pomôcť.

Vstal som a položil list na jeho pracovný stôl.

Tichošť bola trápna.

– Teda nič mi nepoviete? – spýtal sa strážmajster ešte raz.

– Nemám vám čo povedať.

– Hm, – odpovedal.

– Môžem už ísť? – spýtal som sa.

– Môžete! – A odvratil sa odo mňa.

– Ale keď som zaťváral dvere, počul som, ako volá za mnou:
„Do videnia!“

† † †

Strážmajster ma zamestnával skoro celý deň. Ale nepokazil mi náladu. Na večernú návštevu strojil som sa vo zvlášnom vzrušení. Vzrušovalo ma vedomie blízkosti najpodivnejšieho stretnutia v mojom živote. Mal som sa soznámiť s ľuďmi, ktorí patrili do druhého života môjho otca. Len musel som myslieť na to, či by mi otec môj neboli zabránil, keby bol vedel, kde sa strojím, vstúpim do života, ktorý možno chcel skrývať pred nami.

Videl som jasne do seba v týchto chvíľach, keď ma zamestnávaly myšlienky na stretnutie s Julom a s jeho maľkou. Nelákala ma zvedavosť. Viedla ma túžba po mojom braťovi, s ktorým ma spája jedna krv a ktorý patrí ku mne. A očakával som, že

Julo ma prijme rád a že po zdolateľných prekážkach vyjasní sa medzi nami a budeme si dobre rozumieť.

Po večeri som sa hned porúčal. Mysiel som, že Jano ma už bude čakaf v záhrade. Musel som však dlho čakaf, kým som ho uvidel na plote. Na otázku, prečo prišiel neskoro, mlčal. Potom však prezradil, že Julo sa cíti zle. Jeho matka by bola radšej, keby sme návštěvu odložili.

– Tak nepôjdeme? – sputujem sa sklamane.

– Ba, – vraví Jano. – Ale neskoršie. Julo chce, aby sme sa stretli ešte dnes.

Sedíme vo tme. Cítim, že Jano je v myšlienkach ďaleko. A predsa začne rozprávať. Jeho slová však znejú ani zvuk práznej nádoby. Hovoří len preto, aby nám prešiel čas. Myslím na to, že Julova matka bola proti tomu, aby k nim prišiel dnes. Iste sa postaví aj proti ďalším návštěvám. Chápem, že mi je nie priateľsky naklonená. Ani ja ju nemám rád a protiví sa mi, i ked som ju nikdy nevidel. Bolo to iste vyzývavé stvorenie. Len tak si viem predstaviť, že si mohla získať môjho otca. Divné je, že mama moja mohla takej ženskej odpustiť. Dokonca sa jej za-stala v rozhovore s otcom, ktorý som nedávno počul.

Ale ja by som jej odpustiť nemohol. Nie.

I Jano hovorí o nej. Všetky naše myšlienky vedú nás k Julovi a jeho matke.

A konečne je tu chvíľa, keď kráčame záhradou. Je tmavá a mlčí. A cesta od domca môjho po vrátka je dlhá nekonečne.

† † †

Doteraz som sa nespýtal Jana, kde býva Julo a jeho mať. Teraz vidím, že ma vedie pod kopec.

Táto časť mestečka je ani slepá ulica. Nepretína ju cesta. Ne-možno ſiou prejsť, len vojsť a potom sa vrátiť. Bolo tu niekoľko skromných domcov, niektoré až pod strmým úbočím.

Ešte som sa ani nerozhľadal a Jano ma vzal za ruku. Viedol ma k domcu, ktorý bol o niečo krajší ako ostatné. Stáli sme tu chvíľu. Pravdepodobne tento domec sme hľadali.

A tu sa Jano naklonil ku mne.

- Videl si za zákrutou četníka?
- Nie, – povedal som udivene.
- Človeče, kde máš oči?

Mlčal som zahanbene. A tu Jano ticho sa spýtal.

- Pôjdeme?

Kývol som. Jano uhádol môj súhlas a priblížil sa ku dverám.

V bezprostrednej blízkosti domca počuli sme zvuk šijacieho stroja. Vošli sme.

Vstúpili sme do kuchyne. Myslím, že bola čistá a úhľadná. V jej prostriedku bol šijaci stroj. A pri ňom sedela ona.

Bola sklonená nad strojom. Teraz pozrela na nás. Tvár, na ktorú padalo svetlo svrchu, nechcela povedať nič. A predsa bola na nej bolesf.

Ale nebola vyzývavá. Možno nebola nikdy. Díval som sa na postavu, shrbenú nad strojom, ale darmo som chcel nájsť ženu, ktorá odvábila môjho otca. Našiel som tu ženu smutnú a poníženú. Možno smutná je láska všetkých ľudí. A to, čo po nej zostane, je zasa len smútok a poníženie.

Nevstala, neprivítala nás. Len kývla ľahučko a s dôverou pozrela na Jana. Jano pochopil, že ostatné mal zariadiť on. Viedol ma do izby. Dvere boli pootvorené.

Vošli sme. V izbe sa však nesvietilo.

- Sem, – počuli sme volanie z tmy.

Dvere zostaly pootvorené. Priblížili sme sa k posteli.

– Nehnevajte sa, – ozval sa chorý, – ale nesvietim. Lampu na nočný stolík nemám a vrchné svetlo ma ruší.

- Sem si sadni, – hovorí mi Jano a podá mi stoličku.

A znova počúvam ten zvláštny hlas.

- Jano už pozná naše prepychové zariadenie.

Napodiv nie je v tých slovách smútok. Skôr akási veselosf. Áno, rozhodne trošku veselosti.

Sadli sme si, ale mlčíme. V kuchyni pracuje stroj. Tá smutná žena sa znova naklonila nad ním.

Pomaly si zvykám na slabé osvetlenie. Už vidím Julovu tvár. Je červená, poznamenaná horúčkou. Ale zdanlivo je pokojná, keď hovorí.

– Pekné od vás, že ste prišli.

Neviem, čo odpovedať. Ale on hned pokračuje.

– Jano mi hovoril aj o tom liste.

To ma prekvapilo. Jano mi nič nepovedal, že naše tajomstvo prezradil.

– Len jedno neviem ešte, – hovoril Julo. – Budete mi to musieť povedať. Prečo to robíte?

Tak vyzerá, že si bude počínať útočne, myslím si. Čudné je, že mi vyká. Pravda, ja som starší, ja by som mu mal začať tykať. Je však celkom možné, že by to neprijal. A potom by bol pre mňa pokazený celý večer.

Pokračujem jeho tónom.

– Chceli by sme, aby ste boli zdravý.

– A čo by ste mali z toho? Bolo by to krásne! Áno, krásne! Byť zdravý! A možno aj budem. Či to chce niekto, alebo nechce.

A tu mu už sedela vzdorovitosť na tvári.

– A predsa by bolo najmúdrejšie odo mňa, keby som zomrel. Načo predlžovať môj život? Čím dlhšie budem žiť, tým bude aj pre vás horšie. Viac peňazí bude musieť výdať váš otec na mňa. Vlastne by už nemusel. Čo dáva, je iba milosrdensť.

Jeho maľka zastala vo dverách.

– Syn môj, nerozprávaj toľko. Vieš, že ti to škodí.

– Ale keď musím, mama. Musím.

Oddychoval fažko. Ona sa vrátila k sijaciemu stroju. A znova sa ozval tichý bzukot.

Počúvali sme ho dlho. Ale nemysleli sme na odchod. Vlastne doteraz bola daromná moja návšteva. Také podivné a také nedokončené bolo všecko.

Chorý sa pochol. A znova začal rozprávať:

– Pekne od vás, že ste prišli. Jano mi nedávno prezradil, že len od neho ste sa dozvedeli, kto som. Ja som o vás vedel už

dávno. Nezabudnem na deň, keď mi vás ukázali a povedali mi so zlomyselným úsmevom: Hľa – to je tvoj brat!

A mali pravdu!

– Že by sme my boli bratia? Nie, – povedal tvrdo. – Len vtedy by som bol vaším bratom, keby mi váš otec bol otcom.

Tichosť, ktorá sa vrátila, bola vlastne otázkou.

– A nie je?

– Či sa ja môžem priznať k nemu?

– Ako by ste nemohli, – povedal som. Ale hned som pocítil, že som chytil falosný tón.

– Ako by som mohol, – povedal on a znelo to oveľa čistejšie, ľudsky, prirodzene.

– K nemu sa smiete priznávať len vy a vaša sestra, – povedal a znelo to ako obžaloba. – Viete, čo je ísť po ulici, vidieť svojho otca a nesmieť pristúpiť k nemu? Pozdravil ho a byť na to prichystaný, že človek nedostane ani odpoveď? To je rozdiel medzi mnou a synom.

– Videl som po programe študentskej zábavy, ako žiaril, aký pyšný bol na vás. A ja, utiahnutý v kúte, myslil som na to, o čo lepšie by som bol vaše úlohy zahrál. Lenže darmo! Za mňa by mu nebol blahoželal nik!

– Ja by som bol mal radosť z vášho úspechu, – hovorí a myslím to úprimne.

– Ďakujem! Ale almužnu nechcem!

Zakašľal. Trvalo to krátko.

– Vidíte, – hovoril a bolely tie slová, – mal som svoj pokoj. Nikdy som nerozmýšľal o takých veciach. Bol som spokojný so sebou a so svojím životom. Prečo ste prišli? Prečo? Len aby ste ukázali na priesť, ktorá je medzi nami?

Ona sa zjavila vo dverách. Jej pohľad hovoril:

– Chodťte!

Vstali sme.

Na chvíľu sme zastali v kuchyni. Julova matka pozrela na mňa. Mala veľmi hlboké oči. Ale bol v nich aj pokoj hlbín.

Myslel som, že sa mi neprihovorí. A predsa sa spýtala:

- Ako sa má pani matka?
- Ďakujem, – povedal som. – Je zdravá.
- Je to požehnaná žena, – povedala.

Neviem, kto otvoril dvere. Ale bol som rád, keď sme boli vonku. Nevydýchli sme si. Veľa sme si niesli so sebou zo smútku tohto domu. Neznamenalo to uľahčenie pre jeho obyvateľov. A pre nás to bola neznesiteľná farcha.

* IX *

Namierili sme do parku. Už prv sme sa boli dohovorili, že po návšteve u Jula pôjdeme sa podívať na lavicu ťažkých prípadov.

Cestou sme nehovorili. Možno Jano sa nechcel prihovoriť. Bol presvedčený, že sa vraciam sklamaný. Nepopieram, inakšie som si predstavoval cestu zpätky. Chcel som sa vracať s radosťou.

A čo cítim teraz? Čo som chcel vlastne od neho? Aby bol unesený mojou blahosklonnosťou? Či som mu nemusel byť priamo protivný v póze, v ktorej som sa ukázal pri jeho posteli a dával mu na vedomie, že som sa k nemu ponížil?

Spomíнал peniaze! Ako opovrživo! Mal pravdu! Či to nebolo opovrhnutie? Bol skutočne vďačný a ja sa dozvedám z jeho prudkých slov niečo, čo mi lahodí. Otec ho podporuje. Stara sa o neho. A predsa aká bolesť v jeho slovách, keď si uvedomuje, že sa nesmie k otcovi priznať.

Mohol byť inakší, aký bol? Ak bol v niečom zlý, mohol byť tisíckrát horší. Ja som očakával od neho, že s nesmiernou radosťou prijme nielen moju návštevu, ale aj moje vyhlásenie, že ho pokladám za brata. Len teraz cítim, že predstava, s ktorou som sa k nemu priblížil, musela ho urážať. A vyjadril sa správne, keď povedal, že nechce almužnu. Lebo to, čo som mu dával, bola len almužna. Také do vetra hodene slovo, ako to moje, mohlo byť len almužnou. Žiaľ, v živote nič lepšieho nemôže dosťať od nás. Ani otec, ani ja by sme ho nemohli postaviť na roveň zákonitému synovi. A to, čo som mu povedal, dokázať skuškom.

Priznávam sa, na to som ani nemyslel. Iba to som očakával od neho, aby sa choval tak, ako som si predstavoval chovanie nezákonného syna v takomto prípade, človeka bez sebavedomia, poníženého a pokoreného. Aký som bol hlupák! Akého nízkeho smýšľania! Aký sprostí grobian! Ako som mohol myslieť na to, že je v niečom iným človekom, ako som ja?

Bude to fažká roboťa, kým ho presvedčím, že moje smýšľanie je úprimné. A potrvá to dlho, kým sa priblíži chvíľka, v ktorej pocítí aj on, že je mojím bratom. A že patríme k sebe.

† † †

Jano sa ozval, keď sme sa priblížili k parku.

– Akú mienku máš o nej?

A ja som vedel, že myslí na Julovu matku.

Ozaj, Julova maťa! Aké pekné bolo od nej dať pozdravie moju maťku. Nesmiem byť nespokojný a netrpezlivý. Už pre ten pozdrav hodno bolo vojsť do smutného domu.

– Julova maťa je vzácná žena, – hovorí Janovi.

Ten ožil celkom.

– Ty ieda neľutuješ, že sme boli u nich? Nevraciaš sa sklamaný?

– Nie, – hovorí.

Mlčky pokračujeme v ceste. Ja myslím na Julove slová. Chudáčik, ako mohol povedať, že lepšie by bol zahral moju úlohu! Nikdy som nepočul o tom, že by bol hral divadlo.

Máme rovnaké myšlienky s Janom. Hovorí mi práve v tejto chvíli:

– A s tým herectvom má takú mániu. Nehnevaj sa preto na neho.

– Nie, nehnevám sa.

Len jedno cítim teraz celkom zreteľne.

Ako ma musel nenávidieť.

† † †

Kedť sme prišli k lavici fažkých prípadov, neprichystali nám chlapci mimoriadne privítanie. Ani sa veľmi nedívali na nás. Nikomu z nich neprišlo na rozum spýtať sa, kde sme boli tak

dlho, alebo odkiaľ ideme. Ba ani odo mňa sa nevyzvedal nik, kde som bol včera alebo predvčerom. Ale z toho, ako sa správali, dalo sa cítiť, že všetci vedia, odkiaľ ideme.

Miesto nám hned uvoľnili dvaja mladší veľmi ochotne. Ináč hodne chlapcov stálo okolo lavice, účasť bola mimoriadna. I potom, keď sme si sadli, bola tichosť úctivá, ba priam slávnostná. Chlapci súhlasili s našou návštevou. Ba očakávali, že sa uskutoční.

Ale keď som tu sedel medzi nimi, prekvapil ma naraz pocit, ako sú mi všetci cudzí! Všetci okrem Jana. Sme stisnutí na tejto lavici, ale nič nás vnútorné nespája. Kde vzali všetci títo právo miešať sa do nášho súkromného života? Lebo všetci títo chlapci vnikli do najintímnejšieho života mojich rodičov. Vnikli aj do môjho života násilnícky a bezozivo. Ja o nich vôbec nepoznám také tajomstvo ako oni o mne.

Toto som naraz pocítil ako úder. Nie o to išlo, že by som o tom neboli vedel. Vedel som o tom i doteraz, len som si to neuvedomil. A iba tu sledovala toto poznanie myšlienka: Prečo sa vrátil môj otec sem? Prečo sa vrátil, keď v tomto mestečku žijú ľudia, ktorí patria do jeho druhého života?

Miesto vo fabrike bolo mimoriadne výhodné. Tažko sa dalo myslieť na inú odpoveď. A tak boli obaja viazaní k tomuto mestu. Viazaní, i keď muselo byť pre nich dvojnásobným utrpením žiť v meste, kde sa museli vidieť. A mohli iba bezmocne nenávidieť ľudí, ktorí s opovrhnutím alebo posmešným úsmevom pozorovali ich terajší život a mysleli pritom na minulosť. Lebo minulosť žila. Jej tieň padal na ich život.

Rozhovor medzi chlapcami sa začal veľmi opatrne. Tentoraz sa hovorilo o operečke, ktorá mala veľký úspech v meste, kde chodili chlapci do gymnázia. Hrali ju pohostinsky profesionálni herci a uchvátila obecenstvo. Kdeko hvízdal z nej už melódie i v našom meste. Chlapci celkom vážne rozmyšľali o tom, že ju zahrajú aj u nás. Len spevákov potrebovali. Vlastne hercov, ktorí by vedeli spievať.

Mlčal som. Len keď sa ozval hlas, či by bolo múdre pokračovať operetkou v práci, ktorú začali študenti predstaveniami niekoľkých vážnych hier v našom meste, ozval som sa i ja. Počúvali ma, z toho však, ako prskla tu a tam poznámka, cítil som, že slávnostrná nálada sa stratila, a keby sme sa pustili do bitky, našlo by sa málo takých gavalierov medzi nami, ktorí by nebodli radostne tam, kde by protivník neboli chránený. A hneď som to skúsil aj na sebe.

Vyhľásil som, že návrh nie je toho hoden, aby sa výdal do sveta s lavice fažkých prípadov. Mohli byť niektorí z našich profesorov smiešni a detaily ich vychovávateľskej práce chybné. Museli sme im však veriť, keď nám hovorili, že sme materiálom, z ktorého sa stavia naša národná budúcnosť. A tá žiada od nás, aby každý kameň a každá tehla, použitá pri stavbe, bola bez chyby. Operetný svet je nám cudzí. To nie je náš svet. Operetami nevychováme ľudí pre národ. A neposilníme v nich lásku k svojeti.

Ked' som skončil, hneď padla poznámka:

– To znelo trošku profesorský.

Chlapec, ktorý to povedal, stál za nami.

– Nepopieram, – odpovedal som mu. – Ale profesor, ktorý k nám takto hovoril, bol znameníčko človek a mal pravdu.

– Mal, – zívol ktosi.

– Ale sedliakov na javisku nechcú veľmi vidieť v našom meste, – počul som znova ten istý hlas za sebou ako prv.

– Hľa – čo nevratia odchovanci operety, – zamiešal sa Jano. – Vidíš, hanbí sa za otcove krpce.

– Môj otec nenosil krpce, – odpovedal trafený a nedalo sa vedieť, či neznala z jeho slov urazená hradosť.

– A keby bol býval?

Jano nedostal odpoved.

– No veru, chlapci, mne sú blízki aj sedliaci na javisku. Tak ako v živote, – hovorí Ondriš Sklenár.

– A aby ste vedeli, – hovorí Jano, – budúci páni budú aj

z roľníckych, aj z remeselníckych a robotníckych synov. Tým budú bližší sedliaci ako dnešným panským chlapcom, ktorí majú radi len operetky.

— Ani tí nie sú všetci rovnakí, — hovorí Ondriš.
— Nie sú. Ale doteraz poznám len jednu výnimku.
A tu sa ozval Paťo Chrenko, hlúpo ako obvykle:
— Ved' aj Vlado len preto tie krpce rád, lebo vie hrať sedliakov.

— Vlado vie hrať aj pánov, — pripomína Ondriš.
— Možno, — odvrkne Paťo. — Ale operety iste preto nerád, lebo nevie spievať. Nemohol by hrať hlavnú úlohu.

To bolo už veľa! Vyskočil som a prudko som sa obrátil k nemu.

— Podľa teba som teda preto proti operefkám, lebo by som v nich nemohol hrať hlavnú úlohu!?

A tu mi odpovedal ten zo stojacich za mojím chrbtom, ktorý začal debatu:

— Pravdaže len preto! Ved' my ťa dobre poznáme. Vieme, ako sa rád ukazuješ. Aj to, ako mnoho si myslíš o sebe.

Postavil som sa pred neho.

— Čo to má znamenať? Ako sa opovažuješ takto rozprávať?
Dívali sme sa na seba. A iba teraz som sa pomaly rozpamätaval, odkiaľ je mi známa táto tvár. Bol to priateľ Paťa Chrenku. Akýsi Lajo. Široký úsmev roztiahol jeho ústa, keď povedal:

— Priveľmi sa nafukuješ! Preto si sa nechcel priznať ani k Jułovi. Iba si klamal ľudí, že nevieš o ňom. Nechcel si! Taký nafúkanec!

V tejto chvíli som ho mal udrieť. Nedaf mu hovoril ďalej a udrieť ho do tváre. Neskoršie, keď som rozmyšľal o tomto protivnom výstupe, vycítil som, že tu v tejto chvíli mal dostať zauchu. A keby ho bol dostał, bol by musel každý bezpodmieňečne uveriť, že to, čo hovoril, bolo iba sprosté cigánstvo a že pravda je na mojej strane.

Ale neurobil som to.

Iba toľko som mu povedal: — Odvolaj to!

– Nie, – odpovedal v bojovnom postoji. – Prečo by som mal odvolať to, čo je pravda?

Ani teraz som ho neuderil. Ale obrátil som sa k chlapcom, ktorí sa vyjavene dívali na mňa. Nepoznali ma. Ani raz som sa nezamiešal pred nimi do bitky. Nevedeli, čo majú odo mňa očakávať. A spýtal som sa ich.

– Dáte mi satisfakciu? Lebo takéto veci nemožno vybaviť zauchom alebo bitkou!

– Čo chceš? – ozval sa Ondriš ako predseda.

– Vy musíte vedieť, že tento tu, – ukázal som na Laja, – cigánil. Povedzte mu to!

– Je to vec vás dvoch. Len si to vybavte sami, – hovorí Paľo Chrenko.

– Vy viete, že je to cigánstvo, čo povedal. Ak sa nepostavíte proti nemu, ste sami cigáni.

– Nono! – ozvaly sa hlasys. A Paľo Chrenko hned zaútočil na mňa.

– A kto nám dosvedčí, že ty hovoríš pravdu?

Nechcel som odpovedať. Ale v tichosti, ktorá trvala už približne, cítil som, že zahanbený pojdem odtiaľ, ak na túto otázku neodpovie niekto iný.

A tu povedal Jano:

– Ja to dosvedčím.

Pekné od Jana! Ale to bolo všetko, čo som mohol očakávať od neho.

– Jeden, – zasmial sa Lajo. A zasa som videl jeho roztrvorenú papuľu. – To je akosi málo.

– A my ti to raz neveríme, – povedal Paľo.

Tí dvaja to upiekli, hovorími si. Prichystali sa na tento útok. A vydaril sa im.

– Ja viem, čo je pravda, – hovorím všetkým. – A väčšina vás to tiež vie. Ale i keby bola pravda, čo tvrdí tento, – ukázal som na Laja, – kde by ste vzali právo miešať sa do mojich súkromných vecí a do vecí mojej rodiny?

Na to zmílkli všetci.

— Opakujem, že sa zastávate cigánstva a robíte to vedome.
Nechcem mať s vami nič. Ste sami cigáni!

Lavica fažkých prípadov zaprotestovala.

— Aby si za to nezaplatal, — povedal Paňo.

— A aby ti rozlúčka neprišla draho, — pripojil sa Lajo.

Stál som pred nimi s opovržlivým úsmevom a len toľko som povedal: — Čakám!

Hodnú chvíľu som takto stál. Ale nepohol sa nik.

— Tak dobrú noc, — povedal som a výkročil.

— Zbabelec! — zavolal za mnou ktori.

Obrátil som sa.

Vtom treslo zauchó. Dal ho Jano a dostał ho Lajo. Odvrátil som sa.

— Vlado, — počul som za sebou Janov hlas. — Počkaj!

Zastal som.

Počujem Janove kroky. Už je pri mne. Ideme ďalej spolu.

A Jano hvízda.

† † †

Tažký bol tento večer.

Hovorím Janovi, že vidím do toho celkom jasne. Paňo a Lajo si to pripravili. Ondriš je vinný preto, lebo nezaujal stanovisko a ako predsedu nezakročil. Kamaráti sa s Paňom, a preto sa nechcel s ním rozísť.

A Jano sa sptyhuje: — Že by len títo boli na vine?

— Všetkému na vine je to, že ma chlapci nenávidia. Nenávidia ma a nemôžu mi odpustiť ani to, čím som sa neprevinil. Tu je koreň zlého.

A Jano sa usmieva.

— Je v tebe niečo, čo ich provokuje a dráždi. Možno to, že vieš viac ako oni. Ale i ty si vinný. Veru tak, a darmo pozeraš na mňa. Načo také komédie? Satisfakciu, vraj! Nijaké satisfakcie! Prilepiť mu jednu a vec je vybavená. To je zásadný omyl, čo si im povedal. Takéto veci len zauchom a bitkou sa dajú vybavif.

Jano zásadne schvaľuje zauchá a vôbec násilné skušky ako

najlepší prostriedok presvedčíf niekoho o tom, že nie všetko sa dá a nie všeľko je dovolené. A ktovie, či nemá pravdu?! Lenže nie je to prostriedok pre každého.

– Tebe odpustia aj to zauch, – hovorím mu.

A že by ma prijali nazad medzi seba, usmieva sa.

– Celkom iste bude ti vždy otvorená cesta k nim.

– Možno! Ale načo mi to hovoríš?

Jano má pravdu. Načo o tom hovoríš? My patríme k sebe.

– Zostali sme vlastne traja, – vraví.

– Myslíš na Jula?

Jano hvízdne. A je v tom radosť a istota.

– Julo je dobrý kamarát! Uvidíš!

* X *

Anka má hodinu klavíra. Čakám na ňu.

Stojím na ulici pred kníhkupectvom. Včera som vytiahol z Jana, kedy máva Anka hodiny. Dívam sa na vežu. O desať minút budú štyri.

Všeličo sa dá vidieť vo výklade jediného kníhkupectva mestečka. I knihy sa najdu, pravda, skoro bez výnimky učebnice. Prezerám si ich, ale nenachádzam medzi nimi učebnice gymnaziálne. Ináč už hodnú chvíľu pozorujem, že niekto stojí pri mne. Prezerá výklad tiež tak, ako by ho v ňom všetko zaujímalo. A prezerá ho už zrejme pridlho. I ja tu stojím už dávno a viem, že si výklad vôbec nezaslúži taký záujem. Lenže ja čakám. Či možno myslieť na to, že aj tento neznámy niekoho čaká?

A tu sa obrátil. Schválne sa obrátil tak, aby som ho videl. Bola to tá istá tvár, ktorá sa mi sprotivila predvčerom večer. Tvár akéhosi Laja, o ktorom neviem ešte ani teraz nič bližšieho.

Usmial sa na mňa. A napokon mohol. Odo mňa nedostal zauch. Lenže ja som priamo automaticky reagoval, keď som uvidel jeho vysmiatu tvár:

– Prac sa odťaľ!

Cuduje sa. A nevie, či má poslúchnuf.

– Prac sa, ty cigáň kadejaký. – A stojím pri ňom už tak blízko, že sa naše plecia dotýkajú.

Úsmev mizne. Lajo prechádza na druhú stranu ulice. Nájde iný výklad, pred ktorým zastane. Niekoľkokrát zaškúli sem. Aké je to hlúpe! Je aspoň taký silný ako ja. Predvčerom bol aj smelší. To zauchó, čo dostal, vzalo mu sebavedomie. Či to, že stál na strane lží?

Jeho tvár sa vyjasní len potom, keď vidí, že som čakal na Anku. Myslím, že sa zaraduje, keď bude môcť konštatovať, že odchádzame spoločne a že onedlho sa stratíme z obzoru.

† † †

Anku otravujem práve tak ako Jana. Usilujem sa jej dokázať, že každý ma nenávidí. Je to nekonečný monolog, čo musí odo mňa, chúďa, počúvať, kým ju odprevádzam na okružnej ceste všetkými ulicami.

A keď prichádza chvíľa lúčenia a stojíme znova pred ich domom, musím ju zasa prosiť o odpustenie. Som nešfastný a svojím nešfastím znepokojujem aj iných. Prosím ju, aby zostali pri mne aspoň oni dvaja. Ona a Jano. A potom aj za tú prosbu sa hanbím.

Podáva mi ruku. Dlho ju držím vo svojej. Dievča je celkom červené, keď si ruku vytrhne. Cítime obaja, že nejde o náhodnú známosť. Onedlho sa ukáže, či nebude znamenať pre nás viac ako najúprimnejšie priateľstvo.

Anka vošla do spokojného domu a ja nastupujem cestu do záhrady.

Zastanem však hned na rohu ulice. A myslím na to, že som mal poprosiť Anku, aby mi poslala von Jana. Ale Jano by bol azda sám vyšiel, keby bol doma. Celkom iste.

Idem ďalej. Naproti bliží sa okresný účtovník so ženou. Známi otcovi. Pozdravím a prechádzam popri nich. A nie som ani na niekoľko krokov za nimi, keď počujem jeho poznámku a potom jej tichý, ľahučký smiech. Čo to má znamenať? Patrí ten smiech nám? Otcovi, alebo mne?

Znovu som zastal. Pre ten sprostý smiech ma natol'ko ovládlo vzrušenie, že som bol hotový ísť za nimi, aby som sa ich spýtal, čo bolo pre nich také smiešne. Lebo i keby sa to bolo týkalo otca, urážka by patrila aj mne.

Išiel som za nimi, i keď som vedel, že je to bláznovstvo. Doháňal som ich s kroka na krok a v duchu som sa pripravoval na to, ako ich osloviám a čo im poviem. Bolo mi jedno, čo z toho bude. Od tejto chvíle sa na môj účet nik nebude smiať bez vysvetlenia.

Priblížil som sa im na niekoľko krokov. A tu som ich chcel obísť, postavil som sa im do cesty a tak sa ich spýtaf. Keď som však chcel sostúpiť s chodníka, uvidel som četníka, ktorý mi išiel naproti. A bol už celkom blízko.

Prešiel som popri ňom, ako by som hô ani nebol zbadal. Len som sa neponáhľal. Počul som však, že za mnou zastal, a cítil som, že sa díva za mnou. A hneď som počul aj volanie: „Haló! Počujte!“ Musel som zastať.

Priblížil sa ku mne.

– Vý ste boli nedávno u pána strážmajstra Tesáka, – povedal s istotou človeka, ktorý sa nezvykne mylif.

Prikývol som.

– Pán strážmajster vás čaká. Dobre bude, keď sa zastavíte u neho v kancelárii.

Pozdravil som a išiel ďalej.

Dívam sa za ním.

Účtovník a jeho žena sú už veľmi ďaleko.

† † †

– Vítam vás, mladý pán, – povedal mi strážmajster, keď som zatvoril za sebou dvere.

Mlčky som zastal pred ním.

– Tak len to som vám chcel povedať, že sme pisateľa toho listu našli. Čo na to poviete?

Ale nepozrel na mňa pri tejto otázke.

Ja som mu neodpovedal. Nechcelo sa mi veriť, že chytili Jana.

— Nehovoríte nič, mladý pán? Myslel som, že budeť aspoň trošku zvedavý.

— Myslím, že viac bude zvedavý na to môj otec.

— Rozhodne viac, — povedal. — Ved' práve som ho chcel volať telefonicky.

Tak otec ešte nevie o tom, myslím si. Zaujímavé. A ty si myslíš, že mi prejdeš cez rozum, však? Našiel si pisateľa listu, dokonca toho pravého, a hovoríš to mne. Prečo si to neoznámil tomu, kto sa o to najviac zaujíma?

Strážmajster zaškúlil na mňa. Možno si vôbec neuvedomil, že spravil chybu. A znova začal nalihať:

— Tak, čo vy na to, mladý pán? Hovorte!

— Neviem, — povedal som s presvedčením, že mám tromf v ruke. — Prečo ste to hned hned neoznámili otcovi?

— Len preto, mladý pán, — povedal s dôrazom na každom slove, — lebo som chcel poznáť vašu mienku. Ja som totiž presvedčený, že list napísal nezákonny syn vášho otca.

— To nie je pravda! — skríkol som.

— Odkiaľ to viete?

— Vedľajšie. Ale ten to neurobil.

— Tak dobre ho poznáte?

— Nejde o to! On sa nemusel tak obrátiť na svojho otca. Syn mal právo napísaf otcovi list a podpisaf sa naň plným menom.

— Syn — možno, mladý pán. Ale nie taký.

Nastala tichosť.

— Kto mohol napísaf list podľa vás? — začal strážmajster po chvíli.

— Možno ste minule správne predpokladali, že ho napísali jeho kamaráti. Kamaráti, ktorí mu dobre chceli.

— Poznáte jeho kamarátov?

— Nie, — odpovedal som. — Myslím, že nemá nijakých. Iba o jednom by som vedel.

A tu padlo po prvý raz Janovo meno.

Zľakol som sa. Tak to vyzerá, že alebo Julo, alebo Jano sa dostane do kaše. Inakšie sa to ani nedalo riešiť. Či sa mohlo

myslief na to, aby sa otec dozvedel o tom, že i ja mám v tom prsty?

– Akú mienku máte o ňom? – uprel na mňa oči. – S týmto Janom sa aj vy kamarátite. Často chodieva k vám do záhrady. Nielen vo dne, ale aj v noci. Čo myslíte, mohol to urobiť on?

Všetko vedia! A predsa som odsekol: – Nie. Jano to nemohol urobiť.

– Viete to iste?

– Celkom iste, – hovorím, ale tak cítim, že musím byť bledý ako stena.

– Tak potom na koho myslieť, mladý pán? No, povedzte! Na koho?

Prechádzal sa po kancelárii a ustavične ma fixíroval. Pochopil som, čo to má znamenať. Strážmajster čaká odo mňa priznanie.

Zakašľal som. Teraz už bez rozmýšľania, aké budú následky môjho priznania, s myšľou jasnou a srdcom podivne čistým, rozhodol som sa, že vezmem všeľko na seba. A bolo mi aspoň teraz jedno, čo by urobil otec v návale hnevú a zlosti, keby sa o tom dozvedel. Prenesiem to ľahšie, i keď ma potresce, ako nevinný Julio, alebo Jano, dobrý kamarát.

Ešte som sa ho spýtal:

– Môžem sa spoľahnúť na to, že sa výsledok vyšetrovania zachová v tajnosti?

– Prečo vás to zaujíma, mladý pán?

– Keby ste mi to slúbili, povedal by som vám niečo.

– Počúvam vás, mladý pán.

Postavil sa nedaleko s rukami skriženými na prsiach.

Sklonil som hlavu.

– List som napísal ja.

– Konečne, – povedal strážmajster. Povedal to tak, ako keby to bol bezpečne vedel od počiatku. A vôbec ako by inakšie riešenie ani nebolo mohlo písť do úvahy. – Ved’ aj predvčerom ste boli u nich, – doložil hned. – Je to pekná vec, že sa ho tak zastávate. Len teraz čo? Ako sa priznáme otcovi?

– Ja mu to poviem.

- To by bolo zlé, mladý pán. Nechajte to na mňa.
Nestačil som protestovať.
- Ja to už zariadim. – A už sedel pri stole s nejakým spisom v ruke.
- Ja som zastal ešte vo dverách.
- Prosím vás, aby sa o tom nikto cudzí nedozvedel.
- Spoľahnite sa na mňa, – obracia sa ešte raz ku mne. A potom, keď vidí, že som sa ešte nepohol, volá za mnou:
- S Bohom, mladý pán! S Bohom!

* XI *

Stál som pred rozhovorom s otcom a bol som zvedavý, kedy k nemu dôjde. Záviselo to predovšeikým od strážmajstra, kedy sa rozhodne otca navštíviť. Predpokladal som oňom totiž, že bude taktný. Že navštívi otca a nebude rozprávať o anonymnom liste telefonicky. Nechcelo sa mi veriť, že to bude ešte dnes. Ale musel som byť i na to pripravený.

Ako sa bude tváriť otec pri našom rozhvore? Bude vo veľmi fažkej situácii. Či si zachová aj tentoraz takú istotu a také sebavedomie ako vždy? Bude stáť predo mnou zasa len ako majiteľ autority, pred ktorou som sa nedávno i do prachu pokoril? Či jeho očelové oči budú mať ten istý chladný lesk a ja budem musieť konštatovať, že môj otec sa v ničom nezmenil?

Nie! Musí byť inakší! Musí sa zmeniť!

A keby sa nebol zmenil, ako sa zachovám ja? Tažká bola obžaloba, ktorá sa sbierala vo mne dlho, azda roky, od dní, keď som si začal uvedomovať, že nemôžem tak poslušne ako kedysi prijímať jeho rozkazy, ktorými chcel spravovať môj život. Že nemôžem ich priпустiť ako kormidlo! Že ich musím podrobif kritike. Či budem môcť povedať aspoň slovo z tejto obžaloby, aspoň slovo o sebe?

Na to by som nemal ani myslief. Hovorím si to ticho a je to reč presvedčivá. Nesmiem myslief na svoju bolesť. Iní majú aj väčšie bolesti. Na Janove slová myslím, na jeho výkrik: Ved'

ide o život človeka! A o život ide, cítim to i teraz horúčkovite, o život Julov, ako by z mojich úst znova odznieval tento výkrik. O život človeka, ktorý musí žiť. Čo tu môže znamenať moja bolesť? Nič, alebo len veľmi málo.

Keby sa otec neboli zmenil a bude treba žalovať, budem žalovať v mene Julovom. A musí to byť obžaloba dokonale pripravená. Žiadala by liečenie v sanatóriu. K tomu by sme však museli vedieť, v akom štadiu je Julova choroba. Cítime, že je veľmi vážna, ale pritom neveríme tým, ktorí hovoria, že pomoci niesie. Ani Julovi by sme neverili, i keby to povedal sám. Musí byť pomoc!

Som presvedčený, že aj doktor vysloví tú istú nádej. A potom otec, i keby chcel zotrvať pri mlčaní, bude musieť prehovoriť.

† † †

V čakárni nášho doktora je okrem mňa iba jedna pacienka. Bola tu predo mnou a podľa toho, čo rozpozadala, chce byť dlho u doktora. Prišla si pre visum repertum. V neprítomnosti jej muža nabil ju jeho brat.

Včera som sa dozvedel od Jana, že náš domáci lekár je aj Julovým lekárom. Preto som tu. Ale Janovi som ani slovom neprezradil, na čo sa chystám. Nie je treba, aby vedel, že sa našiel pisateľ anonymného listu a že sa chystám na stretnutie s otcom. Cítim však, že nie je dobré mať tajnosti. Zlé je to, keď sa človek nemôže nikomu zdôveriť.

Žena, ktorú nabili, vchádza. Vstávam, aby som sa prešiel po čakárni. Tohoto nášho doktora máme všetci radi z našej rodiny. Je dobrý lekár a dobrý človek. Mňa pozná od narodenia. Ne-prejde na ulici popri mne bez milého slova. Či býval taký milý aj k Julovi, keď sa s ním stretával?

Prečo nie, hovorím si. Možno ho má práve tak rád ako mňa. Zamyslím sa a hovorím si potom, že nesmiem byť deťský. Lebo deťské je znepokojoval sa rozmýšľaním, aká by mohla byť odpoveď na takéto otázky.

Žena, ktorú nabili, vychádza. Bola u doktora len niekoľko minút.

— Vitaj, — hovorí doktor, keď vchádzam. — A sadni si!

Zapisuje si čosi do veľkého zápisníka, ale pritom stále rozpráva.

Zapál' si na cigareť!

— Ďakujem, nefajčím.

— Ešte nie, či už nie, — žartuje.

— Ešte nie, — usmievam sa.

— Aký si ty šťastný človek! — Potiahne si z cigarety a zatvorí zápisník. — U vás je niekto chorý?

— Nie, pán doktor! — A tu som mu rozpovedal, čo som chcel.

Musel som mu však rozpovedať všetko. A keď som spomínał Jula, musel som hovoriť aj o otcovi. Ináč by bol otázkami vytiahol zo mňa to, čo by som mu nebol dobrovoľne prezradil. A doktor pozorne počúva, hoci ja som v rozpakoch a nijako sa mi nedarí rýchle a stručne skončiť.

Potom hovorí on:

— Do zlého svetla staviaš svojho otca. Tvoj otec myslieť na pomoc. Len neviem, nakoľko by to bol finančne vládal.

Teda chcel pomôcť. Nezabudol na neho. Musí milovať svojho druhého syna aspoň tak ako mňa. Je to jeho vlastný syn. A má mu byť práve taký blízky ako ja.

— Rozmýšľal som o tom neraz, — hovorí doktor, — ako si budeš počínať, keď sa raz dozvieš o tomto tajomstve. Tak cítim, že len nedávno si ho poznal. Možno len cez tieto prázdniny. A trápi fa. Vidím, že je to fažká skúška pre teba. Čažia, než si myslí tvoja rodina. A nedá sa to ľahko zabudnúť. Ten zápis o tom, niekde v nás, nie je len kriedou načarbaný, aby sa mohol ľahko smazať. Je to trvalý záznam, ako keby bol vrytý do mramoru, aby v nás zostal po celý život. A ty si príliš citlivý.

— Viem, — pokračuje po chvíli, — že sa v tebe odohráva teraz boj. A ide v ňom asi o to, ako máš smýšľať o svojom otcovi. Bol by som rád, keby si sa správne rozhodol. Keby si bojoval za správne stanovisko.

Vstal.

– Vráf sa k svojmu otcovi, Vladko!

I ja som vstal. Bol by som mu rád povedal, že nechcem teraz otca obviňovať pre jeho hriech. Že myslím na brata. A žiadam si len jedno. Aby on zostal nažive.

A doktor, ako keby bol uhádol, že na neho myslím, hovorí ticho:

– Jemu nieť pomoci, Vladko. Niet!

Vychádzam.

V čakárni sedí mladá mamka. Dieťa, ktoré drží na ruke, bolestne pláče.

† † †

Býva mi úprimne ľúto mojej sestry Viery, keď vidím, že ustačne je odkázaná na seba. I hrať sa musí sama, lebo zriedka má nablízku ochotné kamarátky a mama sa s ňou nemôže stále zaoberať. Niekedy sa bavieva pri obloku. Sadne si a pozoruje, kto vchádza do fabriky bráničkou, vedúcou na chodbu a k otcovej pracovni. A potom oznamuje mamke alebo mne, ktorého uja videla vchádzajúť k otcovi. A pri obedu udivuje otca otázkami o ujoch, ktorí boli na návšteve u neho.

Dnes však nereferovala o nijakej návšteve v dopoludňajších hodinách. Bola nádej, že obed zjeme všetci v pokoji. A predsa, keď otec vstal od stola a kývol mi, aby som išiel za ním, vedel som, čo to znamená. Že sa už shováral so strážmajstrom.

Mamka a Viera s úzkosťou sa dívaly za nami. A ja som išiel za otcom pokojne, bez zvláštneho vzrušenia. Cesta nebola dlhá. Iba sme prešli do vedľajšej izby, ktorá bola zariadená ako pracovňa s písacím stolom. Otec ju nepoužíval, lebo aj po úradných hodinách pracúval vo svojej pracovni vo fabrike. A tu sme zastali.

Otec si sadol za písací stôl. Tvrdosť mu sedela na tvári. Vedel som, že v podobných chvíľach bol neprístupný, nech išlo o čokoľvek. Vari aj o tom hovorily jeho oceľové oči. Neviem prečo, ale naraz som musel myslieť na to, že ma čaká prekvapenie.

– Shováral som sa so strážmajstrom, – povedal.

A už tu bola tichosť. Lebo to už nepovedal, čo mu strážmajster prezradil. Videl som však, že odo mňa neočakáva nijakú odpoveď. Onedlho pokračoval:

– Máš veľmi mnoho času a nevieš využiť prázdniny pre svoj prospech. Budeš pracovať vo fabrike. Zajtra nastúpiš.

Počúvam jeho tvrdé slová a myslím si: Aký som blázon! Ako som si len mohol myslieť, že sa bude rozprávať so mnou o svojom nezákonné synovi?! Vedť by sa musel predo mnou hanbiť. A naraz musím myslieť na to, že v skutočnosti nie to som mu zazlieval, čo pokladal aj on za svoj najfažší hriech. Ale predovšetkým to, že zabudol na svojho druhého syna.

Viem už však, že nezabudol. Hovorí ďalej, ale ja ho nepočúvam. Stojím pred ním, sám neviem ktorý raz, v postoji poníženého, a predsa ho nepočúvam. Neviem, čo hovorí, ale viem, čo sa v ňom odohráva. Cíti, že kdesi sa roztrhlo jeho vladárske rúcho, kdesi bol porazený. Prehral boj o zachovanie moci. Už ma neudržia jeho železné ruky. Ba viem, že stačilo by jediné slovo, aby sa zrútila pyšná stavba jeho slov. Jediné slovo.

Lenže ja to slovo nevypoviem.

Aj on vie, že jeho prehra nie je konečná. Nechce myslieť na to, aby moc vypadla z jeho rúk. Púšťa sa znova do boja. Bola tu možnosť útoku na najcitolivejšie miesto. Teraz útočí sám. Chce za každú cenu zachrániť to, čo patrí jemu. Ale tá železná ruka i teraz vie len udrieť. Je pravda, spomínať to, že ma umiesti vo fabrike cez prázdniny. Keď to spomínať, mohlo sa mu ešte veriť, že má preto rozumnú príčinu. Teraz to má byť len pomsta a tresť.

Za čo? Či môžem ja za to, že som poznal jeho tajomstvo?

Som znova divý a nenávistný.

Ale mlčím.

† † †

Po rozhovore s otcom chcel som sa porozprávať s mamkou. Myslím, že ma aj čakala. A predsa som si to rozmyslel. A vrátil som sa do záhrady.

Bál som sa toho stretnutia. Bál som sa, že mama pozrie na mňa a dozvie sa z toho pohľadu o mne všetko. Predovšetkým to, že poznám otcovo tajomstvo.

Ležím na posteli a je mi smutno. Znovu cítim, že sa niečo postavilo medzi nás. Medzi mamku a mňa. A možno sa nám už nikdy nepodarí odstrániť túto prekážku alebo zbúrať tento mûr. Nikdy viac nezmizne z nášho života. Vždy sa budem báť mamky a myšlienky, že by som ju mohol ponížiť tajomstvom, o ktorom viem.

Nemožno však myslieť na to, že sa nedozvie o tom, čo by som ja najradšej skrýval pred ňou. Iste jej prezradí všetko otec sám. Keď sa s ňou rozprával o anonymom liste, bude sa s ňou rozprávať aj o jeho pisateľovi.

A predsa, keby ma postavil niekto pred udalosti posledných dní, pred udalostí, vyvolané Janom a mnou, a dal mi možnosť znova voliť, inakšie konáť, alebo by povedal: Skús to, ako by si to teraz robil, viem, že by som konal práve tak. Túžil by som poznáť Jula a pomôcť mu a túto túžbu by som nemohol udusiť v sebe. Ani teraz by som nemal odvahy povedať otcovovi do očí, čo si myslím. Iba znova by sme rozmýšľali s Janom o pomoci Julovi. Znovu by sme napísali anonymný list a ja by som znova vzal túto vinu na seba. A znova by som musel stať tak isto pred otcom ako pred chvíľou. S tou istou vinou! Len či je to vina?! A či si za to zaslúžim trest?!

Niekedy sa hrozím myšlienok. Cítim, že sa vraciám k nenávisti. I to, aká je táto nenávisť mocná. Poznávam jej silu a teraz už viem, že som ju preto necítil, lebo dni, v ktorých som sa zapodieval starosťami o Jula, odtisly mi všetko iné s cestý. Aj na to som zabudol, že som chcel byť hercom. A teraz sa znova všetko vracia. Len som musel pocítiť prvý úder. A hned' je zo mňa ten starý Vlado, ktorý nevedel odpúšťať, iba nenávidieť.

Či by sa našla aj iná cesta?

Vari by bolo bývalo lepšie, keby mi Jano nič neboli prezradil. Či voľakto chcel, aby som trpel?

Lebo trpím. Preto, lebo som poznal otcovo tajomstvo.

† † †

Jano ma navštívil v záhrade.

Nechcem mu rozprávať o rozhovore s otcom. Lebo predovšetkým nesmie vedieť, že strážmajster našiel pisateľa anonymného listu. Nech je presvedčený o tom, že sa list dostal do koša. O jeho úlohe nevedel nik. Z doterajšieho vyšetrovania a z môjho priznania strážmajster a otec sa mohli dozvedieť len to, že list som napísal ja a že okrem mňa nik nemá prsty v tejto nepodarenej práci.

Hovorím mu o tom, že som bol u doktora, a opakujem mu jeho slová: – Julovi niet pomoci!

Že čo bude s Julom, to nás najviac zaujímalо по тieto dni, i keď nás udalosti niesly každého iným smerom. A chápem Jana, že moje slová pôsobia na neho veľmi silne, i keď sú iba potvrdením toho, čo sme obaja tušili. Čo často obdivujem u Jana, to nie sú len jeho vynikajúce vlastnosti. Je to aj jeho úprimnosť, s akou si pripúšťa bolesť i radosť, všetky veľké, mocné a strhujúce pocit, ktoré ľudia prijímajú často s pretvárkou alebo sa za ne hanbia. Ani v tejto chvíli by pred nikým nezaprel, že ho niečo bolí. Bolesť hovorí práve tak jasne a úprimne z jeho tváre ako z jeho slov.

– Ja som to vedel. Vedel som to, že ten list píšem nadarmo. Sklonil hlavu.

A hnedď dokladá trpko:

– Bolo by lepšie bývalo, človeče, keby si sa neboli dozvedeli o ňom. Načo som ti aj táral! Po jeho smrti vari nikde by si nebola natrafila na človeka, ktorý by ti bol prezradil, že si voľkedy mal aj brata..

– Takto ho nezabudneš, – hovorí po chvíli.

Nie, – hovorím. – Nezabudnem ho nikdy.

† † †

S Janom sme sa dohodli, že dnes navštívime Jula. Na moju námietku, že Julo ma nenávidí, zahundral iba, aby som netáral. A tak som slúbil.

Ináč som chcel zbytok svojho posledného voľného dňa stráviť čítaním. Anka nemá dnes popoludní hodinu. Dnes sa už nestretneme.

Ležím na posteli, ale nečítam. Knihu som ani neotvoril. Z posteľe vidím cez oblok na plot. Nechcem očiam svojim veriť, keď na mieste, kde Jano obvykle prechádza, vidím ho sosakkováť do záhrady. Veď od jeho odchodu prešla len hodina.

A je zmenený. Ako keby sa ho bolo dotklo niečo strašného.

– Dnes nemôžeme ísť k Julovi, – vraví. – Je veľmi slabý. Bol pri ňom lekár. Rozprával som sa s jeho maľkou. Lepšie bude, ak pôjdeme zajtra.

– Bolo mu zle? – pýtam sa.

Jano nevie. Iste. Ale Julova maľa mu o tom nič nevravela.

Tak vyzerá, že sa blíži koniec.

Dlho mlčíme. Ale naraz cítim, že sa musím Jana spýtať:

– Bol Julo dobrým ochotníckym hercom?

– Raz som ho videl hrať, – spomína Jano. – Na slávnosti oslobodenia hrala jeho trieda divadlo. Bola to nejaká rozprávková hra a Julo v nej hral princa. Hral dobre, ako v rozprávke. Ale neboli to mimoriadny výkon. Len načo to spomínať? – vraví Jano. Načo rozprávať o tom, akým bol hercom, keď vieme, že umiera ...

A tu myslím na to, že som Janovi nepovedal ešte, že tento deň je posledným voľným dňom mojich prázdnín a že budem pracovať vo fabrike.

Nie je dojatý, keď mu to vravím. Aspoň nie tak, ako by som to chcel. Ale páči sa mu, že budem pracovať.

– Človeče, – hovorí, – ja som už neraz myslal na to, že by som si mohol cez prázdniny zarobiť niekoľko korún. Potreboval by som ich veľmi, keby som sa zapísal na právo.

Tak Jano ešte myslí na právo. A priam oživol pri tejto myšlienke.

– Nemohol by si, – vraví mi, – porozprávať sa s otcom, aby ma tiež prijali? Aspoň na dva mesiace. August a september. Človeče, – vzdychol si, – bolo by to skvelé ...

Chodil po verande a díval sa pred seba. Či do budúcnosti? Nikdy som ho nevidel ešte natoľko vzrušeného.

— Mohli by sme aj spolu bývať v hlavnom meste, — navrhoval som mu. — Ja sa už soľva dostanem do nejakého internátu. Budem bývať súkromne.

I táto myšlienka sa mu páči. Iba naraz zastal.

— Nebude z toho nič, človeče, — hovorí. A sadol si na peľasť posteľe. — Ja ti nemávam v ničom šfastie.

Povzbudzujem ho, že vo všetkom mu budem na pomoci. Darmo, vraví. Otec by mu nedovolil, aby sa púšťal do dobrodružstva. Študovať bez peňazí.

— Môžeš dostať štipendium. A pre najťažšie časy mal by si v rezerve groše, ktoré by si zarobil vo fabrike.

— Neverím, že by som dostał štipendium. Vravím ti, nemám šfastie. Viem to zo školy. Tak tomu bolo vo všetkom.

— Rozhodne, — vraví mu, — poprosím otca. A keď fa prijmú do fabriky, bude to dobrý znak.

Videl som na ňom, že zápasí s fažkými myšlienkami. Ale potom predsa prikývol:

— No, nedbám, človeče!

Som rád, že mi dáva možnosť urobiť niečo pre neho. A naraz sme obaja v povznesenej nálade. Tešíme sa na to, čo príde.

* XII *

Večer pri stole nik nehovoril. Viera však bola nenapraviteľná a štebotala ustavične. Chcela, aby sme sa s ňou zabávali. Ale zmíksla aj ona, keď videla všade iba mrazivé tváre. Otec bol zachmúrený a mohol sa očakávať aj výbuch. Večera sa však zjedla bez očakávaného prekvapenia. Len jedno sme cítili všetci: zasa to bude trvať prekliate dlho, kým sa vráti včerajšia pohoda pri stole.

Po večeri som sa spýtal otca, u koho sa mám hlásiť zajtra pri nastúpení. Tak som videl, že bol rád mojej otázke. A rozhovorili sme sa o mojom zamestnaní. Opatrne sme hľadali slová. Do-

zvedel som sa, že sa budem učiť predovšetkým písaf na stroji v oddelení, kde sa vybavuje korešpondencia. Nebude to také strašné, pomyslel som si hneď. Vydržím to, i keď bude fažká rozlúčka s voľnosfou. Teraz už ide len o to, čo bude s Janom.

Rozmýšľal som, či mám otca hneď teraz poprosiť. Zadíval som sa mu do tváre. Nebola nepristupná, ani odmietava ako najčastejšie. Akási mäkkosť prejavovala sa na nej, ako by bolý všetky jeho črtu zjemnely, a ja som vari po prvý raz musel myslieť na to, že asi takto som si predstavoval tvár dobrého otca. Starostlivosť som videl na nej a možno aj trošku lásky. A hneď som sa zahanbil, keď som mysel na výstup po obed. Čo si len mohol myslieť o mne, hútal som, kým som sa díval na neho.

A tu naraz som sa odhodlal spomenúť mu Janovu prosbu. Nevedel som iste, či som to urobil v pravý čas, a preto i zvedavo i s úzkosfou som pozoroval, aký účinok vyvolajú moje slová. Otcova tvár sa hneď zmenila. Otec vôbec robil dojem človeka, ktorý vie, že ustavične sa musí mať na pozore, ako keby v každej chvíli mohol očakávať s ktorejkoľvek strany útok. A zmena výrazu tváre bola taká prekvapujúca, že som bol presvedčený o odmietnutí Janovej prosby.

A predsa som sa sklamal. Lebo otec povedal:

– Skúsime to!

Uvedomil si azda, že za Janovou prosbou neskrýva sa nijaké nebezpečenstvo? Že Jana sa nemusí báť?

– Viem, že by bolo jedno miesto voľné. Len, pravda, – doložil, – nebolo by na oddelení, na ktorom budeš ty.

– Myslím, že Janovi by to bolo jedno, – hovoril som. – Ide mu predovšetkým o zamestnanie.

– Zajtra pri obede ti to poviem, či to bude možné, – povedal otec.

A vstal.

Stáli sme pri sebe a ja som musel myslieť na to, aká zvláštna je táto chvíľa. Bol by som býval šťastný, keby môj otec bol

vždy taký býval ako teraz. Ale cítil som, že aj v jeho pohľade, ktorý spočinul na mne, je niečo viac ako obyčajná radosť. Je pokoj človeka, z cesty ktorého zmizly prekážky a nad ním sa zjavilo slnce.

† † †

Hned ráno som sa hlásil na oddelení. Prijali ma veľmi prívetivo. Čakali ma, bolo to zrejmé. Aby sa slávnostne začala moja služba vo fabrike, najstarší úradník oddelenia, akýsi pán Zima, zaviedol ma, iste podľa otcovho príkazu, k riaditeľovi. Riaditeľ bol mi vždy veľmi sympatický. Aj naši ho mali radi. I teraz sa pokúsil o to, aby chvíľa, ktorá mala byť vyplnená iba vykonaním formality, bola pre mňa príjemná. Povedal mi niekoľko milých slov a želal mi veľa chuti do práce.

So mnou spolu boli sme štyria na oddelení. Okrem pána Zimu, bola tu ešte slečna Vrabcová, staršia a nevydatá, a mládenec, o ktorom som hned konštatoval, že je mi veľmi známy. Vysvitlo, že maturoval už rok predo mnou na obchodnej akadémii a že sme sa poznali ešte v lani na nejakej študentskej schôdzke. Volal sa Maťo. Bol som rád, že som ho našiel. Bolo mi však čudné, s akým rešpektom sa shovára so mnou. Nielen on, i ostatní. Že prečo? To som iba neskôr pochopil.

Pri písacom stroji, na ktorom som niekedy priam zúfale hľadal niektoré písmená, poznával som, že fabrika je iný svet. Iný ako svety, ktoré som doteraz poznal. Doteraz som poznal iba život našej rodiny, spoločnosť chlapcov, život našej triedy na gymnáziu. V ktoromkoľvek z týchto svetov mohol som podrobif kritike počínanie svojho otca. Od dní, ktoré mi daly poznáť jeho tajomstvo, vlastne skôr ešte, od dní, keď odmietol povolif, aby som sa stal hercom, i keď som to neprezradil, robil som to konzektentne a bezohľadne. Možno i doma by som sa bol stretol so slabým odporom, v spoločnosti chlapcov vari aj so súhlasom, keby som bol prejavil svoju mienku o ňom. Len tu, tu by to bolo skončilo inakšie. Fabrika, to bolo výhradne len otcovo kráľovstvo. Možno ani tu ho nemali radi. Ale patrila mu úcta. Bol to jeho svet, v ktorom mal celkom výnimočné poslavenie. Tu by bol vari

zle pochodil ten, ktorý by mu chcel ubližiť i len slovom. Bol dušou fabriky. A museli to vedieť všetci jeho spolupracovníci.

Áno, on vládol tu. Predovšetkým tu, a nie doma alebo v druhom svojom živote. A svet okolo seba postavil si on sám. Svoje postavenie v ňom nezískal si hrubosťou alebo panovačnosťou. Úcta, ktorou bol obklopený, patrila jeho práci. A keď som si to všetko premyslel, cítil som sa naraz veľmi malým. Veľmi malým v kráľovstve svojho otca.

Do obedu skoro som sedel pri stroji a učil sa písaf podľa inštrukcií starého pána. Neträpil som sa však bez prestávky. Celé oddelenie sledovalo, čo robím, a keď tu mohlo byť i len najmenšie podozrenie, že som sa unavil pri práci, usilovali sa postarať sa hneď o zmenu a osvieženie. Ukázali mi, ako vybavujú korešpondenciu s cudzinou, niekoľko listov z cudzích štátov, potom ma povodili po fabrike, aby som videl všetko od pivnice až po povalu, tak, že keď sme sa vrátili na oddelenie, bol som presvedčený o tom, že ak budú úradníci oddelenia i naďalej takí pozorní ku mne, nikdy sa tu nenaučím vážne pracovať.

Ale či mi išlo o to? A znova som sa zamyslel. Dalo sa tu rozmýšľať. Lenže i myšlienky ma hnevály. Keď som udrel na kláves tak neľútostne, že som spravil dieru v papieri, to bolo len preto, lebo som nevedel ani teraz, na čo mi to bude, čomu sa tu naučím. Písaf na stroji bude vari užitočné vedieť. Ale učiť sa frázam obchodného korešpondovania! Načo? Ved' ja chcem byť hercom.

Ozaj, chcem to ešte? Posledné dni priniesly so sebou vzrušujúce udalosti. Nestačil som rozmýšľať o tom, čím chcem byť. Príliš ma zamestnávala prítomnosť, otec, Julo, anonymný list. Boly by to však udalosti takého významu, že by mohly zmeniť smer mojej cesty? A ja by som si bol musel uvedomiť, že stojím pod ich mocou a že sú väčšie sily v živote človeka ako jeden sen?

Otec prišiel na obed vážny a mlčanlivý. Trvalo to však len krátko. Už som vedel, že keď sa ktori vracia z práce, musí na niečo zabudnúť, niečoho sa zbaviť, niečo striasť so seba, aby

sa mohol cítiť doma. Ale keď pozrel na mňa, ihneď vedel, čo očakávam od neho.

– Tvoj priateľ je priyatý, – povedal. – Má šťastie. Našlo sa miesto, ktoré možno ním zaplní dočasne. Bude dozerať pri výrobe. Nebude mu to prekážať, ak mu ide len o peniaze.

Chcel som mu podakovať. Otec však pokračoval:

– Tvoja práca bude fažšia. Lebo rátam, že ty sa chceš niečomu aj naučiť.

Akým podivným tvorom je človek. Pred chvíľou som cítil, že som mu vďačnosťou zaviazaný, a teraz mu musím odpovedať podráždene. Prijímac jeho slová ako provokáciu. Ved ja som nechcel vo fabrike pracovať. Jeho vôľa sa plní. On to chcel.

Hovorím mu zlostne, že prácu, ktorú som dnes dostal, nemožno pokladať za vážnu.

Otec sa zachmúril. – To bolo len dnes, – povedal.

A ja som ihneď stíchol. Už som vedel, že som spravil chybu. Načo som len povedal tú hlúpu poznámku?! Darmo, nevieme sa ovládať. Ani otec, ani ja.

Na šťastie mamka sa zamiesala do nášho rozhovoru. A sú to veci vzdialené, o ktorých rozprávajú teraz s otcom. I Viera výnimocne mlčky je svoju polievku. A ja nesmierne túžim, aby som mohol Janovi oznámiť radosnú zvest.

† † †

Keď som popoludní vošiel na oddelenie, boli tam už všetci úradníci s výnimkou pána Zimu. Onedlho vošiel aj on. Bolo mi zrejmé, že sa vracia z otcovej kancelárie. A možno s príkazom. Lebo mrazivá bola jeho tvar, keď pozrel na mňa. A možno, keby bol mohol rozprávať o tom, čo cítil, bol by mi povedal: Ste nevďačník, pán môj! Hanbite sa!

Stál hodnú chvíľu pri mne a pozoroval ma, ako sa pokúšam písat. I on musel vedieť, že za niekoľko hodín nemohol očakávať odo mňa zázraky. A predsa malý jeho slová vyjadriť jeho hlboké opovrhnutie k mojej doterajšej práci.

– Mal som už v tejto kancelárii začiatočníka, ktorý po týždni písal už celkom dobre.

Toto povedal a potom si sadol. Okolo naraz stíchl všetko. Tu už museli spozorovať zmenu v správaní sa pána Zimu i slečna Vrabcová, i Maťo. Keby som bol v tejto chvíli vyšiel, bolo by odznelo mnoho udivených otázok. A odpovede možno by sa boly prijímaly s úžasom. Lenže som bol tu ja, prekážka protivná. Pre mňa musel pán Zima mlčať a ostatní iba hádať, čo sa stalo. Lebo niečo sa stalo. Cítili sme to všetci.

Otec vracal úder. Lebo za úder pokladal moju poznámku. A ja už viem, že sa nikdy nezmení. I prácu vo fabrike vymyslel pre mňa len preto, aby ma mohol potrápiť. Kto vie, čo chystá pre mňa. A že zajtra nebudú nijaké ohľady, pozornosti a milé úsmevy, to som vedel iste. Pocítim znova moc jeho železných rúk!

Len či nebude tak lepšie?

O štvrtej som sa rozlúčil s úradníkmi z oddelenia. Vedel som, že sa po mojom odchode dozvedia všetci, čo prikázal otec pánu Zimovi. Ale mňa už to nezaujímal. Iba na pána Zimu som sa zadíval trošku dlhšie. Bola to odpoveď na jeho poznámku. A znamenalo to toľko, že výzvu prijímam. Za týždeň i ja budem vedieť tak písaf na stroji, ako vedel jeho zázračný začiatocník.

† † †

Je tichý večer. Jano kráča pri mne. Ideme v ústrety noci. A blížime sa k domom pod kopcom.

Jano je ešte stále vzrušený. Nevie si poradiť s radosťou, ktorú cíti. Kráča pri mne, usilovne rozpráva, ale vari myslí na niečo iného ako ja. Ja myslím na večer, keď sme fu po prvý raz chodili.

Sme už skoro pri smutnom dome. Spomínam si, že vtedy som si odniesol z neho pocit, že ma môj brat nenávidí. Musel som to cítiť. Akási beznádejnosť bola vtedy vo mne a ani neskôr som nemyslel na to, že sa môže zmeniť. S akými dojmami sa vrátim teraz?

Zastali sme pred domom, v ktorom ma môže očakávať nevýslovňa radosť i nevýslovňa bolesť. A pozreli sme na seba. Ale nepovedali sme si nič.

Jano zaklopal.

A potom sme vošli.

Pamäťám sa, že pred prvou návštevou aj o tom som rozmýšľal, či mám Julovu maťku pozdravif. Priam protivná mi bola myšlienka na ňu. Teraz vidím znova tú shrbenú ženu a jej smutnú tvár. A klaniam sa jej s úctou. Nemyslím na to, čo pretrpeli pre ňu moji rodičia, alebo čo vytrpela ona pre nich. Vidím znova len to, čo zostało z toho všeikého. A je to iba smútok.

Prekvapuje nás, že Julo sedí oblečený v kuchyni. Teraz mu vidím na tvári dve veľké, červené ruže. Nedalo by sa dlho dívať na neho.

– Je ti lepšie, Julko? – spytuje sa Jano.

Jeho maťka odpovedá:

– Chce ísť v nedeľu na zábavu športového klubu.

– A pôjdem, – hovorí Julo vzdorovito. Strašné je počúvať, ako fažko dýcha.

– A čo by si povedal, – hovorí mu Jano, – keby sme si spravili zábavu doma? Ja by som prišiel a tuto Vlado!

– Ku mne? Vo dne? – posmieva sa. – To by sie sa vari neodvážili! Vo dne sa nechodí k takým ľuďom, ako sme my! Však, mamka?

Neodpovedala. Ale šijaci stroj sa pohol a bolo zrejmé, že sa tu nebudeme môcť porozprávať.

Julo vstal. A posiela nás do izby.

Zatvára dvere za nami. O chvíľu sedíme všetci pri jednom stole. Ja môžem po prvý raz pozorovať zblízka jeho tvár. A hľadám na nej známe črty.

– Som rád, že ste tu, – hovorí, – lebo mnoho by som vám chcel povedať. Dívate sa na mňa? – spytuje sa s úsmevom a jeho oči blyšťia sa od horúčky. – Možno ma vidíte po prvý raz zblízka. Ale ja som vás už často videl. Často a vždy v takej úlohe, že som vám musel závidieť. A nenávidieť vás preto, lebo som vedel, že ja nikdy nedosiahnem to, čo ste dosiahli vy.

– Prosím vás, – pokúšam sa ho utišíť ...

– Nie, vy mi nerozumiete, – skočil mi do reči. – Nie preto

zostane pre mňa nedostupným to, čo ste vy dosiahli, lebo nie som taký nadaný. A nie preto, ako keby som nemohol dokázať to, čo vy. Ale len preto, lebo som zakliatym princom v rozprávke, ktorá je mojím životom. Zakliatym princom, ktorého nik neodklaje a nik nevyslobodi.

— Julko, nehovorme o tom, — zamiešal sa Jano. — Zbytočne sa trápiš!

— Nie je to celkom zbytočné! Vieš, ako dlho sa to sbieralo vo mne?

— Nebol by si mu to mohol povedať, keby ste sa neboli stretli.

— Máš pravdu! Bol by som si to musel odnieť so sebou na druhý svet. Len či je aj na druhom svete nenávisť? A tí, ktorých z druhého sveta budú nenávidieť, či to budú cítiť tu na zemi?

— Si čudák, — hovorí Jano. — A tešíš si sa na to, že Vlado príde!

— Na príležitosť som sa tešíl. Že mu to raz budem môcť povedať.

A tu som mal vôleľ vstať a odísť. Sprotivil sa mi tento rozhovor. A predsa ma zdržalo niečo. Ved' ja som si už tisíckrát povedal, že mám svojho brata rád. Že ho ľutujem v jeho nešťastí. A túžim po ňom. Nič iného si nežiadam ako spriateliť sa s ním. Aby aj on cítil, že patríme k sebe.

A zostal som. Zachytil som Janove slová, lebo Jano pokračoval v rozhovore.

— A na to nemyslíš, že mu môžeš krivdiť?

Tu som pozrel na Jula. Mal sklonenú hlavu a nezvykle tvrdý výraz na tvári.

— Ja by som nevydržal takéto poznámky. Povedal by na to svoje, alebo schytí by sa a šiel preč.

Ale to už povedal tak, ako keby bol pri tom aj zuby vyceril.

— Julko, krivdiť mu, — hovorí Jano, ale už celkom rozhodne.

— Čerta rohatého! Ved' len preto tu sedí ešte, lebo sa nevie zbaviť pocitu viny, — hovorí Julio. — A ty ho nebrániť preto, lebo si to zaslúži, ale preto, lebo ho máš rád.

– Rád, rád, – hnevá sa Jano. – Aké sú to reči. Ja sa takto neviem rozprávať.

Jano vstal.

– Dosť už! Podľa mňa o nijakej vine tu nemôže byť reč. A keď sa ho zastávam, robím to preto, lebo som presvedčený, že je dobrý a statočný priateľ.

A tu som musel myslieť na to, že všade sa ma musí Jano zastávať, lebo inakšie je zle so mnou. A že ma chlapci nenávidia, to sa stáva priam zákonom. Hľa – ako ma nenávidí ten, ktorý by mi mal byť z nich najbližší. Či nesedím tu nadarmo a nebolo by lepšie, keby som si priznal, že ani tu sa nevyslobodím z moci toho zákona a že najmúdrejšie bude brať sa a ísť?

Pozrel som znova na Jula. Po jeho tvári tiekly slzy. I Jana ovládlo zvláštne pohnutie. Cítili sme nešťastie chlapca, ktorý sa spaľoval v ohni svojho zúfalstva a svojej nenávisti. Len či to bola nenávisť?

– Odpusťte mi, – počuli sme naraz jeho hlas. – Odpusťte mi, ak som vás urazil.

Myslím, že môj hlas znel slávnostne, keď som mu odpovedal:

– Brat môj, nemôžem sa hnevať na teba. A musel by som fa porozumieť i vtedy, keby si ma chcel skutočne len nenávidieť. To, čo by sme však mali hľadať, nemala by byť len nenávisť. Nám by malo ísť o niečo celkom iného. Nájsť by sme sa mali pri všetkých prekážkach. Myslím na to od prvej chvíle, v ktorej som sa dozvedel, že mám brata, a nič si neželám tak vrúcne. Aby sme sa my dvaja našli ako dvaja bratia a aby nás spojila na celý život opravdivá bratská láska.

Teraz pôjdeme, – hovorím. – Ale zajtra prídeme zasa. A potom každý deň.

Vstávame s Janom a obraciame sa ku dverám. Ale kto si nám postavil do cesty a podáva mi ruku.

A ja sa chytám jeho ruky náhľivo a radostne. A už sa objímaeme. Je to nevýslovňá radosť. Viem, čo si odnesiem tentoraz zo smutného domu. Odnesiem si pocit, že môj brat ma miluje.

Ráno, keď sme sa stretli s Janom pred fabrikou, boli sme obaja trošku vzrušení. Jana vzrušovala myšlienka na prvý deň práce a mňa zasa zvedavosť, čo ma bude čakať na oddelení. Ale jednako sme mali dobrú náladu. Robotníci a robotníčky sa schádzali zovšadial a zvedavo si nás obzerali. A pre nás bolo to niečo povznášajúceho cítiť, že k zástupu, ktorý vstupuje veľkou bránou do fabriky, patríme aj my. Len čo by na to povedali chlapci z lavice fažkých prípadov, keby nás tu videli? Aké poznámky by tu odznelly, a či by sa daly počúvať? Spomínam to Janovi, keď vstupujeme na dvor fabriky. Jemu je to však jedno. Vieme, že neprejde deň a bude o nás rozprávať celé mesto.

Jana som zaviedol k otcovi a predstavil som ho. Potom som sa stratil. Ako mi Jano neskôršie rozprával o tejto chvíli, otec mu rozpovedal, aké bude jeho zadelenie, a sám ho zaviedol do dielne, kde mal nastúpiť. Jano sa celkom zle cítil pri myšlienke na anonymný list. Bol priam v rozpakoch, lebo otec sa choval veľmi pekne a veľmi priateľsky, tak, že pri referovaní o prvom dni práce v službách fabriky mohol použiť o otcovi len slová chvály.

Ja som zamyslene vošiel na svoje oddelenie. Prišiel som na to, že ma tu nemôže čakať nijaké prekvapenie. A nečakalo by ma ani v tom prípade, keby som sa mimoriadne usiloval splniť to, čo som mlčky slúbil pánu Zimovi. Bol by sa tu musel odohrať zázrak, aby úradníci oddelenia chovali sa inakšie, ako im bolo prikázané. I včera sme sa stretli s otcom pri večeri a okrem pozdravu nepovedali sme si slova. Neboli sme si bližší ako v časoch najväčšieho nepriateľstva. A za takýchto okolností bol som presvedčený, že otec svoj príkaz nezmení.

A skutočne trojica úradníkov oddelenia na čele s pánom Zimom chovala sa podľa očakávania. Presne tak, že podľa ich správania bol by sa dal zoštylizovať text otcovho príkazu. Skoro bez prestávky som klopkal na písacom stroji až do dvanástej hodiny. Ale nik sa mi neprihovoril, a preto som sa ani ja ne-

ozval. Ani na pána Zimu som sa neobrátil s prosbou o radu. Len zavše som pocítil, že mi stojí za chrbtom a pozoruje, čo robím. Ale nepovedal nikdy nič.

Tak sa videlo, že sme na najlepšej ceste k tomu, aby sme sa navzájom sprotivili. Správanie úradníkov na oddelení nedalo sa vysvetliť len otrockou poslušnosťou. Bol tu aj iný háčik. Ako by im bolo len teraz svitlo, prišli na to, že ja môžem doma referovať nielen o tom, ako ma zamestnávajú, ale o všetkom, čo sa robí na oddelení. A v súvise s tým úradníci, ktorých som mal možnosť pozorovať, mohli si všelijako vysvetľovať moju prítomnosť na oddelení. Bolo jasné, že som im nemusel byť na krku, keď som sa chcel učiť písat na stroji. Mohol som sa učiť doma. Pravda, neboli by som mal potom možnosť ich kontrolovať. Takto však mal som tú možnosť, i keď som ju mať nechcel. I keď to bolo rovnako nepríjemné. Pre nich i pre mňa.

Preto som si povedal, že sa spýtam otca, či chce predbežne len to, aby som sa naučil písat na stroji, alebo či má so mnou aj iné plány. Zaujímalo ma, či vie vôbec, čo chce so mnou, a či mu ide len o to, aby ma trápil. A bola to hned prvá moja otázka pri obede.

Zachmúril sa. – Azda sa ti to nepáči?

– Písat na stroji môžem sa učiť aj doma. Nemusím byť v kancelárii.

– Povedz, že sa ti nechce, – povedal otec a naraz hrozivý bol jeho pohľad.

– Je to mechanická robota, pri ktorej ide o cvik. A ja by som už chcel nad niečím sa aj zamyslieť.

– Mohol by si sa zamyslieť nad synovskou poslušnosťou.

Porozumel som, že nesmiem viac o veci hovoriť, ale prijať všetko tak, ako príde. Prijaf to s otrockou poslušnosťou. Nepokúsif sa o odpor a protivenie. Lebo môj otec si nevie inakšie predstaviť pomer medzi otcom a synom. A keď hovorí o synovskej poslušnosti, nemôže myslieť na nič iného ako na otrockú poslušnosť.

† † †

Na dvore domčeka pod kopcami zaklopala som večer sám.

– Už sme mysleli, že neprídešte, – vŕtala ma Julova maľ.

Ostýchavo som vošiel do izby. A vo mne boli pochybnosti, keď som sa vrácal v myšlienkach k včerajšiemu večeru. Ako skoro o všetkom v poslednom čase, zapochyboval som aj o tom, či som dobre pochopil Jula a jeho prosbu o odpuštenie. Či som sa znova nedal len ovládnúť citmi, premôcť pohnutím a zle som si vysvetlil jeho počinanie. A on ma prosil včera vlastne len preto, aby sa Jano na neho nepohnieval a aby ho neopustil. A veru bolo treba mnogo sa trápiť a hútať o tom, kým som si nepovedal: Uvidíš, ako fa prijme. Ak to myslel tak ako ty, keď si ho objal, privítala fa ako priateľa a brata.

Julo leží. A predsa vidím radosť na jeho tvári.

– Čo to nesieš? – pátra sa ma.

Vidí v mojej ruke balík. A vedel som, že sa spýta. Nešlo však len o jeho otázku. Išlo o to, ako ju položil. A ako ju vyslovil. A Julo sa spýtal tak, ako keby nič iného nebolo bývalo medzi nami pred týmto večerom a pred touto otázkou ako najúprimnejšie priateľstvo.

Vybalil som lampu na nočný stolík. A položil som ju na stôl. Priniesol som ju zo svojho záhradného domčeka. Prišiel som na to, že je tam celkom zbytočná.

Julo sa díval na ňu, ale nepovedal ani slova. Nebolo vidno na jeho tvári nijaké pohnutie, nič, čo by bolo prezradilo, že môj dar je vítaný. Nie, neboli vítaný. Cítil som to. Naraz to prišlo, že aj ja som si práve tu uvedomil, čo znamenala tato lampa v Julovej izbe.

Prečo som na to nemyslel, že touto lampou som mu pripomene nul jeho chudobu. A potom rozdiel medzi nami. Medzi dvoma synmi jedného otca. Aby sme jasne videli obaja, čo môžem mať ja, a prečo nemohol mať doteraz on tú lampu. A aby sme súčasne uzreli mnogo, mnogo prekliatých vecí, ktoré môžu stať hlúpo a nenávistne medzi človekom a človekom, ale nesmely stať medzi nami.

A teraz sa mal jeden z nás ozváť. Nie, nesmel som Jula pri-

rustif k slovu. Nesmel som dovoliť, aby sa on ozval prvý a povedal: Nie!

Začal som rozprávať. A cigánif. Lampu som si kúpil z usporených peňazí. Možno ju Julo nepotrebuje. A predsa som si myslel, že bude dobrá pri večerných rozhovoroch. Nechal by som ju tu. Možno sa nám zíde.

Myslím, že ma Julo počúval s pochybnosťami. Ale potom sa mu črty vyjasnily. Usmieval sa nad tým, ako nešikovne som cigánil, ale len preto, lebo za cigánstvom musel jasne vidieť môj úmysel. Nepovedal nič, keď som lampu zapojil a položil ju na nočný stolík. Druhú som zhasil. A keď nám už len táto svietila, hodne dlho sme sa na ňu dívali obaja mlčky.

On prerušil tichosť. Z jeho reči som sa dozvedel, že bol tu Jano, ale len nakrátko. Za to hodne dlho ho zabávali Ondriš Sklenár a Paňo Chrenko. Rozprávali mu o tom, že ja a Jano pracujeme vo fabrike. Jano len o tom hovoril. Priam sa triasol od radosťi.

– Ako rád by som pracoval i ja, – povedal znezradiv. – Čo myslíš, budem ešte?

– Istočne budeš, – povedal som rýchle a mráz mi prešiel po chrbte. Bola to súšasná otázka.

Tak pokračoval v rozhovore, ako keby inú odpoveď neboli možné dostat. Ráhal s ňou.

– Chcel by som pracovať. Uľahčíť život matke.

Niečo mi stislo hrdlo. Nemohol som hovoriť.

A naraz som zreteľne počul sem do izby zvuk šijacieho stroja. Ako keby bol naraz zosilnený a bzučal preto, aby upozornil na niekoho v tomto smutnom dome. Na Julovu mať, na tú smutnú ženu, ktorá viac trpí ako jej syn. Lebo on má ešte svoje sny. Ona však už vie, že pomoci niesie. Aká to musí byť bolesť počúvať, keď syn jej slubuje čarokrasne, rozprávkové zámky, aká to musí byť bolesť odpovedať na jeho slová s úsmevom.

A mlčíme dlho, kým ma neprekvapí otázkou:

– Čo myslíš, ako odpovie na anonymný list?

Nepovedal kto. Vedeli sme, o koho ide. Ale on to v tejto chvíli nechcel povedať preto, lebo by bol musel vyslovieť slovo otec. A možno sa v ňom všeikó búrilo proti tomuto slovu, proti myšlienke, že aj on by ho mohol raz vyslovieť. Možno mu bolo také protivné ako nedávno myšlienka na to, že my dvaja sme bratia.

A predsa popustil. Či zmení aj o otcovi svoje smýšľanie?

Nemôžem mu inakšie odpovedať:

– Otec urobí všeikó, ak je treba niečo urobieť.

– Pomožol by mi, ak by som potreboval mimoriadnu pomoc?

– Iste.

– Rozprávaj mi o ňom!

Prekvapila ma táto žiadosť. Teda nejde o nenávisť.

– To ho vôbec nepoznáš?

– Nie, – povedal. – Po mojom narodení tvoji rodičia sa odšahovali. A vrátili ste sa sem iba vlani. Vidieť som ho videl niekoľkokrát, ale nikdy som sa s ním nerozprával. Myslel som na to, že keď niečo dosiahnem v živote, postavím sa raz pred neho a poviem mu, že som jeho syn. Syn, ktorý rástol bez ochranej ruky a bez otcovskej lásky a často stál proti posmechu ulice iba sám, pri sebe len so slabou ženou. To nemožno zabudnúť, nemožno odpustiť... Ba čo táram, – pokračoval po chvíli. – Všeikó by sa dalo odpustiť. Len keby raz bol chcel vidieť svojho syna. Ale nechcel...

Jeho tvár bola rozpálená. Ale sám som cítil únavu z tohoto rozhovoru. Je to vlastne trápenie. Nielen pre mňa. I pre neho. Možno sú to dávno zacelené rany, ktoré trhá dnes. A začínajú znova krvácať. Napokon my by sme sa mohli aj inakšie porozprávať. Sme dvaja mladí ľudia, priatelia, bratia, a je vari na tisíce vecí v našom živote, o ktorých by sa dalo porozprávať. A mohol by sa rozvinúť aj úchvatný rozhovor. Také je to choré, čo robíme.

Lenže povedať to, bola by úloha fažká. I keby sme hovorili s najjemnejšou trpezlivosťou, vlastnosťou svätých, mohli by sme

naťrafí na úskalie, pri ktorom by sme stroskotali. A preto mu-síme hovorí o niečom inom.

— Čo tu chceli Ondriš Sklenár a Paľo Chrenko? — spýtujem sa po chvíli.

— Boli ma pozrieť. Prídu zavše.

— Nenadávali na nás? — pýtam sa s úsmievom. — Na mňa a na Jana?

— Ondriš nie. To je slušný chlapec.

— I ja som mysel len na Paľa.

— Paľa i ja nerád. Ale škoda, že si v nepriateľstve s Ondrišom.

— Nie je to nepriateľstvo. Ale drží s tými, ktorí sú moji ne-priatelia.

— Pekne sa vyjadril o tebe.

— Nech si to nechá. I keby to bol mysel uprimne, čo mám z piateľa, ktorý nestojí pri mne?

— Máš pravdu, — povedal naraz. A cítil som, že to povedal smrteľne vážne. A že to bol priam súd nad tými, ktorí nestáli pri ňom v živote.

A predsa som sa ho spýtal ešte:

— I ty rozmýšľaš tak ako ja?

Usmieval sa spokojne. Páčilo sa mu, že máme skoro rovnaké názory a máme radi skoro tých istých ľudí. Len únava sa mu ukazovala veľmi zreteľne na tvári.

— Zajtra prídeš? — prekvapil ma odrazu otázkou.

Rozlúčili sme sa.

Vonku bola čistá, jasná noc.

Pri prvých krokoch na ceste domov ovládlo ma divné po-hnutie.

Či nebola daromná aj táto moja návšteva?

— Ó Bože veľký, — hovorím a neľakám sa svojho hlasu, i keď je podivný v tichosti, — pomôž mi, aby som mu mohol dať trošku šťastia. V jeho živote, o ktorom len Ty vieš, ako dlho bude trvať, aspoň jednu chvíľu uťkanú z lúčov slnečných.

Nasledujúcim dňom bola sobota. Deň pred zábavou športového klubu. S Janom sme sa streli ráno, keď išiel do práce, a do hodli sme sa, že pôjdeme v nedeľu k Julovi. Iste všetci chlapci, ktorí boli s nami v nepriateľstve, budú na zábave. Nechceli sme, aby pred zrakmi obecenstva došlo k vyzývavým poznámkam alebo k hádkam, ktoré sme naskrze nepotrebovali. Na bitku som nemyslel. Len isté bolo, že chlapci mohli využiť priležitosť a ukázať zúbky.

Naše plány sa však zmenili hneď pri obede. Otec spomenul zábavu športového klubu a povedal, že pôjdeme na ňu my dvaja, on a ja. A tu sa nedalo povedať nie. Len skúsil, či by sa nedalo zmeniť aj nezmeniteľné. Tak som sa spýtal:

– A mamka nepôjde?

– Nie, – povedala mama tvrdzo. Zadívala sa na mňa a chvíľu som mal pocit, že by mi chcela niečo povedať, keby sme boli sami. Dávno sme sa neporozprávali tak, ako to bývalo naším zvykom, ticho a pokojne, mamka na diváne a ja pri nej. Tak sa mi zdá, že sa v týchto dňoch vzdaľujeme od seba. Vzdaľujem sa nielen od mamky, ale od celej našej rodiny. A dni, ktoré ma vytrhly z kruhu rodinného a vrhly do spoločnosti Jana a Julia, letia úžasne rýchle a nesú ma opačným smerom. Áno, bolo treba sa vrátiť k mamke. Ale či je tu už teraz čas návratu? Či nebude útočišťom pre mňa mamina blízkosť len vtedy, keď zastanem pred ňou ako chlapček, zbitý, so slzami v očiach, v srdci s bolesťou?

Ked' som popoludní vchádzal do fabriky, zazrel som Jana. Stál pri obloku v dielni, v ktorej mal službu, ale hneď vyšiel na chodbu.

Povedal som mu, ako rozhadol otec. A že musím ísť na zábavu.

Tak sa tváril, ako by ho to veľmi nezaujímalo. Ale potom sa predsa len spýtal:

– Nemôžeš to vysvetliť otcovi? – A hneď sa dozviem, ako si

to predstavuje. Aby som vraj povedal otcovi, že som inde zamestnaný a že mám iný program.

– To sa u nás nedá, – poviem mu.

– Tak pôjdeš na zábavu, – hovorí Jeno flegmaticky. – A ja pôjdem k Julovi. Večer mu to povieme.

A s tým sme sa rozložili.

† † †

Večer.

Blížim sa k smutnému domu.

Zďaleka vidím, že ktorísi otvára jeho dvere. Ako preniká škárou svetlo do tmy. Možno je to Jano, hovorím si. Čaká na mňa a je netrpezlivý. Ale hneď prichádzam na svoj omyl. Postava, ktorá vyšla do tmy, stráca sa medzi domami pod kopcom.

Ked' som sa priblížil k smutnému domu, nepočul som bzukot šijacieho stroja. Bolo to čudné, lebo vždy ma vítal, keď som zastal pred dverami. A predsa nebola dnu tichosf. Prenikaly odtiaľ také zvuky, ako keby sa bolo shromaždilo v smutnom domci veľa ľudí. Julo mi však nikdy nehovoril o tom, že by sa u nich ľudia schádzali. Uvidíme, čo sa tu robí, hovorím si a chytiam sa kľučky.

Dnu je skutočne veľa ľudí. A dusno, človek pri človekovi. Ihla by nepadla na zem. Mladí i starí, žena, ktorá drží na ruke spiace dieťa. S údivom si ma obzerajú. Nevedia si vysvetliť, čo tu chcem. Ale hneď zabúdajú na novú tvár a dívajú sa znova len pred seba.

Nevidím nikde Julovu mat. Mohla by vysvetliť všetko. V kuchyni je nie a do izby nevidím zasa pre množstvo ľudí. A nechcem ďalej. Radšej by som počkal vonku, kým sa rozídu. Alebo zostanem pri dverách. Ale ktorí ma jemne postrčí a fakt sa dostávam ďalej. I tu som medzi cudzími tvárami a márne hľadám niekoho, kto by mi vysvetlil, čo sa tu robi. Len potvrdíť by bolo treba, čo tuším. Že s Julom musí byť zle. Spytiem sa ženy, ktorá stojí pri mne, či je to tak, a ona prisvedčí.

Bolo by dobre, keby mnohí z tých, ktorí naplnili kuchyňu a izbu, pobrali sa domov. Ale nik nemyslí na odchod. Nemožno

ich ani upozorníš a povedať: Ľudia, chodťte domov, aby sa tu trošku uvoľnilo! Aby chorý mohol ľahšie dýchať! Nie. Pokúsiť sa tu vysvetľovať niečo bolo by fažkým zamestnaním. A zbytočným.

Napokon ja by som mohol byť posledný z tých, ktorí by sa tu mohli ozvať. Ktovia, či by som tu mal právo na slovo. Boli tu iba Ľudia zpod kopca, Ľudia, ktorí dozrievali a blížili sa smrti, prichádzali na svet a učili sa hovoriť vo vedomí, že v jednom domčeku pod kopcom žije veľký chlapec, utrápený, umierajúci, Julio, tuberák. Julio bol z ich sveta. Museli ho mať radi. Možno nevyjadrovali svoju lásku veľkými slovami, ale nezabúdali na neho. A keď tu bola obava, že Julio opustí tento svet, prišli sa s ním rozlúčiť. Nie, týmto sa nedalo povedať, že takto by mali robiť, alebo inakšie. Prišli splníť povinnosť podľa zákona, ktorý chudobným ľuďom napísal ktorí do srdca. A v tom im nesmel nikto prekážať.

Šum tichých rozhovorov napĺňal miestnosť. Okrem mňa každý mal s kým rozprávať. Len naraz stíchl všeľko. Pozornosť sa obracia k izbe, na tvárich je vzrušenie a očakávanie. Už viem, že u Julia je lekár. Práve hovorí a každý ho chce počuť. Úzkosť mi chytila srdce. – Azda umiera? – vyhŕklo to zo mňa nahlas.

– Julio, Julio...

– I to môže byť, – privrávela sa ženička, ktorá stála pri mne.
– Zle je s ním, chudáčikom. Zaliala ho krv.

A vidím v jej očiach slzy.

– Ticho! – zavolal ktorí pri nás. Jemne, len ako by nás chcel upozorniť, že hľa – tu všetci chcú lekára počuť. I my sme ho chceli počuť. Ale kým Ľudia stíchli, doktor skončil.

A hneď odchádza. Ľudia ustupujú a otvárajú mu cestu. Milý, zlatý doktor! Musím sa pobrať za ním!

Prekvapenie mu vidím na tvári. Hneď vidím, že sa mu nepáči veľmi, že ma tu vidí.

– Podľa, – volá ma. Ale niečo tvrdého je v jeho hlase. Neláka. Skôr odpudzuje.

Idem za ním.

Vstupujeme do tmy.

† † †

– Chodievaš sem často? – tak znie jeho prvá otázka.

Priznávam sa.

– Vedia o tom tvoji rodičia?

– Nie.

– A myslíš, že je to dobré, čo robíš?

Odpovedám a chcem, aby tvrdé a odmietavé boly moje slová. – Myslím, že nie to je ofázka dnešného večera.

Ale nepozrel som na neho. Iba po chvíli som sa spýtal:

– Umiera?

– Povedal som ti to jasne, – hovorí doktor, – že teraz už pomoci niet.

– Teraz? Nepamätam sa na foto slovo. Nepamätam sa, že by ste ho boli vtedy vyslovili. A s takým dôrazom. Nie, nie.

Doktor ticho odpovedá:

– Bola chvíľa v živote tvojho nezákonného brata i v živote jeho nemoci, keď sa dalo ešte postaviť protinej, bojoval s ňou a dúfať, že zvíťazíme. Lenže tá chvíľa nám ušla kedysi v minulosti. Prítomnosť hovorí o tom, že nemoc víťazí a že je to víťazstvo konečné.

Je tu tichosť, v ktorej počúvame iba ozvenu svojich krokov. Ulicou, ktorou kráčame, nevidíme nikoho. A predsa vieme, že za tichosťou sa skrývajú búrlivé otázky. A hrôza! Iba teraz sa ku mne priblížila. Pri myšlienke na Julovu smrť.

– Vedel otec o jeho chorobe? – pýtam sa.

– Hľadáš vinníka, však? – hovorí doktor. Ale nečaká odpoveď na svoju otázku. Pokračuje: – Kto je tu na vine, fažko povedať! Nikto! Možno len chudoba. Neobrátili sa hned' na doktora, keď chlapec po prvý raz kašľal krv. A keď sa krv viac neukazovala, boli spokojní a presvedčení, že opatrosťou sa zachránili pred mimoriadnym výdavkom. Ale i keby niekto bol objavil chorobu skôr, myslím, že jej začiatok by bol predsa len padol do obdobia, v ktorom tvoj otec bol vo veľmi zlej finančnej situácii. Vieš, že

vaše pomery sa zlepšily len potom, keď tvoj otec prijal miesto v tunajšej fabrike. Som si však istý, že ani teraz by ste nevydržali výdavky, spojené s dlhou a pravdepodobne bezvýslednou liečbou v niektorom sanatóriu. Na to nezabudni! Lebo nastačí len začať! Treba aj pokračovať a dokončiť.

Zastal som. Hnev a nenávisť bola v mojich slovách, keď som mu zakričal:

– Dá umrieť svojmu synovi! Nepomôže mu a dá mu umrieť len preto, lebo je mu ľuto peňazí.

– Vlado!

– Nič mi nevyhovoríte, pán doktor! Vidím už do všetkého jasne.

– Myslím, že z nás dvoch ja som ten, ktorý vidí jasne. Búriš sa proti otcovi, a preto si vysvetľuješ všetko zle. A nehovorí z teba natoľko láska k tvojmu bratovi, ako nenávisť k tvojmu otcovi.

– Ako zle hovoríte, pán doktor! Ako zle! Jasné je tu to, že i mne by dal otec zomrieť, keby som bol takým synom, za ktorého by sa musel hanbiť.

– Krivdiš mu, Vlado!

– To sa mi verif' nechce!

– Nevieš, čo je to žiť na dlžoby. A keď sa z nich raz človek dostane, ako sa mu nazad nechce!

– Neviem o tom, že by sme boli mali dlžoby. Ako by mi bol mohol otec postaviť dom v záhrade, keby bol musel na dlžoby myslieť?

– Ten domec postavil otec z peňazí tvojej matky. Z nejakého dedičstva po vzdialenom príbuznom. Ty musiš o tom vedieť viac.

– A nie je to jedno? Jeho peniaze, alebo mamine?

– Nie je to jedno. Peniaze tvojej matky patria len jej. A ona mala málo radostí zo života toho, ktorého by si ty chcel záchraniť.

– Moja mama vidí iste tak ako ja. Nie Julo je tu vinný. Cely

život môjho nešťastného brata je iba utrpením pre oťcov hriech. Ako mamku poznám, vďačne by bola dala tie peniaze. Aj zo svojich.

– To ti teda povedať neviem. Ale ako nesmieme pokúšať Pána Boha, tak nesmieme pokúšať ani ľudí a žiadat od nich viac, než by mohli urobiť.

Zastali sme pred doktorovým bytom. Nad nami mesiac a hviezdy tisíce. A Kto si nad nimi. Či nás počúva?

– Rád by som ti pomohol v tvojom boji, – ozve sa naraz doktor. – Lebo vidím, že sa ešte neskončil.

Dívam sa mu do tváre a slabikujem slová, aby cítil, ako vážne sú myšlené:

– Presvedčte otca, že sa dá ešte pomôcť! A že musí poslať Jula do sanatória.

– Vladko, nieť pomoci!

– Prečo to nechcete urobiť? – vravím mu a viem, že vidí v mojich očiach slzy.

– Lebo je neskoro!

– Prosím vás, pán doktor, skúste to ešte!

Udivený pozera na mňa.

– Tak si to žiadaš?

– V pondelok by som prišiel po odpoveď. A keby sa otec spýtal, komu na tom záleží, povedzte mu, že mne.

Doktor rozmyšľal. – Nuž dobre, – povedal po chvíli. – Urobím ti to. Ale len preto, lebo nechcem, aby si prehral svoj boj.

A hneď doložil:

– Musíš mi však slúbiť niečo aj ty. Nesmieš chodiť k Julovi. Je tu veľké nebezpečenstvo nákazy. Musíš fa vystríhať.

Dívam sa na hviezd a tak mu hovorím:

– Dobrú noc, pán doktor!

† † †

V záhrade na verande čakal ma Jano.

Vysvetľuje, že preto vliezol, lebo mysel, že už spím a túžim sa na zajtrajšiu zábavu.

Iba po hodnej chvíli som sa ho spýtal, či bol u Julia.

– Od neho idem, – vraví. – Tam mi povedaly ženy, že fa videli. A že si už hodne dávno odišiel s doktorom. Kade si chodil?

Mlčím. Nechcem mu hovoriť o tom, že po rozhovore s doktorm túľal som sa všetkými ulicami mestečka. A že nebola to rovná cesta, ktorá ma sem priviedla.

A tak hovorí on. O Julovi, že je veľmi slabý. Že na šťastie mu krv nezaliala pľúca. Ináč by bolo zle.

– Ved' aj tak je zle, – povie naraz rezignované a sadne si. – Chudáčik, je celkom na konci. Mal by si vidieť jeho telo. Len kosť a koža. A pritom stále ešte verí. Verí, že bude žiť.

– Má šesťnásť rokov, – upozorňujem Jana. – Chce žiť.

Sedíme pri sebe a možno obaja cítime rovnako, aká je to neznesiteľná farcha rozmýšľať o živote a o smrti.

A tu sa Jano prikloní ku mne: – A tvoj otec?

– Ved' vieš, – poviem. – Ešte nič!

– Škoda! – vraví Jano. – Mne sa tvoj otec veľmi páči.

– I vtedy sa ti páčil, keď si písal náš anonymný líst? – pýtam sa ho ironicky.

– Neviem si to dať dokopy, – vraví Jano, – to, čo som počul o ňom a čo skusujem. Vo fabrike vidím v ňom vzor presnosti a svedomitosti. Imponuje mi. – A doloží ešte, ako keby mi videl na tvári nesúhlas s jeho mienkou. – Človeče, keby si pracoval so mnou, cítil by si to na každom kroku.

Nechcel som mu povedať, že cítim to isté. A že táto imponujúca moc otcova preniká aj naše oddelenie. Stačí len pomyslieť na pána Zimu, aký poslušný bol otcovmu rozkazu a čo si dovoľoval v tieto dni oproti mne. Lebo ironické poznámky o mojej práci robil pán Zima z vlastnej iniciatívy, dúfajúc v pochvalné uznanie za takéto rozšírenie otcovho príkazu. A predsa i za jeho žihadlami stál vlastne otec, jeho moc a rešpekt pred ňou. Cítil som ju rovnako, či som sa jedoval pri písacom stroji, alebo teraz, keď som načúval, čo rozprával Jano.

Vošli sme do izby a pri svetle som uvidel Janovu tvár v miromiadnom vzrušení. Odkiaľ sa vzalo? Nemohly ho vyvolať len chvíle, ktoré práve prešly. Naraz začal rozprávať, ale nenadviazať na to, o čom sme hovorili. Len som cítil, že hovorí o tom, na čo myslieť za nášho rozhovoru na verande. Niečo bolo v Janovi, čo ho napĺňalo šťastím. A nemohol tento pocit v sebe udusiť. Musel rozprávať. A keď rozprával, žiarili mu oči. Bol by vari i vtedy hovoril, keby bol vedel, že ani slovo jeho rozprávania ma nezaujíma.

Hovoril o práci vo fabrike. A bolo cítif z jeho reči, ako si ju obľúbil. Jano, ktorý sa chcel dostať do fabriky len preto, aby si zarobil peniaze. Z jeho reči vysviatio, že sa neuspokojil so zamestnaním, ktoré mu určil otec. Zaujímal sa o prácu na oddelení pre návrhy. Dobre kreslil a pokúsil sa o návrh na novú hračku. A návrh vzbudil pozornosť. Videl ho aj otec a spozoroval asi, že ide o talent, lebo súhlasil s tým, aby Jano mohol tu a tam nazrieť do práce na oddelení. Jano sa dozvedel o tom iba dnes popoludní v poslednej pracovnej hodine. A musel až po túto chvíľu skrývať tú nekonečnú radosť v sebe. Lebo komu by sa bol pochválil? Doma by jeho radosť nebola zaujímala nikoho.

Pokúšam sa presvedčiť Jana, že mu rozumiem a chcem sa radovať s ním. Ale nechce sa mi veriť, že by Jano bol tak sám ako ja. Že by skutočne nemal nikoho, len mňa, ako ja mám zasa len jeho.

– Ani Anke si nič nepovedal? – spýtujem sa ho.

– Nebola doma, – vraví Jano.

– Kade chodí?

Jano sa zachmúril. – S Ankou je zle.

– Prečo?

– Je zaľúbená.

– Do koho? – spýtujem sa prekvapene.

– To by si mal ty vedieť, – hovorí Jano vážne a uprene sa dívá na mňa.

Už mu rozumiem. Myslí na mňa.

– Prečo ju zanedbávaš? – karha ma, – Dievča to bolí Mlčím. Jano však pokračuje. Má dnes dobrú náladu a nič ho nevyruší.

– Bude na zábave. Iste sa stretnete. Vyrukuje totiž celá naša rodina. A tak to vyzerá, že pôjdem aj ja. Doktor zakazal vyrúšovaf Jula. Nemôžem ho navštíviť zajtra. A Julo si to iste ani nežiada.

Teda i Jano pôjde na zábavu. Dobre je.

Usmievam sa. A myslím na Anku.

* XV *

Drevená búda, v ktorej sa tancovalo na letných zábavách, bola v lesíku blízko mestečka. Keď sme ta prišli s otcom, bolo tam už hodne ľudí a nálada bola dobrá.

Miesto sme dostali hned pri stole riaditeľa fabriky. Sedel so ženou i s dcéruškou pri jednom z najlepších stolov. Patrilo mu popredné miesto ako čestnému predsedovi športového klubu.

Pozdravili sme sa a riaditeľ nás milo vítal. Zrejme nás čakal a tešil sa na našu spoločnosť. Sadli sme si a hned sa rozprúdil rozhovor. Mal som rád riaditeľa, lebo bol vždy pozorný aj ku mne. Ona však bola nesnesiteľná pre svoje otázky, ktoré sa počúvaly s odporom a odpovedalo sa na ne veľmi fažko. A napokon tu bola dcéruška Márinka, ktorá chodila do kvarty a ráfala sa už medzi väčšie dievčatá. Nevynikala milotou a krásou. A predsa som vedel, že ma tanec s ňou neminie.

A tu som uvidel Jana. Bolo treba niečo podniknúť, aby som sa z tejto spoločnosti vyslobodil. Hudba práve spustila a ja som mysel na to, že musím predovšetkým splniť povinnosť, ktorá sa odo mňa očakáva. Márinka rada išla do tanca. Štebotala veľa, lenže mne sa nechcelo rozprávať. Bolo to len dievčaťko, a predsa som pri všetkom, o čom rozprávala, cítil, ako ma pichá osteň jej povýšenosť. Bola riaditeľova dcéra! A mňa to jedovalo. Chcel som, aby cítila, že tancujem s ňou len zo zdvorilosti.

Keď hudba prestala hrať, zaviedol som ju na miesto a išiel

som za Janom. Čakal na mňa a hned ma zaviedol k stolu, pri ktorom sedeli členovia jeho rodiny. Musel som si sadnúť. Pán majster, Janov otec, ma osobitne vítal, pričom prízvukoval tým, ktorí sedeli pri stole, že ja som ten slávny herec nášho mesta. Nalial mi do pohára vína. Robil to veľmi milo a veľmi srdiečne a ja som pochopil, aká vzácná je táto chvíľa. Pán majster si štrngol so mnou a potom si štrngla aj Janova mama, pričom sa spýtala, prečo neprišla na zábavu aj moja mama, a či náhodou nie je chorá. Pri odpovedi som si štrngol s Ankou a musel som vidieť rumeň na jej lící, potom s ostatnými, zväčša neznámymi ženami a mužskými pri našom stole. I ja som bol v rozpakoch a červenal som sa ako Anka. Ale netrvalo to dlho a dostal som náladu. A keď sa ozvala hudba, vypil som druhý pohár a viedol som Anku do tanca.

Anka tancovala podivuhodne dobre. Ja som neboli dobrým tanečníkom a netancoval som vyslovene rád. Ale teraz napodiv dobre som sa cítil pri tanci. Ankina tvár bola rozpálená a musel som myslieť na to, čo hovoril Jano. Bude to pravda, konštaoval som, keď Anka niekoľkokráti pozrela na mňa a ja som v jej pohľade zachytil niečo neznámeho a znepokojujúceho. Naraz som bol nesmierne pyšný. Dievča ma ľúbi!

Chcel som sa jej pozrieť do očí, ale mala sklonenú hlavu. Či by nebolo poctivejšie utekať pred ňou, ujsť z toho tanca? V mojom živote je toľko vážnych a veľkých otázok, že sám neviem, ako ich vyriešim. A či mi nebude stáť práve ona v ceste, Anka s čistým srdcom, vtedy, keď sa budem strojiť do boja? Lebo tak som cítil, že stojím pred bojom. A že sa môže začať v ktorejkoľvek minúte. To som už vedel, že sa otec pred zábavou nestretol s doktorom. Ale je pravdepodobné, že sa tu na zábave dozvie, čo chcem od neho. A potom alebo povie áno, alebo sa to začne. Obzerám sa, či niekde neuvidím doktora. Nie. Ešte neprišiel.

Anka pozrela na mňa. A znova musím myslieť na to, či nie je to nepekná hra, čo s ňou robím. Mal by som sa jej priznať,

že ju neľúbim. Len či by to bola pravda? A že čaká na mňa tisíc povinností. Nebudem mať času myslieť na ňu ani v týchto dňoch, ani v budúcich. Vraciam jej pohľad a viem, že hovorí inakšie ako moje myšlienky. Nebolo treba toho stretnutia. Toho tanca a toho vína. Lebo toto všetko ľahko zabudnem. Budem musieť myslieť na Anku vždy.

Hudba prestala hrať. Cítim, že ľudia sa dívajú na nás. A my sa usmievame. Nedívame sa na seba, a predsa sa usmievame na seba. Vraciam sa k stolu Ankiných rodičov. A tu povie Anka len toľko:

– Ideme sa prejsť, mama.

Janov otec chcel mi ešte naliť vína.

– Počkajte, mladý pán! – kričí za mnou.

A tu Jano zakročí:

– Nechajte tak, otec.

Pani majstrová volá za nami: – Nebudťte dlho!

Neodpovedáme. Ideme do lesíka.

† † †

A tu som po prvý raz pobozkal Anku.

Červenala sa.

Zďaleka znala hudba.

Bolo to na okraji lesíka medzi dvoma veľkými krami. Nikoho sme nablízku nevideli. Ale keď som ju chcel pobozkať ešte raz, počuli sme hlasy a kroky, ktoré sa blížily.

Nevedeli sme, čo robí. Pred nami bol chodník. A lesík ožíval. Blízko i ďaleko ukázaly sa prechádzajúce sa páry. Anka pozrela na mňa. Bolo jasné, že sme sa nemohli dívať ľahostajne pred seba. Rozhodli sme sa, že pôjdememe ďalej.

Cestou sme stretli známych a tu a tam zaškúlil na nás aj niekto z chlapcov. S Ankou sme nerozprávali. Vzrušoval nás ešte náš prvý bozk. Viem, že by to bolo grobianstvo, keby som sa jej spýtal akokoľvek jemne, či to bol jej prvý bozk. Dívam sa na ňu a konštatujem, že Anka je stále vzrušená a červená. A som znova nesmierne pyšný.

Vrátili sme sa do blízkosti tanečnej siene. Kráčame pri menšej drevenej búde, kde je výčap. Patrí sa, aby som sa Anky spýtal, či nie je smädná. Mám niekoľko korún. Mama mi ich dala. Bez pýtania.

Anka nič nevraví. Možno sa hanbí povedať áno. Vediem ju do výčapu. Je tu málo ľudí. Lepšie sa popíja vonku na čerstvom vzduchu. I tí, ktorých sme tu našli, nepostávajú dlho. Vypijú si svoje a idú. Takto sa vytratili už skoro všetci. Zostávajú tu iba dvaja chlapia. Majú pred sebou pivá. Jeden z nich je obrátený ku mne, ale je mi celkom neznámy. Pravdepodobne nebude odtiaľ. Druhý je odvrátený odo mňa. Nevidím jeho tvár. Iba jeho hlas počujem. A ten mi je známy.

S Ankou sme dostali svoje malinovky a žartovne si štrngáme. Práve vtedy povedal človek, odvrátený od nás, svojmu spoľočníkovi:

– Obchodník je znamenitý. Ako človek však nie každodenný. Za svet by sa neprehrešil proti dobrým mrvam a slušnosti. Chybou je len jedno. Hovorí sa o ňom, že má nemanželského syna.

Pozrel som na Anku. Mala sklopené oči. Bol by som chcel vedieť, či počula slová tohto človeka tak ako ja. Lebo ja som ich počul jasne a zreteľne. A uvedomujem si, čo môžu znamenať. Človek známeho hlasu, ktorý tu vystupuje v úlohe informátora, môže hovoriť aj o iných ľuďoch mne neznámych v našom meste. Ale môže hovoriť práve aj o mojom otcovi. A môže hovoriť celkom úprimne, lebo nevie, kto stojí za jeho chrblom.

Druhý, ktorého dobre vidíme, prijíma tieto slová so smiechom.

– Nesmej sa, – hovorí známy hlas. – Lebo nie je to obyčajný prípad. Ľudia, ktorí majú za sebou niečo podobného, utiahnu sa alebo sa smieria s tým, že nemôže byť z nich vzor mrvnosti a počestnosti. Ale tento má ešte vždy takéto ambície.

Na tvári, ktorú pozorujem, vidím prekvapenie. A hned počúvam otázku:

– A čo hovoria na to ľudia?

Známy hlas pohotove odpovedá:

– Nájdu sa i takí, ktorí nič nemajú proti tomu, že žije tak, ako keby sa nič nebolo stalo. Že pochoval minulosť a začal nový život. Ale väčšina ľudí neodpúšfa tak ľahko. Je pravda, že kto sa raz takto zašpiní, viac sa neočistí. I keby sa pokúšal o to práve tak vytíralo a usilovne ako tento.

Dopili. Vstali a známy hlas zaplatil. A ja som ešte nevidel jeho tvár.

Kto to môže byť? Nedá mi to pokoja od chvíle, keď som začal počúvať rozhovor týchto dvoch. Teraz som na neho dvojnásobne zvedavý, lebo cítim, že hovoril o otcovi. Sám neviem, prečo som nepriskočil k nemu so zaťatou pásťou a nespýtal sa horovo, či je sám čistý a bez poškvŕny, že môže iných tak ľahučko ohovárať. Prečo som to vlastne neurobil? Zdržalo ma vedomie, že sme si veľmi blízki? Že ma spája s človekom známeho hlasu tá istá nenávisť? Že obaja nenávidíme môjho otca, a preto patríme k sebe?

Tí dvaja idú von. A ja chcem za nimi.

Cítim však dotyk jemnej ruky. A keď sa obracam, Anka sa nechápavo díva na mňa. Zabudol som na ňu? Na čo všecko musela myslieť za tohto čudného rozhovoru?

Stojím tu bezradne. Tí dvaja vyšli. A moja tvár je ešte červeňá od hanby. Poznávam s prekvapením, že otec môj pyká za svoj hriech. Nie za hriech, za ktorý sa chcem i ja postaviť do radu jeho nepriateľov. Nie za to, čo urobí zajtra alebo v blízkej budúcnosti. Ale za to, čo vykonal dávno a čo nebude môcť napraviť nikdy.

Aj to je trest, že môžu o ňom takto hovoriť.

Neprichodí mi však rozmýšľať o tom, nakoľko je tento trest spravodlivý. Sú tu naliehavéjšie otázky. Rozhovor ma znova upozornil na to, že nesmiem Anku zbytočne šialiť. Že najmúdrejšie bude spraviť koniec. Lebo blízky je boj. A ten je nadovšeňko dôležitý. Boj o život môjho brata.

Vyfahujem peňaženku a platím.

– Vráťme sa, – požiadam Anku.
Sú chladné fieto slová. Priam mrazia.

† † †

Po návrate do búdy zaviedol som Anku k stolu jej rodičov. Bol skoro prázdny. Sedela pri ňom len Ankina mama, meravo, s akousi výčikou na tvári, a pán majster s neprítomným zrakom. Bez slova mi chcel znova naliať do pohára, lenže ja som zdvorile odmietol. Pozrel na mňa, ale zasa nepovedal ani slova. Naplnil svoj pohár. Potom si štrngol s mojím prázdnym. A viac sa nestaral o mňa.

Porúčal som sa a nepovedal som ani Anke, či sa ešte vrátim. A predsa sa tak dívala za mnou, ako by verila, že ešte prídem. Neprestal som cítiť, že ma svojím pohľadom sleduje, i keď som sa vzdaloval od stola.

Jana som hneď našiel. Díval sa na fancujúcich. Dievča nemal, tancoval nerád a s kamarátmi sa hneval. Nemal sa čím zamestnať. Čakal na mňa. Ale práve vtedy, keď sme sa našli a zavesili do seba, zjavil sa naproti nám Čarli.

Čarli bol stredným útočníkom futbalového mužstva nášho športového klubu a jednou z najznámejších osobností nášho mestečka. Ktorýsi z jeho predkov, otec alebo dedo, bol v Amerike, ale rýchle sa odtiaľ vrátil. Po ňom zdedil Čarli svoje krstné meno, veľmi populárne, najčastejšie spomínané v sprievode nádavok alebo chválospevov, na futbalových zápasoch v našom mestečku.

Čarli bol teraz mierne opitý, ale iste len preto, lebo sa patrilo, aby na zábave svojho klubu neboli trievzy. Išiel nám naproti a už zďaleka ukazoval na mňa. A bližil sa ukazovákom pravej ruky, namiereným proti mne, nesťaňajúc sa o náš údiv. Vskutku sme si nevedeli vysvetliť, čo chce. Zastali sme s Janom a čakali, čo bude.

Hudba práve prestala hrať, a preto sa obrátila k nám aj pozornosť obecenstva. Kto videl Čarliho, jeho vzpriamenú pravicu a červenú tvár, vyhol mu so zhovievavým úsmevom. Jemu to

mohol každý odpustiť, že bol opitý. Čarli dá za to v najbližšiu nedelu góly za nadšeného revu vysokováženého obecenstva. A predsa sa mnohí zastavili blízko nás. Boli zvedaví, ako bude Čarli vystrájať.

– A ty si nemysli, – zastal predo mnou Čarli, stále ukazujúc na mňa, – že poskakovať na javisku je všetko. Že to je nejaké umenie. Futbal by si mal vedieť hrať. Tam ukáž, chlapče, čo vieš!

Usmievame sa s Janom. A Jano mu vraví:

– Neboj sa! My aj to vieme!

– Paroma viete, – zahrešil naraz Čarli. – Rozprávať viete! Papuľovať! Ale kopat do lopty, futbal hrať...

Zmlkol. Jeho jazyk bol už málo pohyblivý.

Ktosi mu zdaleka zakriačal:

– Nedaj sa, Čarli!

– Somár, – kývol Čarli. Tak, ako keby to bol beznádejný prípad. – Myslí si, že sa chceme bif. Osol, korunovaný!

Okolo nás sa smialo obecenstvo. My sme prišli na to s Janom, že najlepšie bude stratia sa. Ozaj sme tu nemali čo hľadať. A boli by sme vyšli na čerstvé povetrie, keby sa neboli zjavili na obzore Paťo Chrenko a Ondriš Sklenár.

Čarlimu hned' padli do oka, a keď ich uvidel, dostal nový záchvat. Vyrútil sa na nich s krikom:

– A vy, študenti, všetci si mnoho myslíte o sebe. Všetci si myslíte, že všetko viete. A neviete nič!

– Možno lepšie hráme futbal ako ty, – zakriačal mu Paťo Chrenko.

Okolo zaznel rehot. I ja som sa musel usmiať, ako reagoval Čarli na túto poznámku. Zatackal sa, ako keby bol dostal silný úder na bradu, a spravil komickú grimasu. Ale potom obrátil. Začal rečou, ktorá nebola veľmi rozumná, a jazykom, ktorý ho veľmi neposlúchal, vysvetľovať Paťovi, aké veľké umenie je hrať futbal. Zástup okolo nás sa rozrástol zasa a každý, kto bol triezvejší ako Čarli, smial sa a zabával sa na jeho účet. Ozvaly

sa aj výkriky: „Čarli, len sa drž! Pravdu máš! Nedaj sa!” Čarli však na toto všetko odpovedal iba hlbokým opovrhnutím. Bol športovec a tieto výkriky ho len drázdily. Huckaly do bitky. A bitky Čarli zo srdca nenávidel.

Ked' konečne prestal chválu spievať na umenie hrať futbal, ozval sa Ondriš Sklenár:

– Doteraz si na nás študentov len nadával. A my by sme ti mohli dokázať, že nemáš pravdu! Že hrať vieme aj my.

– Čerta viete!

– Skúsme to, – povedal Ondriš. – Sostavíme študentské mužstvo a zahráme zápas proti športovému klubu! Čo by si na to povedal?

Čarli hned vytrezvel. Kývol kamarátovi futbalistovi, ktorý nás zdaleka pozoroval, a ten hned pristúpil. Čarli mu s pomocou okolostojacích porozprával, o čo ide. Zástup sa pomaly rozchádzal. Nebola tu nijaká nádej uvidieť poriadnu ruvačku. A o chvíľu zostali v blízkosti Čarliho len tí, ktorých sa vec týkala priamo. Futbalisti. I my s Janom sme sa práve chystali na odchod, keď sme počuli otázku: – A kto by hral? – Bola to otázka Čarliho kamaráta. Počuli sme jasne, ako mu odpovedal Ondriš Sklenár: – Sme tu hned štyria z tých, ktorí by mohli hrať. – A ukázal na mňa a na Jana. My sme sa však tvátili tak, ako by sme nič neboli počuli. Vyšli sme von. Za našimi vrškami práve zapadalo slnce.

Na to isté sme mysleli s Janom. Návrh bol sympatický, lebo pochádzal od Ondriša. Ale my sme sa hnevali.

Nechceme mať s nimi nič. Nič!

* XVI *

Prešli sme sa s Janom a za hustnúceho šera vyplašili sme niekoľko bozkávajúcich sa párikov. Ked' sme sa však vrátili, bolo už na čase zistieť, čo robia naši. Mnohí sa už chystali domov. Pre väčšinu obecensťa zábava sa však začínala iba teraz.

Na ceste do tanečnej miestnosti stáli Paťo Chrenko a Ondriš Sklenár. Dobre sme ich videli aj zdaleka a vedeli sme, že mu-

síme prejsť popri nich, lebo niet inej cesty. Ale to neznamenalo nič. Prejdeme pri nich tak, ako keby sme ich ani nevideli.

Ked' sme sa však priblížili, postavil sa nám Ondriš do cesty a povedal:

– Dohodli sme sa s vedením športového klubu, že postavíme proti jeho mužstvu mužstvo, složené len zo študentov. Zápas sa má uskutočniť už na budúcu nedeľu. Boli by veľké fažkosti so sostavou, keby sme s vami nemohli rátať. Prosím vás, prijmite pozvanie a hrajte s nami. Jano by bol ľavým obrancom a Vlado pravým krídlom. Ak sa dobre pamätám, na týchto miestach ste hrávali v ústavných jedenásikach.

Neopovedali sme.

– Pri takej príležitosti mali by ste odložiť hnev, – pokračuje Ondriš, ale s akousi neistotou. – Ide o dobré meno študentov.

A potom doložil tichšie:

– Satisfakciu máte. Lajo od toho večera neboli v parku. Vás však každý deň čakáme na lavici fažkých prípadov.

Ani teraz sme sa ešte neozvali.

– Škoda, veľká škoda, ak by ste odrieckli, – povedal Ondriš. A po hodnej prestávke sa opýtal: – Teda vy sa chcete hnevať naveky?

– My sa vari na teba ani nehneváme, – povedal som mu. Ale musel som pozrieť na Paľa, ktorý stál za ním.

Všetci porozumeli, prečo som povedal túto poznámku. Aj Paľo.

– Ved' ja viem, – hovorí, – že sa na mňa hneváte. A hlavne Vlado! Zato, že som mu neveril. Ale vec je v poriadku! Spýtal som sa na to samého Julia.

– Ešte aj teraz sa nafukuje. Prečo je to, že kto je sprostý, býva aj nafúkaný. Vraj, vec je v poriadku. To povieme my, môj milý!

– Hlúpe je to tu, – hovorí Ondriš. – Ľudia sa dívajú na nás a počúvajú nás. Podte do lesíka. Tam na nás nebude čumieť nikto.

Pohli sa. A ja by som aj bol išiel s nimi. Len tu sa ozval Jano:

— Nejdeme! A dajte nám pokoj! Čo chcete vlastne od nás?!
Tí dvaja zastali.

— Nemá to smyslu, aby sme sa hnevali, — hovorí Ondriš.

— Tak nech odvolá Paťo to, čo povedal. A nemusíme ísť do lesa.

Áno, o to išlo. Jano i teraz trafil klinec po hlave.

Čakali sme, čo bude. Ako keby bolo naraz ožilo okolo nás všetko. Len teraz sme počuli, čo sa robí, aký rev sa ozýva z búdy. Pred nami sa tackali opití ľudia, hoci ešte bolo ďaleko do rána, do konca zábavy. A naraz ako by bolo to všetko stíchllo. Aby sme celkom jasne počuli, ako hovorí Paťo: — Odvolávam!

A pozrel na mňa.

Paťo teda splnil podmienku smierenia. Aj sám cíti, že bolo to prveľké hrdinstvo, čo dokázal. Vidím na ňom, že je so sebou veľmi spokojný. Uvedomujem si toto všetko. Ale nemôžem povedať, že som tomu veľmi rád.

Prvý podáva ruku Ondriš. Potom Paťo. Ale za Janom musia ísť sami. Ten sa k nim sám nepriblíži ani o krok. A podáva im ruku tak, ako keby mu zdravý zub fahali.

— Každý deň v tomto týždni budeme môcť trénovať na ihrisku športového klubu, — hovorí Paťo. Hovorí tak, aby sme vycítili z jeho reči, že patrí medzi organizátorov zápasu. — Až bude definitívna zostava, budeme si môcť aj to vyskúšať, ako sa osvedčia chlapci na svojich miestach.

— Lenže my pracujeme, — ozval sa zasa Jano. — Nemôžeme sa ukázať na ihrisku podľa rozkazu v ktorúkoľvek hodinu.

Tu zasa Ondriš sa chcel poponáhľať s odpoveďou. Ale Jano ho nepripustil k slovu a zlosne pokračoval:

— A vôbec, dajte nám pokoj! Chceme si to ešte rozmyslieť. A zajtra vám povieme, ako sme sa rozhodli.

Tí dvaja stáli ešte chvíľu. Boli zrejme v rozpakoch. Potom povedal Ondriš:

— Príďte zajtra do parku. Budeme vás čakať.

Neodpovedali sme. Oni však cítili, že by už boly zbytočné

akékoľvek ďalšie reči. A preto sa rozhodli, že odídu. Lenže nevedeli ako. Možno mysleli na to, že by sme si mali podať ruky. S našej strany však nebola nijaká ochota. A Ondriš, ako rozumnejší, iste pochopil, že za minúty sa nedá obnoviť kamarátstvo, otriasené v základoch.

Pozdravili teda a odvrátili sa od nás. Po niekoľkých krokoch však Ondriš zastal. Obrátil sa k nám a zavolal:

– Chlapci, prosím vás! Príďte istotne!

Bola to prosba.

– Pôjdeme? – spýtal som sa Jana vtedy už, keď tí dvaja vošli do tanečnej miestnosti.

Jano je zlostný. Neodpovedá na moju otázku.

– Veľmi ľahko zabúdaš, – hnevá sa. – A veľmi ľahko podávaš ruku. Ja by im veru ľahko neodpustil. I keď mi nič nespravili.

Jano je chlap, myslím si. Nemení sa ľahko. Keď stojí pri mne, mám pocit, že stojím pri skale. Alebo v tieni stromu, ktorý má korene hlboko, kdesi tam, kde je srdce matky zeme.

† † †

Za chvíľu sme i my vošli do búdy.

Nedalo sa povedať, že by tu bolo bývalo už menej ľudí. Tak to vyzerá, že zábava bude trvať do rána. Myslel som na to, že sa vrátim k otcovmu stolu, ale zdaleka som videl, že si prisadili k nemu známi a že riaditeľ a otec sa zabávajú celkom dobre. Iste sa ešte nechystajú domov.

A potom sme uvideli Jula.

Stál nedaleko nás, ako by utiahnutý do kúta, s tvárou rozpálenou, s očami horiacimi.

Ale nás nevidel. Pozreli sme na seba s Janom, ako keby sme boli chceli upozorniť jeden druhého. Ale hneď sme vedeli, že je to zbytočné. Obidvaja sme ho spozorovali.

Čo tu chce? Po včerajšom krvácaní! Po výslovnom lekárovom zákaze! Ved je to priam samovražda! V nečistom poveiri, v spare, v ktorej sa nedá dýchať!

– Podľme k nemu, – vyzve ma Jano.

– Nie, – odpoviem. – Nechoďme hned! Neprišiel sem preto, aby nás videl. A nechce iste ani to, aby sme sa k nemu pripojili. Pamäťaš sa, čo povedala jeho mama, keď sme boli u nich predvčerom večer?

Že chce ísť na zábavu.

– A ty si mu navrhol, že prídeš k nemu. Odpoved' si však nedostal. Mne sa tak videlo už vtedy, že Julo netúžil po našej spoločnosti, keď mysel na nedeľu a na zábavu.

Že chcel sem prísť, ale nežiadali si tu našu spoločnosť?

– Áno, – hovorím a myslím to celkom úprimne.

Lenže musím myslieť aj na to, že teraz je vlastne aj príležitosť priznať sa k nemu. Lebo ja sa pamäťam aj na iné jeho slová. Aj to povedal vtedy Julo, že k takým ľuďom, ako sú oni, takí ľudia, ako sme my, nechodievať vo dne na návštevy. A viem, čo znamenajú tieto jeho slová v tejto chvíli. Ak nepôjdem k nemu a nevezmem ho do našej spoločnosti, bude vedieť, že sa za neho hanbíme.

Jano má pravdu. Pôjdeme!

Musíme, hovorím si, keď kráčam pri ňom k Julovi. I keď viem, že len ja sa mám k Julovi priznať. Jano to už urobil tisíckrát a na ňom už nezáleží. Musíme, hovorím, lebo viem, na čo myslí Jano. Aj to viem, že z Jana, kráčajúceho pri mne, každým krokom stáva sa nenávistnejší nepriateľ môjho otca. Tak, ako si ho začal ctíť vo fabrike ako vzor svedomitosti a presnosti, tak ho teraz začína znova len nenávidieť. Lebo Jano sa na neho môže dívať aj inakšie. Nielen ako na svojho predstaveného. To je to zlé, že sa môže dívať na neho len ako na otca svojho kamaráta. A možno si neželá nič iného, len to, aby obecensťvo zábavy športového klubu videlo spolu s mojím otcom, ako ja pristupujem k svojmu nezákonnému bratovi. Či to tak nechápe? Len ja vidím takto veci? A hľadám všade zamotanú situáciu a vlastne všetko je veľmi prostučké a jednoduché? Janovi nejde o tromf proti otcovi. Ani o jeho zahanbenie. Len o to mu ide, aby Julovi nespôsobil novú bolesť?

Dívam sa do kúta, kde stál Julo, a vidím, že už sú pri ňom Ondriš a Paťo. Pribehli aj iní chlapci. Všetko sa však odohralo iba za chvíľku. I Julova pritomnosť na zábave trvala len krátko. Lebo hneď sme videli, že do búdy vošla Julova mama.

Bolo zrejmé, že Julo prišiel na zábavu bez jej vedomia. Aj my sme vedeli, že nemá čo tu hľadať. Prečo prišiel? A čo urobí, keď uvidí mať?

Zatvoril som oči. Kto vie s akými túžbami prišiel sem môj nešfastný brat. Lebo my sme patrili k jeho každodennému životu. Nás tu nemohol hľadať. Musel tu hľadať niečo iného. Niečo, čo muselo byť krajšie ako všecko to, čo mohol nájsť v smutnom domci pod kopcom. Niečo, čo prišlo do jeho izby len ako sen.

Nezmenila sa mu tvár, keď uvidel svoju maťku. Len dve slzy sbehly mu po lícach. Rýchle ich sofreli. Nikto nespozoroval okrem chlapcov. Lebo sa tancovalo a v blízkosti málokto sedel.

V tej chvíli som sa musel podívať k otcovmu stolu. Nie, otec z toho nemohol nič vidieť. Tancujúce páry dôkladne zakryli to, čo sa stalo v tomto kúte tanečnej siene. A napokon, Bože, kto by sa bol o to zaujímal? O slzy, ktoré sa chvely v očiach chlapcov i v očiach mojich? A o ten úsmev, ktorý sa zjavil na Julovej tvári?

Lebo Julo s úsmevom ponúkol svoju ruku matke. Tak, ako by ju bol volal do tanca. A usmievali sa obaja, keď vyšli zdanlivo ľahučko z tanečnej siene tak, ako keby boli zanechali za sebou len úsmev a šťastie.

† † †

Chceli sme sa pobrať za nimi. To bola naša prvá myšlienka. Ale upustili sme od nej. Iba Jano hútal, že by sme sa mali zastaviť u nich, až pôjdeme domov. Vrávím mu však, že domov pôjdeme pravdepodobne s otcom. A že ani tušenia nemám, kedy sa mi podarí uvoľniť sa. Možno bude vtedy už celkom neškoro. Jula a jeho mamku by sme len vyrušovali.

– Teda nepôjdeme.

Lúčim sa s Janom a vracam sa k otcovmu stolu. Vidím, že

pri niektorých stoloch sa chystajú domov. I riaditeľovci ako by
sá sberali. Pravda, pre Márinku je už neskoro.

Pani riaditeľová kyslo poznamenáva:

– Nuž pôjdeme! Tak to vyzerá, ako keby sme boli čakali len
na Vladka, aby sme sa mohli s ním rozlúčiť.

Ja mlčím. Darmo, nebolo to pekné odo mňa, že som sa strafil
a neukázal sa celé popoludnie.

Márinka bude tiež iste rada, že pôjdeme. Však, Márinka?! Ved
ona vie, že veľkí študenti neradi tancujú s malými študentkami!

Cítim, že otec pozrel na mňa. A viem, že je to rozkaz. Musím
si ešte raz s Márinkou zafancovať.

Tancujem s Márinkou a cítim, že ju nemám rád. Musím
myslieť na Anku. Čo robí? Či sa už pobrali pán majster a pani
majstrová domov? Lebo, priznávam sa, bolelo by ma trošku,
keby ma Anka videla tancovať s Márinkou. A ďalej myslím na
to, aká inakšia je moja Anka, ako inakšie tančuje, ako krásne.
O čom všetkom sa dá s ňou rozprávať. I mlčať, aby človek po-
čúval len ju. Ved' je to už rozumný tvor a toto je len húsa.
Nemôžem ju počúvať. Prišla mi na um naša Viera, keď cvičili
v škole výslovnosť spoluľásky r. Viera opakovala do omrzenia
nielen doma, ale všade, kde sme chodili, vetu: Straka rapoce,
straka rapoce. I ja som mal chuf, keď som Márinku počúval,
bezočivo pozrieť na ňu a potom jej opakovavať, kým neporozumie,
prečo to vravím: Straka rapoce, straka rapoce. A smiať sa
s chufou a z plného hrdla.

Ked' sa vraciame nazad k stolu, nachádzame tam cudzieho
pána. Nie je cudzí vlastne, je z úradníkov fabriky. I ja ho denne
vídam a poznám ho ako otcovho úprimného priateľa. Prišiel
asi na poklonu. Veľmi úctivo sa shovára s riaditeľom, otcovi
tyká, ale s patričným rešpektom. A naraz ma niečo nútí, aby
som pozorne sledoval jeho reč, všímal si jeho výslovnosť a dával
pozor hlavne na jeho hlas. Áno, na jeho hlas. Lebo čím ďalej
som ho počúval, tým väčšia bola istota vo mne, že on je ten
záhadný človek, ktorý vo výčape prezradil také dôkladné zna-

losti o otcovej povahе a jeho minulosti. On to bude. Nadarmo znel teraz jeho hlas ponížene a podlizavo.

Čo robif? Ako ho počúvaf? Ako ho počúvaf ďalej, keď poznám iné jeho reči a jeho skutočnú mienku o otcovi? Iba chvíľku som mohol myslieť na to, že by sme mohli ako otcovi nepriatelia stáť pri sebe. Teraz vidím, že som sa mylíl. Nemôžem pokladaf jeho stanovisko za svoje. Nemôžem sa postaviť na jeho stranu. Nemôžem stáť proti otcovi na strane cudzích. I keď som v nepriateľstve s ním, je to vec moja a jeho. Nebudem sa dávať do spolku s každým otcovým nepriateľom a nenávidieť ho s každým, kto ho nenávidí.

Vydýchol som si, keď som prišiel k tomuto záveru. Budú chvíle, v ktorých budeme stáť pri sebe s otcom proti každému na svete. Možno i proti celému svetu. To cítim i teraz. A tak to má byť.

Opovrhnutie je v mojom pohľade, keď sa dívam na tohto otcovho spolužiaka a priateľa, ktorý sa mu do očí liška a za chrbotom ho chovára. Mohol by som vratiť otcovi jeho pohľad, plný ľútosti, z dní, v ktorých som si myslieľ, že ma Jano zradil, a otec ma ľutoval, že nemám priateľa. Nuž ani on nemá priateľa. Nemá, ak by mali byť jeho priateľmi takíto ľudia.

Protivný je tento človek. Pre svoju druhú tvár.

Hľa – obracia sa ku mne.

– Počúvam, že idete hrať futbal na budúcu nedeľu. Študenti proti športovému klubu. No, – usmieva sa a dáva cítiť, že to, čo hovorí, je posudok odborníka, – prichystajte si vrece na goly.

– Také zlé to nebude, – hovorím.

– Aj ty by si chcel hrať? – spytuje sa naraz otec.

Neodpovedám. Len čosi tuším.

– Vyhod' si to z hlavy! – hovorí otec. – Nie je to pre teba. Iba násť hosť sa zasmial. Ináč zostalo pri stole ticho.

† † †

Pred našim odchodom hľadal som ešte doktora. Kdeko ho som sa spýtal, či ho nevidel. Určite som s tým počítal, že príde na

zábavu a že sa otec ešte dnes dozvie, čo chcem. Ale nikto ho nevidel.

Vracali sme sa sami s otcom. A nehovorili sme cestou. Možno otec čakal na to, že sa ozvem ja. A ja som bol ešte omráčený jeho novým zákazom. Bol to nový dôkaz o tom, že sa s ním nemožno sblížiť. Keby mi to bol povedal medzi štyrmi očami alebo doma! Musel to povedať pred cudzími ľuďmi? Či aj pred nimi chcel ukázať, že ma drží železnými rukami?

Už to vari ani nie je čudné, že kráčame pri sebe ani dvaja cudzí. A že sa na tom nedá meniť. Sme si cudzí a cudzí si zostaneme. Otec a syn. Veď ja som už neboli chlapček. Prečo nemohol byť medzi nami iný pomer? Prečo by sme sa nemohli porozprávať my dvaja o tom, čo bude napríklad s Julom. Mnohí ľudia v mojich rokoch zodpovedne rozhodujú o svojom živote i o živote iných. Žiadal by som veľmi mnoho, keby som chcel mať i ja slovo ako dospelý človek a nezariadoval sa len na príjímanie rozkazov, v ktorých sa mi ukazuje vždy otec, bez príčiny trestajúci a mučiaci svojho syna, a nie otec, ktorý ho miluje?

Sú otázky, o ktorých nemá dieťa s rodičom rozprávať. Lebo takýto rozhovor by predpokladal otras rodičovskej autority. Otec zrejme pocítil už takéto otrasy v živote a bráni sa ako pri prvých. Len prečo si počína vždy rovnako? Jeho obranou je vždy útok. Po každom otrase vždy nový zákaz. A vždy surový.

Keby sme sa porozprávali o tom, na čo myslím v tejto chvíli, mohol by to byť taký silný otras, že syn by mohol stratíť rešpekt a úctu, bez ktorej si nemožno predstaviť správny pomer dieťaťa k rodičom. Či mi mohol povedať sám otec, že mám nezákoného brata, brata, ktorému je on otcom, ale jeho matkou nie je moja matka, ale cudzia žena?

Nie.

Ale mohol by sa so mnou rozprávať s vedomím, že o tom viem. Ó, dalo by sa takto o všeličom hovoriť. Neviem, čo by som dal za to, keby som sa mohol prihovoriť otcovi s nádejou,

že aj on mi odpovie tak, ako by som to chcel. Tak ako otec synovi. Keby som v tejto tichej mesačnej noci našiel toľko odvahy v sebe, aby som sa ozval. Keby z tých dvoch ľudí, ktorí zdanlivo tak chladne kráčajú popri sebe, jeden sa ozval bojazlivým hlasom.

A povedal by:

„Otec môj, môžem hovoriť?“

A otec by odpovedal:

„Hovor, syn môj! Počúvam fa!“

Čo by znamenala pre mňa takáto odpoveď! Ako horúčkovite by som začal rozprávať a s akou vďačnosťou v srdci. Otec môj ma chce počuť. A aký láskavý je jeho hlas. Lebo len láskavo a milo možno povedať synovi: Hovor, syn môj! Počúvam fa!

A na to by som povedal posmelený:

„Mám brata. Milého brata. A mám ho veľmi rád.“

Na to by sa môj otec skúmavo podíval na mňa. Iste by zistil hned, že nestrojím proti nemu útok. Tvár moja by bola taká jasná, čistá a otvorená, že by musel vidieť úprimnosť mojej fúzby.

A tak by som pokračoval:

„Pomôcť by som mu chcel. Lebo potrebuje pomoc. Je fažko, veľmi fažko chorý.“

A tu by otec zdvihol hlavu. Tvár by som mu videl tak ako i teraz len z profilu, ale bol by na nej podivný pokoj. Ako by bol s pokojom čakal aj na nadhodenie otázky, vítal rozhovor o nej a spýtal sa tiško:

„Ako si predstavuješ pomoc, syn môj?“

V tejto chvíli som myšlel na to, či by vedel, ako nesmierne dobre by mi padla takáto otázka. Možno by sa otec môj nezachoval podľa toho, čo by som mu povedal. Smýšľal by inakšie, než ako si ja vec predstavujem. Ale pri tom všeikom aké pekné by bolo, keby prejavil túžbu poznať aj moju mienku. Ako nedorčkavo by som striehol na takúto chvíľu. A s akou vďačnosťou by som sa strojil na odpoved.

„Tak by som mu chcel pomôcť,“ povedal by som otcovi, „že by som mu venoval rok zo svojho života. Nebola by to veľká obeť. Rok! Čo je to pre mladého človeka? Čo by bolo pre mňa, devätnásťročného človeka, dať mu tristo šesťdesiat päť dní, ktoré môžu za sebou vstúpiť do môjho života prázdne, bez obsahu, ak by som ich niečomu nezasvätil. A hľa – ja by som ich mohol naplniť. Postavíť ich do služby svojmu bratovi. Aké by to bolo krásne! Aký významný útek z nebezpečenstva, ktoré hrozí životu prázdnou. Naplniť tristo šesťdesiat päť dní! Naplniť službou!“

Tak by som si to predstavoval, že by som nešiel hned študovať. Rok by som chcel pracovať ešte vo fabrike. Pracovať vážne, aby som si zarobil na živobytie. A chcel by som, aby ste peniaze, ktoré by ste chceli venovať za tento rok na moje štúdiá, dali na vyliečenie brata môjho.“

A v tichosti, ktorá by sa stávala dojímavou, pokračoval by som ticho:

„Vidíte, otec môj, už ani po tom netúžim, aby som sa mohol stať hercom. Život rozdrvil i tento sen. Myslím len na svojho brata. A myslím na anonymný list, ktorý vám napísal nedávno nerozvážny mladík. Ten list totiž neboli výčinom mládenca, ktorý by azda neboli vedel, čo robí. Ani to neboli kúsok, namierený proti vám. Ak bol namierený proti niekomu, tak iste len proti smrti. Proti smrti môjho brata. Bude treba dať odpoveď naň. Kto si na ňu už veľmi čaká.“

A vo chvíli, keby som bol vyrieckol posledné slovo, bol by som počul, že môj otec mi pokojne hovorí:

„Odpoviem naň, syn môj!“

Myslím tu na pokoj, zázračný pokoj, ktorý by ma bol naplnil po týchto slovách. I na tichosť, ktorá by sa bola rozprestrela vokol a bola by už priam sviatočná. Ani otec by už neboli museli nič viac povedať, ani ja. A predsa by som cítil, že nebude mi chcieť hroziť, strašíť ma alebo mučiť nejakou ponižujúco. Bude mlčať a rozmýšľať o riešení tejto veľkej otázky. A ja by som si

bol jasne vedomý toho, že môže prísť ešte čas, keď sa my dvaja sblížime.

A tak by sme išli ďalej popri sebe. V tejto tichosti by však bolo trochu tepla. Bola by to tichosť, v ktorej sa sbližujú srdcia.

I teraz je tichosť, i keď kroky naše dunia a odkiaľsi z diaľky počuť rev opitého človeka.

Ale je to tichosť – mrazivá.

V nej kráčame s otcom. Dvaja cudzí ľudia.

A mlčíme.

* XVII *

Ráno po zábave vchádzal som na oddelenie vo fabrike s úmyslom poprosiť pána Zimu, aby ma pustil o desiatej do mesta. Chcel som vyhľadať doktora a zariadiť sa podľa toho, aká bude otcova odpoveď.

Bolo ešte priskoro, keď som vošiel na oddelenie. Našiel som tam iba slečnu Vrabcovú. Ba uvidel som ju v podivnej póze. Ako by bola niečo hľadala, nahnutá nad Maťovým stolom. Keď som vošiel, prekvapená sa striasla. Nepočítala s mojím príchodom. A pozrela na mňa nenávistne.

I teraz som cítil, že ľudia, ktorí si tu žili a pracovali pokojne, kým som sem nevstúpil, nemajú ma radi. Vyrušil som ich v živote, ktorý bol do môjho príchodu pokojný a vyrovnany. Sám som za to nemohol. Nechcel som tu pracovať. Bola to otcova vôľa. A navyše ešte dostával som sa nešfastnou náhodou do situácií, v ktorých som mohol byť upodozrievaný zo špehovania úradníkov. Aj teraz! Prečo som dnes prišiel skôr ako ostatní? Keby som bol otvoril dvere o minútu neskoršie, vari by som sa nebol dozvedel, kto položil tri červené ruže na Matejov stôl.

Teda slečna Vrabcová a Maťo. Je staršia aspoň o pätnásť rokov. Ale prečo som to musel vidieť? Prečo som musel poznáť jej tajomstvo? Hned som si sadol k písaciemu stolu a tváril som sa, ako keby som nič nebol videl. Musel som však myslieť na

to, že pre Maťa by to bolo hodne nepríjemné, keby našiel ruže v mojej prítomnosti. Rýchle som vyšiel.

A teraz stojím na dvore a dívam sa na robotníkov a robotníčky, ako sa hrnú do fabriky. Nie ich je veľa. A predsa je to sila. Iste s radosťou chodia do práce. Možno túto radosť necítia všetci tak živo ako Jano a nechvália sa ňou tak ako on. A predsa hračky robí je robota krásna. V tejto fabrike, už je to len pravda, najhoršia robota sa dostala tým, ktorý píšu listy.

Je presne sedem hodín. Maťo už prešiel popri mne. Chladno sme sa pozdravili. Nevyvinulo sa medzi nami ani priateľstvo, ba ani znesiteľný pomer. Ale chápem Maťa, že nedrží pri mne. Iste si myslí, že moje úradníčenie vo fabrike bude len prechodné. Ale ktovie, ako bude.

Doteraz som nevedel, čo podniknem, keď otec odmietne. A mal som na to myslieť, lebo bolo to pravdepodobné. Mysleli sme na to, že povie nie odmerane a naduto, bez toho, že by pokladal za potrebné odôvodniť svoje negatívne stanovisko. Napokon, keby bol chcel urobiť niečo pre Jula, mohol to urobiť dávno. Bez môjho listu a bez môjho útoku.

Či som však uvážil, aká je sila všeškých okolností, ktoré môžu zasiahnuť pri odpovedi na moju otázku? A bola by to skutočne pravda, čo povedal doktor, že otec by nemal z čoho pomôcť? Bude to asi pravda, uvažujem rýchle a myslím na nás život. U nás prepychu niet, skromní sme boli vždy. Vari ani by nebolo u nás kde pritiahnúť. Cítim, že doktor mal pravdu. Otec by aj pomohol. Vedľ Julo je tiež jeho synom a otec vie, že je jeho povinnosťou dať posledný groš na jeho záchrannu. Lenže nemá z čoho. Pomohol by, ale nemôže.

Zamyslený vchádzam na oddelenie. Už je tam aj pán Zima. Vidím, že ruže sú na Maťovom stole, ale akosi nabok odtisnuté. Vedeli sme všetci, že ak slečna Vrabcová na nikoho z nás nepozrie, to nebude len preto, lebo sme poznali jej tajomstvo. Bude to predovšetkým preto, aby sme v jej očiach nevideli slzy.

† † †

Doktor sa ukázal vo dverách ordinácie a volá:

– Podľa!

Myslím, že nie som ja na rade. Ale doktor si dovolí takéto výnimky. V tomto prípade azda preto, lebo pokladá moju chorobu za celkom vážnu.

– Tvoj otec býva presný, – hovorí mi vo chvíli, keď už sedí za písacím stolom a ja stojím pred ním. – Sľúbil zavolať ma v tvojej veci o desiatej.

Potom vysvetľuje:

– Bol som dnes ráno u neho. Ale vôbec sa nechcel dať do reči so mnou. Uznáš, že to bola aj pre mňa neprijemná úloha rozprávať s ním o takýchto háklivých veciach. Chcel som však splniť to, čo som sľúbil. Vedel som, akí sú dôslední mladí páni, keď ide o sľuby, ktoré im dali iní.

Myslím na to, že doktor sa mohol vlastne aj hnevať. Ale vyjasnená je jeho tvár, keď hovorí:

– Otec si však dal povedať a priupustil aspoň to, že tvoje stanovisko je vlastne pekné. A že nič by nemohol povedať, keby si stál so svojou matkou na opačnej strane. Pravda, to bolo všetko, čo som mohol dosiahnuť.

– Teda nie, – hovorím.

Ani to nepovedal ešte. Odpoveď mi má zatelefonovať.

A telefon práve zvoní.

– Je práve taký presný ako ty, – hovorí doktor. – Poznám vaše spoločné vlastnosti.

Berie do ruky počúvadlo a hľasi sa. Z jeho pohľadu som porozumel, že volá skutočne otec.

Chvíľu počúva, je tichosť a potom povie do telefonu:

– Mám mu povedať, že nie?

Z toho však už poznám otcovo rozhodnutie. A už sa nemôžem zdržať:

– Pán doktor, povedzte, prosím, otcovi, že nech sú akékoľvek dôvody, pre ktoré nemôže pomôcť svojmu synovi, ja myslím predovšetkým na nedostatok peňazí. A tu by som mu chcel byť

na pomoci. Šiel by som študovať až na rok. Za ten rok by som pracoval a zarobil by som si na živobytie. Peniaze, ktoré by otec musel výdať na mňa, uvoľnily by sa pre braťa.

Doktor ma prekvapene počúva, ale hned mi prikývne. Tak, ako keby mi bol chcel povedať: Bravo, chlapče! Páčiš sa mi! Ale jeho hlas je už nervózny, keď predkladá môj návrh otcovi. Je to podiel človeka na boji, v ktorom stojí na mojej strane.

Naraz položí počúvadlo. Jeho tvár je vážna, keď sa obracia ku mne:

– Otec nesúhlasí s tvojím návrhom. Chce, aby sa splnila jeho vôľa. Inú mienku priupustíf nechce a nepotrebuje radu, čo má robif so svojimi peniazmi.

– Čo to má znamenať?

– Len od neho závisí, či fa dá študovať. A nik mu nepredpíše, čo má robif s peniazmi, ktoré by si ušetril, keby si ty niekde pracoval.

– To je všetko? – spýtal som sa.

– Ani to nesmieš zabudnúť, že nie si plnoletý a že musíš poslúchať. Ale nepustí si fa ani potom z rúk, keď budeš plnoletý. Výdelen by fa, keby si sa postavil proti nemu.

– Nedbám! O nič už nestojím, čo by som mal dostať z jeho milosti!

– Nehovor tak! – A doktor sa už neusmieva.

– Nemôžem inakšie! Ako ho poslúchať, keď vidím jasne, čo chce. Dá umrieť svojmu synovi.

– To nie je pravda, Vlado. Nesmieš takto smýšľať o otcovi.

– Musím.

– Ved sa stará o neho i teraz. I keď by to už podla zákona nemusel robif.

– A predsa mu dá umrieť!

Chvíľu bolo ticho. Ale keď sa ozval doktor, jeho hlas bol priam slávnostný:

– Ani teraz ti nemôžem nič iného povedať, Vlado! Ty sa k otcovi vrátiš. Bude to fažká cesta, lebo medzi vami stoja už vrchy a nie bezvýznamné prekážky. A predsa sa vrátiš k nemu!

– Neviem, – odpovedám celkom chladne. A odchádzam.

† † †

A teraz chodím po uliciach mestečka bez cieľa, zufale. Zastavujem sa pred výkladmi, ale celkom bez záujmu, len preto, aby som nemusel vidieť známych, ktorí by ma mohli potrápiť zbytočnými otázkami. O chvíľu poznávam, že lepšie bude túľať sa po vedľajších uliciach. Opúšťam námestie, ale ani teraz neviem ešte, čo podniknem. Len jedno viem iste. Že sa do fabriky nevrátim.

Či si môžem predstaviť dnes obed u nás? Obed pri stole, okolo ktorého sedíme spolu otec, mama, Viera a ja? Možno si ho predstaviť bez toho, že by sme sa dostali my dvaja s otcom do slovného súboja? Nie. Ja viem, že dnes sa nesmiem vrátiť na obed. Nebolo by to rozumné po tom všetkom, čo sa dnes stalo. Lebo nemal som sa obrátiť na cudzieho človeka, keď som sa chcel dohodnúť s otcom. Už to cítim.

A keby otec aj mlčal pri stole, mlčal by zloveštiac a jeho hnev by prezrádzal iba studený lesk jeho oceľových očí, musel by som začať ja. Dnes by som sa nezdržal. Keby som sa odvážil vrátiť sa domov a presne o dvanástej sadnúť si s našou rodinou k stolu, postavil by som sa rovno do bitky. A do útoku.

Ani do záhrady sa nemôžem vrátiť. Keby sa mama dozvedela, čo sa stalo, hned by prebehla za mnou. A našla by spôsob presvedčiť ma, že musím obedovať spolu s rodinou a nesmiem narušiť domáci pokoj. A že sa musím vrátiť.

A ja sa nevrátim. Veľmi tvrdo som si to povedal. Len ja to viem. Musel som sa rozísť s otcom, ktorý padol predo mnou do prachu ako človek. Nech hovoril svet, čo chcel, všetko, čo som sa oňom dozvedel, dalo sa odpustiť i porozumieť. Ale odmietnuť pomoc synovi, nechytiť sa poslednej možnosti jeho záchrany, neurobiť pre neho všetko, čo sa dalo, sú fažké viny. Čažko by sa tu odpúšfalo. I vtedy, keby som vzal do úvahy, že sa zamyslel nad vecou a nepovedal hned: Nie.

Nepôjdem na obed a nevrátim sa ani do fabriky. Postavím sa

proti jeho vôle. Je tu len jedna cesta. Dať mu cítiť, že i taký otrok, ako som ja, má svoju vôle a svoje svedomie.

Otec je však prudký a často prenáhlený. Možno, keď počuje o tom, že som sa nevrátil do práce, alebo uvidí moje miesto pri stole prázdne, povie bez rozmýšľania, že nemá syna!

Možno! Ale či ja mám otca?

Oj, veľmi dobre viem, že neprekonateľné sú diaľky medzi nami.

Ale on to tak chce.

† † †

Sedíme s Julom na lavičke pred smutným domom. Počúvam, ako fažko dýcha.

Pred chvíľou sa ma spýtal: – Nevieš, prečo mlčí tak dlho?

Myslel na otca a na anonymný list. A ja som bezradný. Neviem, čo mu mám na to povedať.

Pred touto otázkou som utekal. A prišiel som k môjmu bratovi. Aká čudná cesta! Ako som mohol na to myslieť, že práve on nezabudol na túto otázku? Ved' jeho život závisí od nej! Jeho hasnúci život!

Ked' som prišiel, bola veľká radosť. Nie, nijaké výkriky alebo vzrušené slová. Hovoril o nej len úsmev na tvári. Pozorujem ju a neskôr si uvedomujem príčinu tejto radosti. Dnes som prišiel k Julovi po prvý raz za vidna. Možno by chcel, aby sa v tejto chvíli dívali všetci ľudia zpod kopca na smutný domec. A víťazí ma tak radostne ako on.

Nechcel ležať ďalej na posteli. Chcel byť vonku so mnou.

– Podme von, – povedal túžobne. – Na lavičku! Aby sa ma dotkly lúče slnka.

A ja idem za ním, i keď cítim, že mu je nie lepšie. Že musí cítiť únavu fažkého večera v sobotu. Či necítil nebezpečnú blízkosť smrti? Ani vtedy nie, keď ju videli všetci, ktorí sa shromaždili okolo neho?

Aby sa ma dotkly lúče slnka. Nech vidíme spolu, aký krásny je deň. Dni sa náhlia a možno je blízky z nich ten, v ktorý

sa lúče slnka dotknú jeho zavretých očí. A predsa je v tom nekonečná nádej, čo robí. Žif chce brat môj! Žif!

A tu na lavičke odznela tá otázka:

„Nevieš, prečo mlčí tak dlho?“

Sedíme tu pri sebe a nebojíme sa očí ľudských, ktoré nás vidia spolu. Občas prejdú pred nami ženy z domov pod kopcom. Naproti je studňa. A horúčava je neznesiteľná.

Ale sedíme na lavičke, i keď Julo veľmi ťažko dýcha. Ja myslím na odpoveď, ktorú čaká. Iste chce, aby ho posilnila v nádeji. A preto len povzbudením sa dalo odpovedať, aby vytrval. A aby mu svietila nádej.

Viem, že rád uverí, čo mu poviem. Lahko ho presvedčím, že sa splní to, v čo dúfa. Slovo má niekedy veľkú moc. Možno sa ho dotkne ako lúč slnka. A prinesie mu život.

Len ako ho uistif, že od otca dostane odpoveď? A že ho otec podporí a že mu pomôže?! Ako ho presviedčať, keď už mám istotu, že otec tak neurobí? A či by sa dal vôbec presvedčiť len sľubmi, uisťovaním, že otec medzi tisícimi starostiami s obzvláštnou láskou sa venuje myšlienke pomôcť svojmu synovi?! Či by mi raz nepovedal za toto všetko, že ma nenávidí pre lož, ktorou som chcel v ňom udržať nádej i život?

A predsa som sa rozhodol pre lož. Prihováram sa mu. Nie, nemusí sa báť. Otec odpovie. Iste by mu bol pomohol, keby jeho prípad bol taký vážny, že by si vyzýadoval rýchlu pomoc. A cítim, ako sa mu to páči. Usmieva sa pri mne. Dotkol sa ho slnečný lúč a je šťastný.

Svoju povzbudzujúcu reč končím uistením, že ak by bola potrebná súrna pomoc a otec by ju odoprel, sám by som sa proti otcovi postavil. Čudujem sa však, že vidím pochybnosť na jeho tvári.

– To mi nevrav, – hovorí, – lebo ti to neuverím. Ako by si sa mohol postaviť proti otcovi? Musíš ho mať veľmi rád.

Vidím, ako jednoducho si predstavuje pomer syna k otcovi.

A na tejto predstave stroskoce pred ním každý pokus o útok na otca. Na predstave, ktorá je mocnejšia ako skutočnosť.

Keby som mohol tak vidieť ako on! Keby bol otec môj taký čistý predo mnou ako pred ním. Ako ho môže tak vidieť? Vedť jeho nenávisť musí byť mocnejšia ako moja.

On ho možno nevidí čistým. Taký je pred ním ako predo mnou. Len nemôže ho nenávidieť.

Pre Jula je otec človekom, ktorého treba milovať.

† † †

Ked' som vstal, aby som odišiel, spýtal sa ma Julo:

– Už nechodíš do fabriky?

– Nie, – povedal som. Ale pokúsil som sa o únik pred jeho pohľadom.

Nepýtal sa ďalej. Rozlúčili sme sa.

Len ked' som sa vzdaloval od lavičky, na ktorej zostal sedieť môj brat, uvedomil som si, že sa náhlim s výčitkou v srdci. Julo ma nepovzbudil v mojom boji.

A predsa budem v ňom pokračovať.

Musím.

* XVIII *

Nevedel som, čo mám robíť.

Túlal som sa po uliciach. Ale večne to nejde. A už vyše dvoch hodín nič iného nerobím. Po návšteve u Jula som ešte nezastal.

Nemohol by som sa čudovať, keby som prišiel na to, že ma ľudia pozorujú. Musí to biť do očí, čo robím. Neverím, že by sa na uliciach, po ktorých chodím, našiel ešte človek, v tomto úpeku zdanlivu bezstarostne sa prechádzajúci dlhé hodiny. Mal by som sa vrátiť do záhrady.

Hlási sa mi aj žalúdok. Som hladný, a to už hodne dávno. Je protivný tento pocit hladu, miznúci a opäťovne sa vracajúci. Ním sa stráca alebo sa vracia poznanie, že hlad bude jednou z najväčších prekážok v mojom boji. Mám len niekoľko korún.

Budem sa musieť pokorne vrátiť do nášho rodinného kruhu. A znova sa ponížiť. Áno, tu môžem prehrať svoj boj.

Vstúpim do pekárne a kúpim si žemle. Vypleňťa na mňa oči. Ešte ma tu nevideli. Rozhodnutý som na týchto žemliach vydraťať do rána. Ale čo potom?

Chcem predovšetkým do parku. Tam sa mi azda podarí bez svedkov zjesť moje žemle. Ako dlho sa budem môcť takto stravovať? Hľúpa otázka. Nechcem na ňu myslieť.

A tu ma zastavuje myšlienka na mamku. Otec si nebude robiť z toho otázku, že ma niet. Ak si umieni, že sa musím vrátiť domov, môže ma dať pohľadaj aj četníkmi. Mamka však cíti a myslí inakšie. Iste už bola niekoľkokrát v záhrade. A teraz sa trasie od úzkosti, lebo nevie, kde som. Nie, toto si mamka odo mňa nezaslúžila. Zachovala sa tak grobianky a sproste.

Ale inakšie to nejde.

Či si len nechcem priznať, že sa bojím jej veľkých očí? Jej veľkých očí, ktoré by sa zadívaly na mňa, prenikly do mňa a uvidely vo mne i teraz tak, ako keď som bol malým chlapcom, to, čo som chcel skrývať pred každým na svete. Nie, ani teraz by som nemohol skryť pred ňou nič. A keby pozrela na mňa, priznal by som sa ku všeikému.

Je to silný pocit vyznať všetko, čo človeka faží. Vyznanie mi prinieslo vždy aj pocit úľavy, akéhosi zázračného uvoľnenia v živote. Človek, ktorý niečo v sebe skrýva, je ani mramorová socha, ale len s chladom a odmietavosťou mramoru, nie s jeho vznešenosťou. A pri vyznaní hriechov preto to zázračné uvoľnenie, lebo socha, meravá dokonalosť, mení sa v živého, hriešneho človeka. Človeka, ktorý priznáva, že je taký ako ostatní ľudia. Hrievník, ktorý potrebuje nielen odpustenie hriechov, ale aj ich vyznanie.

Len či by som mohol mamke všefko vyznať? A či sa nebojím práve toho, že nemôže byť jasno medzi nami, i keby som to úprimne chcel? Niekde by som musel zastaviť a vlastná moja mať by musela cítiť, že jej syn je ozbrojený proti nej chladom

a odmietavosťou mramoru. Lebo pri vyznaní uvidel by som jasne aj to, o čom mamke nemôžem rozprávať! Možno aj okrem Jana by sa našiel cudzí človek, ktorému by sa dalo po dlhom čase zdôveriť s takýmito intímnymi bolesťami. Ale mamke nie.

Je to vlastne smutné. Ale viac by som zarmútil mamku, keby som len začal svoje vyznanie a nemohol ho dokončiť. Keby som naraz musel prestať hovoriť a ona by cítila, že sú veci, ktoré skrývam pred ňou, že ona, moja mačka, nesmie sa dozvedieť, čo je za múrom, ktorý postavilo naraz pred nás moje mlčanie.

Mnoho by som musel zamlčať pred ňou. A pre mňa by to bolo prirodzené. Pre ňu by to muselo byť smutné.

Preto sa bojím stretnutia s ňou.

A predsa by bolo krásne vrátiť sa k nej. Krásne!

† † †

Smieva sa už. V pološere kráčam záhradou.

Pred svojím domčekom musím zastať. Možno sedí v ňom otec a čaká na mňa. Nepokladám však túto myšlienku za pravdepodobnú. Otec nemá kedy na také vyčkávanie. Príliš dlho by musel čakať na stretnutie, príliš dlho na chvíľu, v ktorej by sme sa postavili proti sebe. Nebola by to chvíľa, akých bolo už na tisíce v našom živote. Otec i ja sme rovnako prudkí a toto stretnutie možno by ukázalo znova jeho moc. Ale isté je, že by nás rozdelilo na celý život.

Pravda, otázkou zostáva, s akým úmyslom by tu sedel. Ale keby tu sedel, jeho úmysel by musel byť útočný. Chcel by súdť nepodareného syna. Iste!

Škoda na to myslieť. Kráčam ďalej. Otec tu nebude. Možno mamka. Alebo odkaz nervóznou rukou písaný. Aby som na večeru rozhodne prišiel. Lenže teraz je už neskoro. Je po večeri.

Dvere domca sú zavreté. V izbe nenachádzam stopu, že by tu bol niekto býval od rána. Mamka tu musela byť. Posteľ je usúlaná. Ale keď tu bola, nemohla ešte vedieť, čo sa stane.

Ale potom ma nik nehľadal.

Možno ani Jano nepríde pozrieť za mnou. A keby prišiel, aby

nechápal mylne celú vec! Či by nebolo lepšie mlčať aj pred ním?

Počúvam škrípať vrátku. Vychádzam na verandu.

Tma sa už veľmi priblížila. A predsa dobre vidím mamku, ako stúpa k môjmu domčeku.

Čakám ju na verande. Nediva sa na mňa, keď sa bliží. A nepozrie na mňa ani vtedy, keď už stojí na verande. Len mi hovorí nezvykle tvrdým hlasom:

– Otcovi sa nesmieš na oči ukázať! Cíti veľmi dobre, že si sa postavil proti nemu. Bez jeho vedomia si opustil fabriku. Proti jeho vôle. A zachoval si sa tak, ako keby si viac nechcel patriť k nám. Do našej rodiny.

Vchádzame do izby.

– Vieš, – pokračuje, – že otec je veľmi skoro hotový s rozsudkom. A nikoho sa nespýta na to, či súhlasi s jeho rozhodnutím. Chcel fa hneď vykázať z rodičovského domu. On, vraj, veľmi dobre vie, prečo to robíš.

– A ja to všetko celkom nechápem, – hovorí mama. – Nechcel by si mi povedať, čo je medzi tebou a otcom?

– Nie, mamička moja zlatá, – hovorím jej.

– Ja to len tuším, – zmäkne naraz jej hlas. – Vari je aj lepšie nevedieť o všetkom. Ale je to trápenie. V takomto trápení človek stvrdne. V fažkej robote ruky, v fažkom súžení srdce.

Nuž toto neviem, – hovorí a díva sa pred seba. – Neboj sa, nespýtam sa fa viac. Len chcem, aby si rozmýšľal o tom, či si konal správne vtedy, keď si sa rozhadol neustúpiť. Keby si už bol hotový so svojimi štúdiami a stál skutočne na prahu samostatného života, vtedy by si sa azda mohol postaviť proti otcovej vôle. I vtedy len rozumom, a nie srdcom, keby si videl, že to, čo robí, je krajne zlé a nespravodlivé. Ale ani vtedy by si nesmel zabudnúť, že ti je otcom. A že fa môže pripraviť o život, ktorý ti patrí. Lebo môže to urobiť. Nie preto, že by fa nemal rád, alebo že by fa nenávidel. Ale prosto preto, lebo si nevie

predstavif pomer medzi otcom a synom tak, ako si ho ty predstavuješ.

— Viem, — hovorím. — Otec pozná len starú rovnicu: syn rovná sa otrok. Len to chce od svojho syna, aby bol poslušný a mohol mu vnútiť svoju vôle. V tom má teda pravdu. Takto si pomer medzi otcom a synom neviem predstavif.

— Nepovedala som, že ho pokladám za správny, — odpovedá mama. — A predsa som rada, že po dnešnom rozhovore s otcom vidím pre teba ešte cesťu, ktorá viedie nazad. Nazad do rodičovského domu. Nazad k otcovi.

— Ja ju hľadaf nebudem.

— Uvidíme, — hovorí mama prísne. — Neviem, či by si bol takým hrdinom, keby si nemal tento domec.

Nedovolí, aby som hned' odpovedal.

— Možno raz prídeš k rozumu, — hovorí. — Nebudeš myslief len na seba a na svoje túžby. Naučíš sa myslief aj na iných.

— A prinášať obete, však? — Je to už ironická otázka.

— Nemôžeš to chcieť len od nás, syn môj!

— Mamka, raz sme sa už boli takto porozprávali. A ja som musel vtedy obetovať to najkrajšie, čo som mal pred sebou. Teraz však nejde o mňa v tomto boji. Musel by som poplúvať sám seba, keby som popustil alebo ustúpil.

— To už ty vieš, — hovorí mama a znova je tvrdosť v jej hlase.

Predbežne nesmieš k nám do bytu, — vraví. — Viera alebo ja ti budeme nosiť jesť. Nehovor o tom nikomu. Aj tak bude dosť ľudí, ktorí si toho všimnú, a bude to pre nich čudné.

V tejto chvíli jasne cítim, že to, čo mi mamka oznamuje, je výsledok boja. Musela si to vybojovať, že môžem zostať v tomto domci, že mi môžu nosiť jesť a že sa nepretrhlo ešte všetko, čo ma spájalo s rodičovským domom. A cítim aj to, že to bol fažký a tvrdý boj.

Odchádza.

Bežím za ňou a bozkávam jej ruku i tvár.

— Nechaj, — hovorí zdánlivu chladne. Ani teraz nepozrie na mňa. A kráča rýchle dalej.

† † †

Netrvá to dlho a záhradou vystupuje k môjmu domčeku sestra Viera. Nesie mi balíček. Obdivujem jej hrdinstvo. Nikdy by som si nebol myšiel, že sa moja sestra odváži vydáť v hustnúcej tme na takúto cestu sama. Večer je už tu.

Mám Vieru veľmi rád. Najradšej by som ju i teraz vybozkával. Odovzdáva mi balíček a usmieva sa. Viem, čo je v balíčku. A predsa by som ho nechcel rozbaliť a dať sa do jedenia pred ňou, hoci som veľmi hladný. Pockám, kým odíde.

Ale Vierka neodchádza. Ani sa nestrojí na odchod. Pravdepodobne prišla s myšlienkom, že dobre bude dívať sa na Vladu, ako papká. A teraz je celkom iste sklamaná.

Rozpráva o otcovi. Čo povedal, aký bol rozčúlený, aký krik robil. Zprvoti nik nerozumel, prečo kričí. Hrôzu, ktorú vtedy Viera cítila, vidím jej i teraz na tvári. Mamke povedal otec, že drží so mnou. A že ešte uvidí, ako ja doskáčem.

Sám neviem, prečo som sa pýtal Viery, či mama plakala. Som vzrušený, viac, ako keď tu mama bola. Nesmierne by ma bolelo jej poníženie, slzy v jej očiach. Mohol by som zabif človeka, ktorý by jej ublížil. Viera však krúti hlavou, že nie. A potom mudrácky vraví: — Vedť ty poznáš našu mamku. Tá nevie plakaf.

Vskutku, mamka nevie plakaf. Ja som ešte nevidel slzy v jej očiach. Ale nielen ja, i Viera má tú istú skúsenosť. To sme vedeli, že bola s nami vždy, keď sme mali nejakú bolesť. Vedeli sme, že nik na svete necíti s nami tak ako ona. Ale neplakávala. A ja som už počul rozprávať o tom, aké je to utrpenie, keď sa niekto nemôže vyplakaf a musí udúšaf všecko v sebe. Ako ona.

Ale nevideli sme plakaf ani otca. Neplakal ani vtedy, keď zomrel násť starý otec. A nikomu to nebolo čudné. Neupútal mi moriadnu pozornosť. Syn neplakal na pohrebe svojho otca. A nebolo to čudné ani nám deťom, lebo sme poznali iba otcovu

tvrdosť a prísnosť, a vari sme na to ani nemysleli, že otec môže byť aj inakší.

A či otec vie plakať? Nevidel som ho ešte. Som v pomykove pre otázku, aká je vlastne jeho pravá tvár. Či je to tvár meravá s maskou tvrdého, prísneho, ba aj bezcitného človeka, ktorý neposlúchne ani city, búriace sa v ňom, tvár, ktorú poznáme, a či je to tvár iná, ktorú sme my, jeho deti, nikdy nevideli, a je nám taká neznáma ako tvár cudzieho človeka?

— Neboj sa, — počujem naraz Vierkin hlas. — Sem za tebou nepríde!

Viera myslí na to, že sa bojím. Jej rozumček hovorí, že sa brat v terajšej situácii môže otca len báť. Usmievam sa na ňu.

— Nebojím sa, Vieročka. Viem, že keby aj prišiel, ty by si ma nedala.

Viera chápe, že to nemyslím vážne, a predsa je rada, že tak preceňujem jej sily. Vidí však, že mám oveľa lepšiu náladu, a preto hneď zaútočí:

— Ale zajtra si so mnou zahrás! Prídem sem za tebou!

Súhlasím. A Viera vstáva.

Dosiahla to, čo chcela. Je šťastná. Vari najšťastnejšia z celej našej rodiny. Letí ku dverám. A tu naraz zastane. Či ju predsa niečo trápi?

— Vladko, odprevad' ma ku vrátkam, — hovorí. — Vieš, už je tma. A trošku sa bojím.

Chápem jej obavy. Ale prečo mi to šepká? Ako by sa bála, že ju niekto počuje.

Idem s ňou dolu. A držím si ju za ruku. Nielen tak, aby len ona cítila, že si ju pevne držím a že sa nemusí báť. Ale tak, ako by som i ja dostával zo stisku tej malej rúčky povzbudenie, že moja sestra je so mnou. Ničoho sa nemusím báť.

† † †

V balíčku som našiel kúsok studeného mäsa s chlebom. Chu-tilo mi. Bol som strašne hladný.

Ani som nedokončil ešte, keď som počul kroky. Nepohol som

sa. Vedel som, že Jano sa pretiahol cez plot. A vskutku bolo tak. On otvoril dvere.

— Už druhý raz fa tu hľadám, — hovorí. — Ani vo fabrike fa nebolo. Čo je s tebou?

Nechcem mu hned vysvetľovať. Som však zvedavý na to, ako sa tváril pán Zima po daromnom očakávaní môjho návratu. Jano bol práve vtedy na našom oddelení, keď sa strojil pán Zima hlásif otcovi, že som zmizol. A hovoril aj pred Janom, že on vedel, že so mnou sa to tak skončí. Janovi celá vec nejde do hlavy. Sptytuje sa ma: — Povadil si sa s nimi?

Nevedel som, čo odpovedať. Dôveroval mu? Dlho som uvažoval o tom a rozhodol som sa, že mu nič nepoviem. Ale teraz cítim, že to nejde. Jano je mi príliš blízky. Postavil sa ku mne, keď som sa rozšiel s chlapcami. Na to sa nedá zabudnúť. A pozná všetky moje tajnosti. Je to veľký a silný pocit mať ho pri sebe. Musím mu to povedať.

Vidím mraky na jeho čele. Tak vyzerá človek, ktorý nechce niečo pochopieť.

— Bolo by to možné? — hovorí si ticho.

A ja rozumiem Janovi. Tak je to, ako som to predvídal. Utvoril si predstavu o otcovi podľa toho, ako ho vídal a poznal vo fabrike. A otec mu imponoval. Lenže otec, ktorý žil v Janových predstavách, nesmel urobiť to, o čom som mu ja rozprával.

— Čo budeš robiť? — pýta sa po chvíli.

Aj o tom mu hovorím. Sedel ďalej zachmúrený a počúval. Iba keď som skončil, spýtal sa ešte.

— Myslíš, že dosiahneš niečo svojím odporom?

— Neviem, — odpovedal som, — Je to ieraz vedľajšie. Nemôžem skloniť šiju. Musím sa vzoprieť. A tak sa vidí, že sa môj spor s otcom dá definitívne vyriešiť len odchodom z rodičovského domu. Nájdem si niekde zamestnanie a otec bude rád, že sa ma zbavil.

Naraz sa zabodne do mňa Janov pohľad.

— Ale čo bude mať z toho Julio? — sptytuje sa. — Čo bude mať z toho všeikého, nevieš?

Jano vidí, že myslím len na seba. A pritom sa mu zjavuje na tvári posmešný úsmev. Nikdy som ho ešte nevidel. Zdá sa mi, ako keby Jano bol kdesi strašne vysoko надо mnou. Díval by sa na mňa s úžasnej výšky na to moje beznádejné pechorenie a posmieval by sa mi.

* XIX *

Nevedel som ešte o Janovi, aké stanovisko zaujme po otcovom odmietnutí. Či bude môcť odpustiť otcovi prípad s Julom. Jano však nemal vo zvyku popustiť tam, kde bolo treba skutočne ne-návidieť. A keď išlo o Julia – bol aj oproti mne prísny.

Silnejší je jeho hnev ako môj. Pre neho sa nebudem môcť znova spriateliť s chlapcami. Jano im nevie odpustiť. Ved' zprvoti bol aj proti tomu, aby sme prijali Ondrišovo pozvanie na lavicu fažkých prípadov. Popustil však len preto, lebo ho zaujímal zápas. A v zápase išlo aj o dobré meno študentov. Preto bol ochotný odložiť na čas aj svoj hnev. Nezabudol však pripomenúť, že po zápase sa vráti všetko do starých koľají. Jano sa chce hnevať ďalej.

Takto na druhý deň večer ukázali sme sa predsa v blízkosti lavice fažkých prípadov. Moja tvár bola vyjasnená. Jano bol zachmúrený. Ja som hovoril, on mlčal. Rozprávalo sa o všeličom. Medzi chlapcami, ktorí chceli v tento večer v debate a pri voľbe tém vyniknúť, vyznamenával sa akýsi septimán, typický fažký prípad. Usiloval sa nadhodiť na riešenie vždy také otázky, s ktorými sme sa mohli skutočne potrápiť. Ale pri rozhovore sa správali chlapci skutočne veľmi slušne. Išlo hlavne o tých, ktorí nám boli známi a toho večera boli svedkami nášho odchodu. Z každého slova sa dala cítiť túžba po smierení a obnovení starého prialstva. Ja som hned ukázal ochotu. Ale potom som pomysiel na Jana. Bude sa hnevať, že veľmi ľahko odpúšfam, a vynadá mi. A Jana by som nechcel stratíť. Napokon, prečo by som sa dal tak ľahko? Nech si len povedia, že som horenos. Nijaké nešfastie sa nestane. Po tom všetkom, čo bolo medzi nami, mám právo chovaf sa trošku povýšene.

Na tomto stretnutí prečítala sa sestava mužstva. Boli v ňom nielen gymnaziisti a abiturienti, ale aj vysokoškoláci. Povedalo sa, že od zajtrajšieho dňa do nedele je každý deň na ihrisku prísny tréning, na ktorom sa bezpodmienečne vyžadovala účasť všetkých hráčov. Paľo, ktorý bol jedným z usporiadateľov a okrem toho i brankárom mužstva, a Ondriš, ktorý bol stredným útočníkom i kapitánom, tvárteli sa veľmi dôležite. Ani ostatným nebolo do smiechu. Uvedomili sme si, že keby sme prehrali zápas 10:0, bola by to poriadna hanba pre všetkých študentov, a že chlapci, nezaradení do mužstva, nikdy by nám takú prehru neodpustili. I Ondriš hovoril v tom smysle, že vec je vážna a že riskujeme mnoho. Jednako však môžeme obstáť čestne, i keby sme zápas nevyhrali.

Sľúbili sme teda, že budeme riadne chodiť na tréningy. Mňa dlho netrápila myšlienka, že mi otec nedovolil hrať v tomto zápase. Ani pri plnom vedomí všeikých následkov svojho počinania neboli by som otca poslúchol. Na ceste, na ktorej som kráčal, bolo priam rozkošou konáť proti otcovej vôle.

Či otec vedel už o tom, že daromné budú jeho hrozby a že si ma neudrží? Možno. Nevidel som ho v týchto dňoch. Nedalo sa vedieť, odkiaľ ma pozoroval a sledoval moje cesty. Možno vedel aj to, že dni, v ktoré som bol vytvorený z rodičovského domu, neboli pre mňa mimoriadne fažké a trpké. Odcudzil som sa rodine a to, čo som vzal na seba, niesol som podivuhodne ľahko. Pokračoval som v sladkom leňošení, ktoré som opustil vtedy, keď ma otec nakomandoval do fabriky. Nebolelo ma, že nemôžem ísť domov. Ako keby som bol cítil, že to nebude trvať dlho. O niekoľko dní otec skutočne zmenil svoj príkaz. Smel som prísť domov ráno, na obed i večer, presne v určenú hodinu, zjesť raňajky, obed alebo večeru a ísť. Nešlo o smierlivejšiu náladu. Zmenu nariadił otec zasa len pre mienku ľudí. Iste prišiel na to, že by sa boli našli ľudia, ktorí by si boli všimli, ako mi nosia jedlo do záhrady. A že si o tom mohli všeličo myslieť.

Necítil som sa lepšie po tejto zmene. Jedával som v kuchyni.

Išlo o to, aby sme sa s otcom nestretli. Bol to však aj trest, lebo sme jedávali v izbe. Nemýlilo ma to dlho. Myslel som na to, že sa všecko mohlo skončiť aj horšie. Otec ma mohol aj vyhnáť z domu.

Myšlienka táto neskrotila môj vzdor. Ten rástol a nedal sa sputnať. Nevedel som, čo podniknem, ale podľať som sa nechcel. Neistota v otcovom správaní ma presvedčila o tom, že ani otec nevie, čo má robiť so mnou. Je v pomykove.

Nedal sa vidieť. Ako keby bol zmizol z môjho života. Dni sa miňaly v znamení prípravy na zápas. Popoludní tréningy, večer návšteva u Jula, to bol každodenný program. Ináč voľnosť, voľnosť, vychutnávaná priam labužnícky.

A predsa sa mi tak videlo, že keby som bol chcel zachytiť to, čo som cítil v tieto dni, bol by som našiel kdesi v sebe úzkosť človeka, ktorý nemá svoje veci v poriadku. Myslím na to, že by to mohla byť úzkosť človeka, ktorý robí niečo nedovoleného. A darmo by som sa bol chcel osloboďiť od nej. Viem, že by sa mi to nebolo podarilo.

† † †

Je deň pred zápasom. Sobota večer.

Ideme s Janom k Julovi. Dávno sme neboli u neho spolu. Už sa ma aj spýtoval na Jana. Bolo mu čudné, že ho nebol pozrieť skoro celý týždeň. Jano sa ani nevyhovára, keď mu to vravím: – Človeče, ja mám prácu aj doma. A potom tento týždeň bol celkom bláznivý.

Myslí na tréningy. Potom i na mňa, i na seba. Tento týždeň bol skutočne bláznivý. Podivné vzrušenie som badal predovšetkým na Julovi. Bol nepokojný, ako keby niečo nenachádzal, alebo v desivých chvíľach videl daromnosť hľadania. Bol stále podráždený, reagoval na každé slovo rýchle, ale vždy s nádychom krvavého sarkazmu, ako keby sa posmieval sám sebe, s úsmevom si trhal vnútornosti a vylieval svoju krv. Nepáčil sa mi. Jeho nepokoj bol predzvesťou niečoho. Čo by to mohlo byť, to sme sa báli pomenovať menom. Videli sme však jeho tieň.

Videli sme ho i v poludňajšej žiare slnka. Padal na nás. A to bolo to súšne, že som ho nevidel len ja. Videl ho aj Julo sám.

Nepokoj som videl aj u Jana. Jano prežíva prekvapujúci kúsok svojho života. Neteší sa len z práce, ale unáša ho priam radosť z poznania, že práca môže byť aj krásna. I teraz mi rozpráva o fabrike a priam blúzni. Hovorí o práci na oddelení pre návrihy. A keby mal peňazí a mohol študovať na umeleckopriemyselnej škole, nemyslel by na pravú.

Ked' prestane rozprávať, staviam proti nemu otázku, či by ho zaujímala ľáto práca aj neskôr, povedzme po rokoch. Vidím tu totiž akýsi rozpor medzi touto záľubou a tvrdosťou jeho povahy. Možno je to príliš mudrácke, čo vravím, a predsa musím povedať, že ak by chcel robiť návrihy na hračky, musel by mu byť blízky svet detí. Musel by mať deti rád. A o tom neviem.

Jano ma prekvapuje odpoveďou, že má deti rád. Že aj doma majú malé deti. Deti v množnom počte. Má dvoch malých bratov, s ktorými sa rád pobaví. Že je tvrdý? Život je taký, hovorí Jano s vážnosťou starca. A raz mi bol aj povedal, že sa mu nič nedarí v živote. Aj to ho naučilo byť tvrdým.

A ked' odznie to slovo, cítime, že na čas vráti sa medzi nás mlčanie. Možno preto je Jano vzrušený a nepokojný, lebo cíti, že tento kúsok jeho života nebude dlho trvať. Bojí sa, že sa onedlho skončí v jeho živote niečo, čo je pre neho také krásne ako pre Julia v tieto dni sám život.

Iba po chvíli sa znova pokúšam o rozhovor. Vraciam sa k otázkam, ktoré sú Janovi najmilšie. Spomínam, čo povedal raz otec o hračkách. Že nezabávajú len, ale aj vychovávajú. Po najstrašnejšej vojne otcovia naši i my, ktorých sa tiež dotkla, musíme myslieť na to, že generácia, ktorá nastúpi po nás, vyrastie z detí hrajúcich sa možno s hračkami z našej fabriky. Nikdy by som nedal dieťaťu do ruky hračku-vojaka. Deti by sa nemaly hrať s vojakmi, puškami, kanónmi, tankami. Ničím, čo by im pripomínaло vojnu a čo by ich vychovávalo na vraždenie a zabíjanie.

Jano súhlasí. — Ale ani slabochov nemožno vychovávať, — hovorí. — Niekedy treba aj udrieť v živote. A vojny boli a budú.

Vidí, že nie som spokojný s odpoveďou. Doloží:

— V tom máš pravdu, že od malička treba viesť človeka k tomu, aby bol lepší.

A to povedal dobre. Tu sa stretneme. Chceme, aby človek bol lepší. Len či nie je to daromná túžba?! Či sme to už nechceli obaja od jedného človeka? Od toho istého človeka? A stroskotali sme pritom a po všešom, načo myslíme v súvise s týmto hanebným sklamaním, ostáva v našich ústach príchuť ako blen.

Len či by cesta k lepšiemu človekovi nemohla byť inakšia, ako si ju my predstavujeme? Inakšia ako tá, na ktorú sme chceli postaviť otca môjho a povedať mu: Chod, vykonaj to a bud lepším človekom!

Myslím na to, akí šťastní by sme boli obidvaja, keby sme prišli na to, že otec našiel takú cestu. Cestu, o ktorej sme my nevedeli. A bola by to tá pravá cesta.

A keby na nej našiel otec svojho druhého syna.

† † †

Zastali sme pred smutným domom.

Ani dnes nevidno nablízku človeka. A okolo je tichosť. Je tajomná, i domce v mesačnom svite. I dnes len z niektorých preniká svetlo do noci. Myslím, že sa zasa svieti v tých istých domoch ako pri mojej poslednej návšteve pod kopcom. Ľudia menia program, podľa ktorého prežívajú dni svojho života len pri nejakom náraze zvonka. A tu je pokoj.

I dnes zastanem skoro v tej istej vzdialenosťi od prahu smutného domca ako obvykle. Zastanem, aby som sa obzrel a presvedčil jediným pohľadom, že som znova v tom čudnom svete, do ktorého som vstúpiť chcel, a v zlomku minúty zistil aj to, že sa v smutnom domci pracuje a svieti a že počuť odtiaľ — ako každý deň — do nočnej tichosti zvuk šijacieho stroja Julovej matky.

Vari toto všetko som tu nachádzal pri každej mojej návšteve.

A bolo isté, že všetko to tu znova najdem. Vedeli sme vždy, čo tu na nás čaká. Nič nás tu nemohlo prekvapíť. Ani domy, ani ľudia. A predsa sa chvíle neopakujú. Nikdy sa nevráti chvíľa, v ktorej ako teraz naposledy zachycuješ všetko, čo si očakával od nej, noc, svetlo, bzukot stroja, i vedomie, že v dome, pred ktorým si zastal, čaká na teba smutná žena so svojim umiera-júcim synom, lebo zo všetkého toho, čo vytvorilo túto chvíľu, bude niečo chýbať. Možno bude tu všetko, keď sa pokúsime znova v takomto čase o jej návrat, budú tu domy ako smutní strážcovia spomienok na dni a noci, ktoré sa nevrátia, budú tu ľudia a bude tu skoro všetko, čo tu bolo včera a čo je tu dnes. Niečo však predsa bude chýbať. Možno bude to len maličkosť. Len svetlo v jednom obloku. Alebo len život jedného človeka.

Vstupujeme.

Stroj na chvíľu prestane pracovať.

Na Julovej mame vidíme, že je veľmi unavená. Ale usmieva sa na nás a posiela nás ďalej.

Julo práve odkladá knihu a víta nás.

– Ako sa máš, Julko? – sptyhuje sa ho Jano.

– Čo ti povedať? – usmieva sa ako jeho mať. – Dnes som skúsil pomôcť matke. Aspoň maličkosť. Nedal som jej pokoja, kým nesúhlásila.

– A nešlo ti to?

– Nie že nešlo. Ale poznal som, aký som slabý. Až doteraz som dúfal, že vyzdravím. Od tejto chvíľe však viem, že veľmi ľažká by bola cesta, ktorá vedie nazad. Iba veľká milosť božia by ma mohla ešte zachrániť.

Počúvam z jeho úst meno božie. A musím myslieť na to, že inakšie znie, ako keby som ho bol vyslovil ja alebo Jano. A rozdiel bude len v tom, že inakšie vidíme Boha. My, mládež po prvej strašlivej svetovej vojne, ostrasená pochybnosťami, vyrastajúca na troskách a spáleniskách, inakšie vidíme Boha ako tí, ktorým je blízky. Lebo nám nie je blízky. Vidíme Ho ako úžasnú

moc, ale vzdialenú, nedosiahnuteľnú, alebo si neuvedomujeme Jeho jestvovanie. Alebo sa Ho bojíme, alebo na Noho vôbec nemyslíme. Julo Ho vidí inakšie ako my. Možno preto, lebo vidí z Noho viac ako my. Vidí aj Jeho milosť. A ako je dobre, že Ho vidí. Aká je to sila pre neho.

Ako by sa zachovali mladí skeptici z našej triedy, ktorí preto, aby boli zaujímavejší, tvrdili, že im je Boh vzdialený, čo by povedali, v čom by skladali svoju nádej, keby sa dostali do rúk kostlivca smrti? Ako by vyslovovali meno, ktoré by im mohlo slúžiť ako posledné útočište? Možno by v tom bolo zúfalstvo, beznádejnosť alebo bezvýsledné hľadanie. A nie tá prekrásna istota, ktorou Julo vyslovuje meno božie. Chápem už, prečo zní toto meno inakšie z Julových úst. Julovi je Boh blízky.

Dívam sa na neho a hovorím si: Aký je tichý. Je v ňom pokoj. Podivný pokoj.

Chcel by som ho mať v srdci.

† † †

A tu som počul, ako hovorí Julo Janovi:

– Chcel by som ho vidieť.

Jano mlčí. Naraz sa obráti ku mne:

– My to už vybavíme s Vladom.

Neviem, o čo ide, ale nechcem sa spýtať. Jano by sa ani nedal vyrušovať. Hovorí Julovi, ako by pokračoval v prerušenom rozhovore.

– Báť sa ti netreba. Vyzdravieš.

– Veru, – vravím mu s úsmevom. – Budeme my traja ešte na obdiv sveta chodiť po korze zavesení do seba.

Ako keby bol oheň zapálil v jeho očiach. My traja pred svetom, zavesení do seba?

A my cíime, že som mu nemohol povedať nič krajšieho. Julo sníval mnoho. A mnoho rozmýšľal aj o veľkosti a kráse podobných darov, ako je priateľstvo, za ktoré sa nehanbíme, priateľstvo, na ktoré sme pyšní. A znova som tu pocítil, že pri prechádzke korzom nie Janova prítomnosť bude dôležitá, ale moja.

Na mňa sa dívali teraz Jano i Julo. A počul som otázku:

— Čo myslia, príde?

— Istotne príde, — povedal Jano.

I ja som doložil väzne: — Príde. — Lebo som vedel už, že ide o otca.

Nech verí teda Julo, že otec príde. Nech si zachová svoju predstavu o ňom. Otec ho ani raz nebol pozrieť. Neprejavil o neho nijaký záujem. To Julo bol lepším synom ako otec otcom. Mal rád otca. Možno v duchu tisíckrát zaplakal nad jeho bezohľadnosťou. A možno mu aj tisíckrát odpustil, nekonzékvencne, milujúcim srdcom.

Áno, nech si zachová svoju predstavu o otcovi. I ja ho musím v tom povzbudíť. Treba už, aby sme boli krutí a vypočítaví. Vidieť, že smrť sa tu neodvratne bliží. A vedieť, že by to bol strašný odchod, keby Julo musel odchádzať s vedomím, že pre otca neznamenal nič ani jeho život, ani jeho smrť.

Hovorím jemu, ale dívam sa na Jana:

— Otec sa už dávno chystá pozrieť ťa. Ale niečo pripravuje pre teba, nejaké prekvapenie. Myslim v súvise s tvojou liečbou.

— Je to pravda? — šepká. — Ó...

My dvaja s Janom mlčíme. Vidíme v jeho očiach slzy. Musí to byť úžasný pocit, keď sa radosť zmocní človeka celého. Jano sa však zachmúril. Výčitka je v jeho pohľade, keď pozrie na mňa. I mňa bolí, nesmierne bolí naraz foto cigánstva. Ale Julo má radosť.

Vstávame a strojíme sa na odchod. Ale Julo ešte neprehovoril. Od šfastia nebude spať celú noc. A predsa nechce nám dať cítiť, aká veľká je jeho radosť. My s Janom to ani nesmieme cítiť tak, aby on o tom vedel. A vieme to veľmi dobre.

Spomíname mu ešte zajtrajší zápas. Uisťujeme ho na jeho otázku, že sme obстоje pripravení. A keď hovorí, že rád by nás videl, sľubuje mu Jano veľmi ochotne, že po zápase prídem k nemu a rozopoviem mu všetko.

Myšlienka sa mu páči. A odo dverí vidíme ešte raz jeho usmievavú tvár.

Keď prechádzame kuchyňou, stroj na chvíľu prestane prája*

covať. Pozdravíme Julovu matku. Ticho vstupujeme do tmy. Ale vo chvíli, keď zatváram za sebou dvere, počujem volanie. To volá Julo:

– Mama, mama!

Vedel som, že sa bude musieť rozdeliť so svojou radosťou.

† † †

Hned po prvých krokoch odznela otázka, ktorú som od Jana očakával:

– Prečo si cigánil?

Nechcelo sa mi vysvetľovať. Mňa samého zarazila moja vlastná odvaha. Či by som bol s takou istotou videl blížiacu sa Julovu smrť, že som mu mohol s pokojným svedomím nacigániť, čo som chcel? A nemusel som sa báť, že bude mať ešte toľko času na zemi, aby sa presvedčil o tom, čo bolo z mojich rečí cigánstvo a čo bola pravda?

Zastavil som sa pri tejto myšlienke. Až ma prekvapilo, čo sa to so mnou robí. Stáva sa zo mňa ľahostajný a protivný cynik a mám besnú chuf zainúť zuby aj do toho, čo mi bolo done-dávna sväté?

Janovi vravím pravdu. Čudujem sa, že ju nepochopil. Julo si žiadal toto cigánstvo. Možno celkom presne vyjadrovalo to, po čom túžil. A snívalo sa mu vari tisíckrát, že mu niekto toto povedal. Tými istými slovami.

– Chápem už, – hovorí Jano. – I lož môže byť krásna.

– Ja myslím, – zastane po niekoľkých krokoch, – že Julo by už bol dávno umrel, keby si sa ty nebol hlásil k nemu. To ho udržalo a zachovalo ešte pri živote, že ty stojíš pri ňom.

– Viac túži po otcovi ako po mne.

Jano škrípe zubmi:

– Začínam fa chápaf, že nenávidíš otca. I ja ho nenávidím. To by som mu mohol odpustiť, že Jula nedal liečiť, lebo je to vec peňazí. Ale že umierajúceho syna svojho nebol pozrieť, to sa odpustiť nedá.

– Nemohol by si povedať otcovi, aby ho navštívil? – obráti sa ku mne.

- Neurobí to, - vravím mu.
- Napíšeme mu znova anonymný list.
- Hračka pre deti, - hovorím. - Dosiaľ sa do koša ako prvý.

Jano rozmyšľa.

- Tak pôjdem k nemu sám, - hovorí odhodlane. - Hned v pondelok. A poviem mu, aby si šiel syna pozrieť.

A ja badám, že Jano, s ktorým opúšťam domy pod kopcom, je iný než ten, s ktorým som sem prišiel.

- Čo mi môže urobiť? - húta ďalej. - V najhoršom prípade ma vyhodí z fabriky.

Tak ani pre teba, môj milý, nie je ľahká táto otázka, hovorími si.

Chmáry sa preháňajú na nebi. Chýli sa k dažďu. Stanica je ďaleko, ale veľmi dobre počuť, ako sa vlak práve pohýna. A kolesá ako keby sa vydávaly na cestu s novou pesničkou. Spievajú si: I Jano mal svoj sen. I Jano mal svoj sen.

Áno, i Jano mal svoj sen. I ten sa skončí?

† † †

Je po zápasе. Prehrali sme ho 4:1.

Prehru zavinil predovšetkým Paľo Chrenko. Ani nie svojou nešikovnosťou. Trému mal do zúfania. Skoro každá lopta mu vypadla z ruky. Ešte ſťastie, že Jano ho skvele kryl, lebo by sme boli dostali viacéj gólov. Hráči športového klubu znameňte dobehúvali.

Paľo je úprimne nešťastný. Ak bol voľakedy namyslený, teraz je celkom ponižený. Chápe, že by sme neboli dostali toľko gólov, keby sme boli mali brankára na mieste.

A že sme nedostali viac gólov, o to sa zaslúžil len Jano. Ako ľavý obranca mal hodne priležitostí vyznamenať sa a ukázať hru, ktorú obdivovali i hráči klubu. Z jeho výletu na polovicu protivníka a z jeho prihrávky zrodil sa náš jediný gól.

Jano bol teda hrdinom dňa spolu s vysokoškolákom, ktorý gól strelił. Darmo sa spomínalo vrece na góly a darmo nám sluboval Čarli dvanásť pred zápasom. Naša prehra bola čiastočne

aj úspechom. I Čarli mlčal teraz po zápase. Myslím však, že s výsledkom bol aj on spokojný. Zo štyroch gólov on dal tri.

V obliekárni hráčov rozhovorili sa nepriatelia o zápase. Z rozhovoru sme vytušili, že boli v hre momenty, keď hráči športového klubu neboli stopercentne presvedčení o tom, že zápas vyhrajú. Aby ospravedlnili svoj matný výkon, neprestali prízvukovať, že nastúpili s náhradníkmi. A žartovali si s Paľom. Keby im, vraj, neboli pomáhal, ani Čarli by neboli tak ľahko strieľal góly. Čarli sa zachmúril, ale nepovedal ani slova. V trievom stave bol skúpy na slovo. A Paľo by sa bol najradšej rozplakal.

Mnohí však so záujmom obkukovali Jana. Mlčky sa obliekal, ako keby si nevšímal pozornosť, ktorá sa sústredila po zápase na neho. Bol raz-dva hotový a povedal mi, že ma počká vonku. Vyšiel. Za ním zmizol vedúci futbalového odboru športového klubu. A už sme počúvali oňom aj poznámky. Kde sa to v ňom vzalo? Skvelý back! Rodený obranca! Najlepší hráč na ihrisku! Hodnú chvíľu sa hovorilo iba o Janovi. Možno, keby bol počul chválospevy, pri ktorých iní bledli závisťou, bol by jednoducho ušiel.

O chvíľu nakukol.

– Si hotový?

Hrali sme vo svojich nohavičkách a ja som si práve svoje balil. O chvíľu som bol hotový a pozdravil som.

I Jano pozdravil na odchode. Pozdravil tak, ako by sa bol lúčil s chlapcami. Ako by to bolo bývalo jeho posledné slovo. Z jeho pozdravu cítim, že nechce mať s chlapcami nič.

Ondriš volá za nami:

– Zajtra vás čakáme na lavici. Prídeťte?

Jano odpovedá:

– No neviem, neviem. Keby sa schádzala pri nej trošku lepšia spoločnosť.

Tichosť zostala po týchto slováčach. Ondriš sa stiahol iste ako obarený.

Mne sa nechcelo smiať. Veď to nebolo vôbec smiešne. Ani pre nestranného pozorovateľa. Iba ma zamrazilo. Jano sa drží slova. Ide z neho strach. Nemení sa, neodpúšfa a odpláca.

† † †

Okrem študentov našlo sa v mestečku asi sto ľudí, ktorých zápas zaujímal. Ihrisko sa vyprázdnilo hned. Iba pri východe stalo niekoľko študentov, ako keby boli na niekoho čakali. Boli to asi Janovi známi a priatelia z ústavu, na ktorý spolu chodili, lebo keď ho uvideli, pozdravili sa veľmi srdečne. Blahoželali mu a ja by som už bol aj nadával na toľkú slávu, keby ju bol Jano prijímal ako niečo, čo mu patrí, povýšene a v akejsi póze. A možno by bola vzbudila vo mne i závisť, keby bol Jano pokladal svoju hru v tomto zápase za taký veľký výkon ako tí, ktorí mu k nemu blahoželali.

Stojím opodial a čakám, kým sa Jano poshovára s chlapcami. Trošku ma mrzí, že sa nik o mojej hre nevyslovil. Viem, že ani zdaleka nie som takým futbalistom ako Jano, a predsa som obstál na svojom mieste aspoň tak ako ostatní hráči. Je to neprijemný pocit. Ale pravdepodobne nie je o nič horší ako pocty všetkých ochotníckych hercov, ktorí hrali so mnou a dožili sa toho, že obecenstvo tlieskalo najviac mne.

Jano sa lúči a už je pri mne. Má úprimnú radosť z toho, že sa každému páčil. Snažím sa tešíť z jeho úspechu spolu s ním. Chcem byť dobrým priateľom. Bola by to chyba, keby som pri mnohých chválospevoch práve ja zabudol pochváliť Jana.

A vidím na ňom, že je spokojný. Potľapká ma po pleci. Ako starší brat. A už sa nezdržím. Musím sa ho spýtať:

– Čo ti povedal vedúci futbalového odboru?

– A ktorý to bol? – spýtuje sa Jano huncútsky. Vie veľmi dobre, na koho myslím. Zlostím sa na neho, keď mu hovorím:

– Ten tenký krátky.

Smeje sa.

– Spýtal sa ma, či by som nemal chuf vstúpiť do klubu.

– A ty čo?

– Pripomenu som mu, že raz som sa už prihlásil. Pred dvoma rokmi. Ale vtedy sa páni zo športového klubu nechceli so mnou ani rozprávať. Ani mi nedali zahrať na tréningu. Dobre ma s ihriska nevyhnali. Vraj, druhé mužstvo nehráva a aby ma raz postavil do prvého mužstva, o tom ani reči.

– A čo na to ten tenký krátky?

– Nenechal ma. Že to bolo už dávno. Aby som na to zabudol.

– Nezabudnem, – povedal som mu. – Nezabudnem.

A ja viem, že nezabudne.

† † †

Vykročili sme. Chyba bola, že som zmeškal večeru. I v nedeľu som mal byť doma o siedmej. A už je osem.

Jano ma volá k nim. A robí to veľmi srdečne. Ja však ľutujem, že som reagoval na hlas môjho prázdnego žalúdka. Načo by sa mali Janovi rodičia a súrodenci dozvedieť o tom, ako je to doma s nami?!

A Jano hned uhádol, na čo myslím. Volá už celkom vážne. Nič nebude treba vysvetľovať u nich. Ideme s ihriska a k nim je bližšie. Ja súhlasím, lebo som hladný ani vlk.

Len keď vstupujem na dvor, u Janov zaráža ma myšlienka, že sa môžem stretnúť s Ankou. A nechcel som hľadať príležitosť na stretnutie. Bolo by to znamenalo tisíc výhovoriek. A kto vie, či by ma bola Anka pochopila. Možno príde čas, keď sa budem môcť vrátiť k nej. Teraz však okrem Jana a Julia je mi každý na svete cudzí.

Čudné, že nám z kuchyne vychádza v ústrety ona. Je iste pyšná na brata. Bola na zápase a chce mu gratulovať. Rád by som sa utiahol a stal sa na chvíľu neviditeľným, ale prekvapuje ma jej údiv:

– Vy ste tu? A nič neviete?

– Čo sa stalo? – spytuje sa Jano.

– Julo zomrel.

Prvá moja myšlienka hovorí: Ako dobre, že som šiel s Janom. Keby som bol namieril rovno domov, možno bol by som sa

dozvedel o Julovej smrti oveľa neskôršie. Áno, možno iba vtedy, keby sme sa boli k nemu vybrali. Veď tak bolo, že hneď po zápase pôjdeme k nemu! Hneď! A ani tento sľub sme nesplnili.

Ale oči mám už plné sŕz. Mali by sme sa ponáhľať k nemu, myslím si. Ale potom si hovorím: Nie! Už nemôže byť neskoro! Nič nemôžeme zmeškať. Čo sme mu zabudli dať za živa, to by sme mu už teraz nadarmo nukali.

Moje tušenie sa ukázalo správnym. Ale nepredstavoval som si takto jeho odchod. Keby som sa bol mohol aspoň rozlúčiť s ním. Takto sa otvorila pripasť medzi nami, medzi živým a mŕtvym, a je už na všetko neskoro. Ani to som mu nemohol povedať v živote, že ho mám rád. Čo všetko som zameškal, a nemusel som! Teraz už všetko, čo som mu chcel ešte povedať, čím urobil krajšími dni jeho života, zostane len vo mne. A bude ma páliť. Ja to viem.

Pohli sme sa. Nemuseli sme povedať, kde ideme.

Po niekoľkých krokoch vraví Jano:

– Aký krásny bol včerajší večer u neho!

Jano ma prekvapuje. Díva sa pred seba a tak pokračuje:

– Môžeš byť spokojný. I keď to nebola pravda, čo si mu povedal včera, bola to vari najkrajšia chvíľa jeho života. Ja som to teraz pochopil. Ako mu ťiarila tvár.

– Strašné je to, – vravímu mu, – že to najkrajšie, čo dostal v živote, bola – lož.

* XX *

Blíži sa tma.

Pri smutnom dome postáva niekoľko ľudí. Keď sa približujeme, odvracajú sa od nás. Sú to ľudia zpod kopca. Julovi priatelia. Možno lepší, ako sme my. K nim patril Julo. A oni k nemu.

Študentov nevidíme. Iste nevedia ešte o Julovej smrti. Ale vo všetkých domoch pod kopcom sa svieti. A my rozumieme, čo chcú povedať tí, ktorí v nich bývajú.

Bolesť patrí nám všetkým.

Klopeme a myslíme na chvíle, v ktorých sme tu stáli s tým istým úmyslom. Vojsť sme chceli do smutného domu. V takýchto chvíľach bývala tu tichosť. Nevideli sme nablízku človeka. A vedeli sme, že dnu pracúvala i v neskorých hodinách Julova mať a čakal na nás rozpálený horúčkou jej syn na ceste do druhého sveta. A zo smutného domu sme počuli len zvuk šijacieho stroja.

Chvíle sa neopakujú. Inakši je tento večer ako všetky tie, ktoré nás tu našly. Klopeme znova a pokúšame sa dvere otvoriť. Dvere sú zavreté. A vnútri, tak cítim, bude asi veľa ľudí. Kto si otvára a spytuje sa, čo chceme. Nečaká však na odpoved. – Obliekame ho ešte, – hovorí. Je to ženský hlas. Dvere sa zavoria, ale pritom ešte prenikne z kuchyne slabý ženský pláč.

Za nami, ďaleko, kdesi v tretej ulici, ozvaly sa kolesá malého ručného vozíka. Tu je tichosť. Počúvame, ako sa vozík blíži. Tu je tichosť, nedeleňa tichosť, tichosť blížiacej sa noci, tichosť Panovníka Smrti. Ruší hrkot vozíka, ktorý už uvidíme. Je na ňom rakva. Čierna, lesknúca sa rakva. A fahá ho neznámy človek.

Hľadáme niekoho, kto by nám mohol povedať niečo bližšieho o Julovej smrti. Ved' azda i my môžeme vedieť toľko o nej ako tí v smutnom dome alebo tí, ktorí stojia vonku blízko nás. – Mali by sme sa niekoho spýtať, – hovorí Janovi a on ochotne ide ku skupine neďaleko postávajúcich.

Je dlho pri nich, nevracia sa. A ja tu stojím sám. A že som sám, to všetko okolo mňa mi dáva cítiť až protivne. Aj to, že každý človek mi tu môže byť nepriateľom, ba i tiene stromov a domov, ktoré sa naraz hrozivo predĺžily, ako by upozorňovaly a vystríhaly: Chod' odziaľto! Nepatríš medzi nás!

Chod' odziaľto! Nemáš tu miesta! Chodieval si k nemu v noci, aby fa ľudia nevideli. Kradol si sa, ako by si sa dával do spolku so zlodejmi a vráhmi. Nie, odpovedám a bránim sa. Nehanbil som sa za neho! Domky, vy ste ma videli! Ľudia, kde ste? Ženy! Vy ste ma tiež museli vidieť s ním! Ženy mlčia, niet ich tu nikde blízko. A domky odpovedajú vážne: Raz sme

fa videli vonku s ním. Možno si sa hanbil, nevieme. Nie, odpovedám aj im, bez strachu, ako človek, ktorý pravdu vraví. Nehanbil som sa. Len som nesplnil, čo som mu slúbil. To, čo som slúbil jemu i sebe. Darmo som sa pechoril. Chcel som mu dať chvíľu, uškanú zo slnečných lučov. A dal som mu iba lož.

Vozík s rakvou zastal pred smutným domom. A naraz každý, kto tu stál, i ľudia, ktorí boli doteraz skryti vo svojich domoch, pocítili, že rakva je tu. Ako by jej prichodom bolo sa naraz celkom sotmelo a nejaká úžasná chmára bola pokryla všetko, čo svietilo na zemi i na nebi, každé svetlo v domoch i na uliciach, každú hviezdu i mesiac, i svetlá neviditeľné, nádej v srdciach ľudských. A vedelo sa tu už celkom iste, že nemožno dúfať. Tu musia veriť aj tí, ktorí nevideli. Julo je mŕtvy! Julo je mŕtvy!

Vo dverách každého domu sa zjavili čierne postavy. Mnohí priskočili na pomoc tomu, ktorý prišiel s rakvou. Zdvihli ju a dvere sa otvorily pred nimi. Vošli do smutného domu. A my sme porozumeli, že Jula uvidíme už len v rakve.

Oživovalo všetko okolo nás. Zjavujú sa ľudia doteraz neznámi a nevidení. Ako by sa boli tu shromaždili všetci ľudia zpod kopca a človek nevدوjak by musel myslieť na to, že priniesli so sebou tiež tmu. Že onedlho vyhasnú aj svetlá v ich domoch. A že tma bude rásť a rásť ustavične.

Kto vystúpil z tmy a zastal pri mne. Nie je to Jano.

– Prišli ste azda na pomoc? – spýtuje sa. – Pomoci treba!

Nenávisť je v jeho hlase. Striasla ma. Mlčím.

– Či vás otec poslal?

Tak vidím, mrzí ho, že nedostal odpoveď. Ale pokračuje:

– Vlastne otec váš by tu mal robiť pohreb, nemyslite?

A tu pristupuje Jano k nám. Pozdraví. A keď sa lepšie prizrel, vraví:

– Ty si to, Miško?! Nevidel som dobre!

– Ja som, Janko! Shováram sa s tvojím kamarátom.

– Dobrý chlapec, – vraví Jano.

– Naozaj? – spytuje sa neznámy. Trošku posmechu je v tej otázke. A odchádza. O chvíľu ho nevidíme.

– Vravia, – hovorí Jano, – že Jula zasa zaliala krv. Vnútorne. Že nebolo pomoci. Doktor tu bol. A konštatoval iba smrť.

Zo smutného domca vychádza človek, ktorý fahal vozík s rakvou. Namieri rovno ku mne:

– Mysleli sme na to, že niekto to musí povedať u vás doma, že zomrel. Poviete otcovi.

Som rozhodnutý brániť sa:

– Prosím vás, odkážte sami!

Človek pristúpi bližšie ku mne tak, že mu vidím jasne tvár.

– Tak nechcete?

– Nežiadajte to odo mňa, – hovorím mu.

– Mysleli sme, že najlepšie bude odkázať po vás.

Chvíľu stojí. Cítim z jeho hlasu, že konštatoval to človek, ktorý mal svoj presný plán. A teraz je pomýlený a urazený.

– Prosím vás, zariadťte to inakšie, – hovorím mu.

Človek odchádza.

Jano sa ticho pripraví:

– Neshovárať sa s otcom?

– I keby som sa shováral s ním, – vravím, – nemohol by som mu priniesť takú zvesť.

– A predsa by bolo lepšie, keby si mu to povedal ty ako niekto cudzí.

– Ako cudzí?

– No niekto z týchto ľudí. Julova mať nepôjde k vám s takouto zvesťou. A keby aj išla, ani ona by nebola u vás vítaným hosťom.

Jano má pravdu. Je celkom možné, že cudzí ľudia by naťrafili práve na mamku. Predsa by bolo dobré pokúsiť sa povedať to otcovi sám. Cudzí, a možno nám nepriateľskí ľudia nemali by takto príležitosť prejavovať svoju nenávisť oproti nám. Či bude predsa lepšie, keď sa postavia proti otcovi cudzí? Nech ho to bolí dvojnásobne? Nielen sama zvesť, ale i potupa za to, že po

svojom návrate do tohto mesta nenašiel si času na to, pozrieť si svojho syna.

Jano cíti moju bezradnosť.

— Tak predsa to má vykonáť niekto treť? — spýtuje sa.

— Vravíš, že doktor bol prezrief Jula?

— Áno.

Chytám sa tejto možnosti.

— Celkom iste zanesol zvesť otcovi. Vie, čo znamená pre neho.

— Myslíš?

— Viem to. Prosím fa, povedz im, aby k nám nik nechodil. Už vedia o tom iste.

Jano sa pohnie. Je to krok posla, neveriaceho zvesti, ktorú nesie. Ale ide. O chvíľu počúvam moje slová z úst okolostojacích. Vracajú sa do mojej blízkosti. Ako by ľudí zpod kopca bola bolesť spojila v jednu rodinu, tak uvažujú o nich všetci. Či možno myslief na to, že doktor zanesol zvesť o Julovej smrti?

Od nich počúvam odpoved' na môj odkaz ešte pred Janovým návratom.

— Že už vie o tom? Uvidíme, — kyvajú pochybovačne. — Uvidíme, či príde.

† † †

A tu som uvidel Ondriša a Paľa. A za nimi ešte niekoľkých chlapcov.

Vynorili sa z tmy vtedy, keď som tu stál sám, zarazený ne-návisiou ľudí, ktorí stáli blízko a pozorovali ma. Pochopil som, že je celkom zbytočné tu čakať a celkom nerozumné vystavovať sa na obdiv ľudí. Mohol by som si nasbierať pritom nepotrebné a nepríjemné skúsenosti. Chcel som však Jula vidieť a povedať mu s Bohom.

Mám znova slzy v očiach, keď si uvedomujem strašlivú skutočnosť Julovej smrti. Prečo nie je smrť smierením? Prečo ne-prináša vždy pokoj? Prečo zostáva vždy po nej otázka? Lebo inakšie by sa bol utváral život náš i život Julov, keby som bol

býval chorý ja! A keby z dvoch synov otcových bol zostal na žive ten druhý.

Ten druhý však nechce prekážať nikomu. Nikomu nechce stáť v ceste a nikomu nechce byť na farchu. Leží pokojný a tichý. Mlčanlivý a tajomný ako diaľky, do ktorých vstúpil.

Dívam sa na dvere smutného domu. Otvárajú sa. Ukazuje sa v nich mužský v čiernom. Nehovorí, nevolá, a predsa oznamuje, že možno vstúpiť a uvidieť ešte raz toho, ktorý odišiel.

Predo mnou sa hned pohla čierna chmára ľudí, ktorá si bola sadla blízko domu a robila tmu hustejšou a strašlivejšou. Nechcel som byť medzi prvými a čakal som na Jana. Díval som sa na zástup, ktorý bol vo tme hrozivý a strašný vo svojej mlčanlivosti, ale pokorní, pokorení majestátom smrti boli ľudia, ktorí so sklonenou hlavou vstupovali do oslnivého svetelného lúča, prenikajúceho zo smutného domu otvorenými dverami do tmy.

Vzadu za mnou stáli tiež ľudia. Ale sa nepohli. A odtiaľ som vtedy počul poznámku, o ktorej som si istý, že sa týkala mňa.

— Chlapí, — počul som cudzí hlas za mnou, — mňa to až trhá, keď toho chlapčiska vidím.

— Nechaj ho! — odpovie mu kto si z tých, ktorí postávajú blízko. — Ten za to nemôže. Ale otec!

— Veru otec! — vzdyhol si kto si tretí.

A potom sa tichošť vrátila.

† † †

A tu sa vynoril Ondriš, Paňa a ostatní chlapci. Prišli od zadu. Museli počuť tieto slová.

Ondriš mi hned povedal:

— Nič si nerob z takých rečí.

Protivné je, že museli prísť práve teraz a počuť, čo hovorili ľudia za mnou. A prihovoril sa tak povýšene ako Ondriš so zrejmým úmyslom získať si ma svoju blahosklonnou poznámkou. Vo mne sa už búri krv. Oni sa tu museli nájsť a práve na tomto mieste. I na to musím myslieť, že čím dlhšie budem čakať, tým bude čakanie trápejšie. A bude iste daromné. Lebo otec nepríde. Aspoň dnes nie.

A už je tu Jano. Mlčíme a divame sa na ľudi, ako vchádzajú a vychádzajú zo smutného domu. Vychádzajúci dívajú sa na cestu, ktorá sa vlní pred nimi. Čakajú otca. Keď ho dia pohľadom na zákrutu, spytujú sa vlastne: Prečo nejde ešte? A nevidí sa im, že by bola čudná táto otázka. Syn je tu! Prečo by tu nemohol byť aj otec?!

Vchádzame do domu. Nič spoločného nemá táto smutná a chladná chvíľa s chvíľami minulosti, v ktorých sme sem vstupovali. Možno všešky ostatné sa stratia. Ale túto nezabudneme nikdy.

Pokojná je Julova tvár. Ako zjemnela! Už je to nie tvár z tohto sveta. Ani myslief by sa nedalo na to, že by tu mohol azda zvíťazif ešte život. Že by toto chudučké, utrápené, umučené telo mohlo ešte ožiť. Také je čudné. Po prvý raz vidím mŕtve telo. Také tajomné je. Cítim, že mi uniká. Ako by sa strácalo a zahaľovalo v hmlu. A stávalo sa vždy menej a menej viditeľným.

Tak si odišiel, hovorím mu. Ešte pred chvíľou som musel myslief na to, že smrť neznamená vždy smierenie. Že nedáva sa za životom človeka tak ako bodka po dopísanej vete. Nie je to opravdivý koniec, vybavená vec, smierenie s každým a so všetkým a potom pokoj a večné mlčanie. I tu zostáva otázka! Aspoň jedna otázka i po tvojej smrti! Prečo ti nebolo dané dokázať v živote to, čo si chcel? A potom zastaví sa pred otcom a povedať mu: Otec, ja som váš syn!

Nie, nie je všetko rozriešené tvojou smrťou. Je tu tá otázka a trápi. Pre ňu sa nemôže premeniť myšlienka na tvoj odchod na pocit hrejivý. Pre ňu nemôže byť tvoja smrť smierením a pokojom.

Možno sa mylim a tam, kde si, je absolútny pokoj. Nepočuť ani otázku, ktorú si zanechal medzi nami v našich srdciach ako výkrik. Nepočúvať nárek a nevidiť slzy. A všetko je inakšie, než si to my predstavujeme. A smiešne sú i naše veľké otázky.

Tak to bude! V tebe je pokoj! O pokoji hovoria oči tvoje i ústa. O pokoji a o večnom mlčaní.

Jano sa ma doškol. A hovorí: – Podľ!

Chlapci pristupujú k Julovej matke. Vyslovujú jej sústrasť. I naše oči sa stretávajú. Neplače. Iste už nemá sľz. Jej oči hovoria: Chodťte domov a rozpovedzťe všetko, čo ste tu videli.

Neviem, či to budem môcť urobif.

Odchádzam. Iný pristupuje na moje miesto.

A keď som zasa vonku, dívam sa na hviezdy a hovorím si: Julio je už ďaleko. A náhli sa. Patrí už diaľkam a tie mrazia. Chlad a mráz diaľok musel nás rozdeliť. Hviezdy a ich svit. Nedalo sa to, kým sme sedávali pri sebe, videli jeden druhého, kým Julio žil a hriala nás blízkosť. Len teraz.

– Iba veľká milosť božia by ma mohla zachrániť, – hovoril.

Mám v očiach slzy.

Veľká milosť božia našla pre neho túto cestu.

† † †

Jano sa prikláňa ku mne a šepká mi:

– Predsa poslali k vám niekoho s odkazom.

V poriadku, myslím si. Teraz majú už istotu, že otec vie o všetkom. I keď aj to bolo isté, že doktor sa zastavil u neho. Takto reagujem na Janovu zprávu. Ale neprekvapuje ma, že mi nedôverovali. Či to urobili len preto, lebo sa patrilo upovedomiť otca o smrti?

Keby otec ani po tomto odkaze neprišiel, obrátila by sa nezávisť všetkých čakajúcich proti mne. Lebo tu všetko čaká na neho. Bola by to senzácia pre postávajúcich, keby prišiel. A bude to sklamanie, keď nepríde. Možno i viac. Nádavky a kliaťby.

Jano hovorí:

– Myslím, že tvoj otec bude rád. A že rýchle sa urovná všetko medzi vami. Predsa mal pravdu. On i doktor. Nebolo pomoci.

Áno, otec mal pravdu. Dôkazom je Julova smrť. Po tejto smrti i v našich dušiach mala by ožiť túžba po smierení a po pokoji.

Len to bolo všefko, čo stálo medzi mnou a otcom? Julo umrel bez toho, že by bol so svojím otcom hovoril. Bez toho, že by mu bol jeho otec povedal: Syn môj!

Pre toto sa vec ľahko neurovná. Ale že by otec bol rád?

Strašné slovo!

† † †

– Počkáš na otca? – spýtuje sa Jano.

Nemožná myšlienka. – Nie, – hovorí rozhodne. – Idem domov.

– Idem s tebou, – vraví.

Tak sa chystáme na odchod, ako by to mal byť útek. Všade nás zastavujú oči, ktoré nás sledujú. Za nami Ondriš a Paľo. Kto vie, kedy sa pohneme?

Zozadu sa ozve Ondrišov bas:

– Bude sa treba porozprávať o pohrebe. Jula vďačne spomínajú všetci študenti nášho ústavu. Mali ho radi. Bol to silný duch v slabom tele.

Prestal, ale hned pokračoval Paľo. Rozmýšľali o všetkom asi spoločne a v Paľovi sa zobudil organizačný talent.

– Bude treba telegraficky upovedomiť ústav. Je pravda, že sú prázdniny, riaditeľ nebude môcť vyslať nikoho a sám nepríde. Ale predsa, aby sa o tom vedelo. Upovedomíme o pohrebe všetkých gymnazistov i vysokoškolákov a na pohreb pôjdeme korporatívne.

Mne sa protivila taká pohotovosť. Títo už zabudli na živého Julia. Ide im len o to, ako odpratať mŕtvolu. Vo mne sú ešte aj živé podmienky, aj živá bolesť.

– Poďme, – hovorí Janovi.

– Veď ideme aj my, – hovorí Ondriš.

A tak kráčame štyria. Opúšťame domce pod kopcom a nestarame sa o to, kto sa za nami díva. Iba keď sa dostavame k bodu, kde sa cesta skrúca do srdca mestečka, zastaneme, aby sme sa obrátili. Odtiaľ pred zákrutou sa dívame na domce pod kopcom. Konštatujeme, že na klenbe nebeskej žiari na tisíce

hviezd. Akosi odtiaľ necítime chlad diaľok, ale zázračný, radosný pokoj, napĺňujúci nás pod hviezdami, mäkko žiariacimi. Možno tento pokoj, odraz hviezd v nás, boli by sme našli v očiach Julových, keď ich zatváral, aby viac nič neuvidel z nášho sveta. Aby ich mohol otvoríť vo svete, do ktorého vstúpil smierený a tichý a kde oči tichých a pokorných menia sa na najkrajšie hviezdy.

* XXI *

Pohli sme sa. Ale boli sme už dávno za zákrutou, keď povedal Ondriš:

— Ty, pravdaže, prídeš na pohreb.

A pozrel pritom na mnä.

Zarazila ma táto poznámka. Predchádzalo jej dlhé mlčanie. Mlčali sme, kým sme sa dívali na domce pod kopcom. I potom sme kráčali hodnú chvíľu mlčky. Iste každý z nás mal svoje myšlienky. Spájaly nás so smutným domom, s Julom a jeho maikou. A mohly byť aj fažké ani poriadne bremeno. A predsa sa pripravovala táto poznámka za tohto mlčania.

Nevedel som, či mal s ňou Ondriš nejaký úmysel. Či chcel iba to konštatovať, čo vedel iste? Alebo hodil mi ju vyzývavo do tváre, ako by hovoril: Skús neprísť! Opováž sa rozhodnúť inakšie! Ako však mohol zapochybovať o tom, že neprídem na pohreb? Ako mohla vzniknúť taká myšlienka? Predpokladá o mne, že by som sa mohol zachovať aj ako podliak, alebo že som ešte stále otrokom otcovej ľubovôľe? A že otec by mi mohol znemožniť odprevadiť brata na jeho poslednej ceste?

Neurobí to. Nebude sa miešať do tejto veci. On sám, pravda, neviem, či príde na pohreb. Bola by to priliš fažká skúška pre neho. Ale aj keď sám nebude na pohrebe, nezakáže mi vzdať poslednú úctu mŕtvemu bratovi. A tu sa znova obraciám na Ondriša s otázkou, čo má znamenať jeho poznámka.

Ondriš vysvetľuje. Tak sa vidí, že už dávno rozmýšľal o tom, čo bude treba podniknúť pred Julovým pohrebom. S údivom

počúvam, čo všetko chce zariadiť. A pritom ako by bol zabudol na moju otázku. Spomína, že študenti by sa mali složiť na veniec a že niekto by mal hovoriť i pri hrobe. A odpovedou na moju otázku je to, čo poznamenáva k prípadnej reči nad Julovým hrobom.

Poznámku povedal, vraj, preto, aby som sa náhodou na pohrebe neurazil a bol pripravený na to, čo tam počujem. Totiž v reči, ktorá by sa mala povedať nad hrobovom, musí sa spomenúť aj Julov fažký život. Aby som na to myslel. A nehneval sa. Ten fažký život, to je pravda. Oni to vedia dobre.

Že by bol Ondriš len na to myslel? Zasa cítim, že už dávnejšie sa musel zaoberať myšlienkovou na Julov pohreb. Má v hlave presný plán a úlohy už rozdelil. Sebe dal úlohu rečníka nad hrobovom. Poznať to z jeho slov, že on chce hovoriť.

Je pravda, že ktorýkoľvek z chlapcov by skôr mohol hovoriť na pohrebe ako ja. Ja na to ani nemyslím, že by som mohol byť rečníkom na Julovom pohrebe. Ale prečo by mal hovoriť Ondriš? A ak bude hovoriť, len od neho závisí, či jeho prejav bude sa týkať len Julovho života a či vyznie ako útok proti našej rodine. Hovorím to Ondrovi. Usmieva sa sebavedome a odpovedá, že sa nemusím báť.

To ma nazlostilo. V týchto slovách bola sprostá namyslenosť. Ja by som sa tu mal niečoho báť? Som Julov brat, priznal som sa k nemu. Mne bolo fažsie ako im byť jeho kamarátom. A mal som ho radšej ako oni všetci. Nebudem sa báť slov, ktoré by sa mohly povedať na Julovom pohrebe o jeho živote. Len aby to bola pravda. Za pravdu sa hanbiť nebudem.

Mlčal som však a cítil, že Ondriša a Paľa zaráža moje mlčanie. Čo sa Jana týka, vôbec sa nezamiešal do rozhovoru. Hneval som sa ticho, prečo sa tí dvaja pridali k nám. Dokonale sa im podarilo zneužiť chvíľu smútka a bolestných spomienok na Julia. Lebo tieto chvíle patrili jemu. Pre nás dvoch s Janom úder bol fažký. Ešte bolel. Ondriš a Paľo boli už ďalej. Počítali s následkami toho, čo sa stalo. Bolo to iste rozumné. Ale nebolo to pekné.

Čo chcú tu vlastne? Nemôžu pochopíť, že ich tu netreba? Po ceste, na ktorej my dvaja s Janom chceme ešte raz sprítomniť tragiku Julovho odchodu, môžeme kráčať len my dvaja.

Zastali sme pred našou záhradou. Nikoho som nevolal dnu a tak sme sa museli rozlúčiť. Jano doteraz nepovedal ani slova Ondrišovi a Paľovi. I teraz tu stojí, ako by bol z kameňa. Ruku nepodáva. Chápem, čo chce. Budeme spolu spomínať na Jula. Vypočuli sme ešte Ondrišovu otázku, či aj my uznávame za potrebné zariadiť to, čo pospomínal v súvise s pohrebom. Ustatí sme prikývli a hned som vstrčil kľúč do zámky, aby sme znemožnili ďalšiu otázku, ktorú možno mali už celkom na jazyku pohotoví pohrební organizátori Ondriš a Paľo.

† † †

— Človeče, — začal Jano, keď sme si sadli na verande, — život ti je hnusný. Jedni hrajú futbal, ako my dnes, a majú z toho behania a kopania nesmierny pôžitok. Ba myslia si, že za tých deväťdesať minút najdôležitejšou vecou na svete je dobre prihrať, dobre odkopnúť a dobre strieľať. A iní sa v tom istom čase lúčia so svetom, zriekajú sa najkrajších snov a všetkých nádejí a umierajú, padajú v boji.

— Myslím na jeho maťku, — hovorím.

— Tažký údel. Teraz má až veľa priateľov. Ľudia pod kopcom neopúšťajú jeden druhého. Ale i v budúcnosti jej bude variťaťie žiť, ako žila dodnes. Julo, chudák, bol veľkou starosťou.

— Iste na to nikdy nemyslela.

— Iste, — kývne Jano vážne. — Pre ňu táto smrť znamená strašlivý úder. Nemá pre koho žiť.

Mlčí chvíľu. Naraz pozrie na mňa:

— Čo myslíš, pôjde tvoj otec vyslovíť jej aspoň sústrasť?

— Tak to viem ako ty, — odpovedám. — Môj otec aj pre mňa býva často hádankou. Nikdy sa nedalo ešte vypočítať, čo urobí. Ani vtedy nie, keď sa podľa všeobecnej mienky nedalo konáť inakšie.

— Som zvedavý, či to spraví, — dumá Jano. — Možno sa

v ňom zobudí výčitka, že ~~nab~~ bol ani pozrieť svojho syna. A bude ho bolieť, že ho už viac neuvidí. Aspoň na jeho maťku by mal myslieť, vedť predsa si boli blízki. A to ~~nemožno~~ ľahko zabudnúť. Či možno? Povedz, — hovorí a vstáva, — Ty to budeš vedieť. Často som porovnával konanie tvojho otca s tvojím konaním. I ty ľahko zabúdaš. Možno ~~nielen~~ na zlé, čo ti vykonali. I na dobré. S otcom ste si v mnohom veľmi podobní a je celkom daromné, že sa nenávidíte. Nikdy by si nemohol zaprieť, že si jeho synom. Ani on, že je tvojím otcom.

— Prestaň! — hovorímu.

— Prečo? — spytuje sa a jeho tvár je taká jasná, ako by ju bol osvetil blesk. — Vari si také veci nemôžeme povedať?

A naraz je ako by vymenený. Málokedy sme sa púšťali do diškurzu v takej výbušnej nálade. Čo sa stalo?

— Môžeme, — hovorí ticho, ako by som ho chcel upokojiť.

— Lenže ja tak viem, že vo všetkom sa podobám na svoju maťku. I povahou, i výzorom.

A nezdržal som sa, aby som nepripojil poznámku, že ja to predsa len lepšie budem vedieť.

Janom však ani nepohla moja poznámka.

— To ti mohla povedať nejaká teňka pred desiatimi rokmi. A možno i vtedy len preto, lebo sama chcela objaviť nejakú podobnosť na tebe s tvojou mamou. Ale keď si to myslíš o sebe dnes, tak sa veľmi mylíš. I slepý vidí, že vyzeráš tak, ako by si bol otcovia z oka vypadol. A taký si i povahou. Raz namyslený a panovačný, raz mäkký a zabudlivý. Odpúšťaš a zabúdaš veľmi ochotne.

Musel som sa spýtať Jana, prečo mi to vraví.

Hovorí mi, že presne sa pamätá, kedy mi to chcel po prvý raz povedať. Malo to byť tu v záhrade. Žaloval som sa mu na otca, že mi nechce dovoliť, aby som sa stal hercom. A Jano mi už vtedy chcel povedať, že nemôžem otca nenávidieť, lebo vo všetkom som taký ako on.

Pokračuje. Vtedy mi to chcel povedať hlavne preto, lebo mal

úmysel rozíšť sa so mnou. Pre Jula. A naposledy chcel mi povedať, čo si myslí o mne. Len nevie, prečo mi to musel povedať dnes večer. Usmieva sa pritom. Ved' nestojíme proti sebe! A nechystáme sa rozíšť. Aspoň on na to vôbec nemyslí.

Počúvam ho bez nadšenia a myslím len na to, že i ja chcem povedať svoje. Hovorím mu o tvrdosti otcovej povahy. Ako je to možné, že to nevidí?! Ved' je to jasné, že ja som celkom iný ako otec. Každou črtou povahy, výzorom i obliekaním. Otec vôbec nebýva mäkký a zábullivý. Stačí len zadívať sa do jeho očelových očí, aby bol rozdiel zrejmý. Ako mohol prísť Jano na túto myšlienku?

Zvlášne je však, že to isté povedal otcov obchodný priateľ, ktorý bol nedávno u nás. Či má pravdu Jano, že ma nepočúva?

Aspoň tak sa mi vidí, že ma nepočúva. Možno myslí na celkom iné veci. Len vtedy, keď už mlčím i ja, trošku nahnevaný i uraznený, spýta sa naraz:

– Koľko má tvoj otec rokov?

– Štyridsaťosem.

– Odkiaľ vieš, že nebudeš vo všetkom taký istý ako on, keď budeš mať štyridsaťosem rokov?

Neviem, čo mu mám povedať.

– Chcel by som vedieť, ako zapôsobí Julova smrť na tvojho otca, – hovorí Jano. – Či sa prizná k svojmu mŕtvemu synovi a k jeho matke. Lenže to by si mi mohol povedať aj ty, keby si sa vžil do jeho položenia. Som totiž presvedčený, že by si rozmýšľal a konal v tomto prípade práve tak ako tvoj otec.

Dívam sa na neho a som celkom zmätený.

– Nuž, čo myslíš? – spýtuje sa Jano.

Je mi celkom cudzí v tejto chvíli.

– Neviem, – odpovedám mu. – Neviem.

† † †

Ked' som ráno vošiel do kuchyne, našiel som tam ako obvykle mamku. Strečávali sme sa tu trikrát denne a mali sme príležitosť povedať si vždy niekoľko slov. Dnes mamka mlčala. I hrnček s kávou položila predo mňa bez slova.

Mlčanie bolo trošku trápne. Očakával som, že sa ma aspoň na to spýta, kde som bol včera večer. Lebo iste ma čakala na večeru. Či preto mlčala, lebo vedela odpoveď na svoju otázku? A ja som jej musel byť vďačným za to, že ma nepožiadala, aby som jej porozprával všetko o Julovej smrti?

Nemohla to urobiť, hovorím si. Veď my s mämkou slova sme si ešte nepovedali o Julovi v živote. Ani s otcom. Kto vie však, či práve teraz neprišiel na to čas? Julova smrť musela otriasť nami všetkými. A len teraz, keď táto smrť zasahuje i do života nášho, môže odznieť aj jeho meno, meno milované i nenávidené, tam, kde ho doteraz nebolo slobodno vyslovieť.

Mama vyšla. V spálni pri kuchyni pokračovala v upratovaní. Ja myslím na včerajší rozhovor s Janom. Čudné boly Janove slová! Otec je, vraj, mäkký a zábudlivý! Kde to vzal? I na to by potreboval hodne času, keby na mne chcel dokazovať, že vo všetkom sa ponášam na otca a budem mu vo všetkom podobný, keď budem mať toľko rokov ako on. Musel však o tom rozmyšľať, lebo keď z našej zvady nebolo východiska, vyrukoval hned s dôkazom. Otec môže hroziať i vyzerať prísne ako človek železných rúk, a predsa môže byť mäkkým človekom. Ako dôkaz stačí, že nevyhodil ma z domu, i keď som mu odkazoval po doktorovi a postavil sa otvorene proti nemu. Keby bol otec taký, akým si ho predstavujem, iste by sa bol inakšie zachoval.

Jano však nevie, aká hrdinka je moja mama. Ale nechcel som mu o tom rozprávať. Mal som tu znova odhaliť tajomstvo, o ktorom som mal len ja vedieť? A tak som len sedel, sedel, počúval i nepočúval, čo Jano rozprával, najprv ohnivo, s oduskevnením, ktoré pomaly klesalo a naraz začalo miznúť, až napokon i jeho hlas sa stával tichším a tichším a prestal rozprávať. A tu sme sa obaja vrátili k tomu, ktorý leží v smutnom dome v rakve na stole a nikdy už nebude ležať v posteli. V nijakej posteli na svete, ku ktorej by sme si mohli my dvaja s Janom ešte raz sadnúť a povedať s úsmevom tomu, ktorý by ležal v nej: Neboj sa! Otec sa postará o tvoje liečenie! My traja

pôjdeme ešte korzom zavesení do seba a smiať sa budeme na každého, i na nás sa bude smiať celý svet. A vieme dobre, že obaja sme mysleli v tej chvíli tichosti na jedno. Nemysleli sme na Jula. Na to sme mysleli so slzami v očiach, čo sa nevráti. Nikdy.

Musel som sa rozkývať trošku. Pri prípravách na pohreb nechcel som byť len vzdialeným pozorovateľom, ktorý má len priemerný záujem. Už ma zaujímalo všetko, čo sa podniklo v súvise so zajtrajším pohrebom, hlavne organizovanie účasti študentov na pohrebe. A preto bol už čas na odchod. Chcel som sa dať s chlapcami hneď do styku.

Vyhľadávam Ondriša. A naraz sa náhlil, ako keby som nemal stihu.

* XXII *

Myslím na otca.

Musím sa priznať, že by som nebol veľmi prekvapený, keby som sa dozvedel, že nechce ísť na pohreb. Možno by som mu aj rozumel. Pre neho bude to najlepšie riešenie. Lebo takto sa bude oňom len klebetiť. Bude sa hovoriť, že zomrel jeho nezákonný syn a že on, jeho otec, nebol mu ani na pohrebe. Lenže každý, kto bude o tom rozprávať, dobre si rozmyslí, čo povie, a nevysloví všetko, čo sa mu na jazyk dostane so sto-percentnou istotou. Kým sa otec verejne neprizná k Julovi, bude pred verejnosťou celý prípad zahalený závojom tajomstva. A kým závoj nestrhne sám, bude sa o veci len šepkať, medzi štyrmi očami rozprávať, a to, čo sa takto rozširuje, alebo dava spoluobčanom a spoluobčiankam na vedomie, to býva skôr klebeta ako pravda.

Keby sa však priznal pred verejnosťou k svojmu synovi, z toho by mohol byť blázivý tanec. V priznaní sa skrýva otvorené nebezpečenstvo a otec ho musel predvídať. Nemožno si predstaviť, aký dojem by vytváral jeho rozhodnutie postaviť sa napríklad do pohrebného sprievodu. Roztrhol by na kusy

závoj tajomstva. Už by sa oňom a o Julovi neklebetilo. Čo by sa hovorilo, to by bola stopercentná pravda. A hneď by tu bola aj otázka: Kde by bolo jeho miesto v pohrebnom sprievode? Hneď za rakvou? A prijímal by po pohrebe prejavy sústrasti? Pekelná myšlienka! Nie, to sa nedá predstaviť!

A predsa kráčať v sprievode, nech by sa postavil kdekoľvek, nebola by taká odstrašujúca úloha ako vytrpieť to, čo by nasledovalo po pohrebe. To, čo by sa ukázalo pod roztrhnutým závojom tajomstva, nedalo by sa zakryť iným závojom. Následky priznania musel by niesť otec celý život. Nielen staré babky, ale aj detné deti ich vnukov by ešte spomínaly, ako kráčal zahanbený a opovrhovaný v pohrebnom sprievode za rakvou svojho nezákonného syna.

A predsa tam by malo byť jeho miesto. Musí ísť na pohreb svojho syna, i keby mal z toho posmech na celý život!

Musí tam byť! I keby kráčal na konci sprievodu. Tam, kde kráčajú tí, ktorých máločo viaže k pochovávanému. Našlo by sa tam miesto, kde by mohol byť skrytý, a predsa aj viditeľný, miesto, kde by ho mohli a nemuseli vidieť. Tam by sa mal postaviť a každému, kto by ho videl v sprievode, bolo by jasné, prečo to robí. A predsa by ho nik neoslovil, nik by sa ho nespýtal, čo tu chce, nik by ho neľutoval a nik by neplakal s ním. Ani taký človek by sa nenašiel, ktorý by povedal: Daj, ja ponesiem kúsok z tvojej bolesti! Musel by ju niesť sám. Nie ako otec, ktorý žiali nad smrťou syna! Kráčal by tam ako človek, ktorý chápe, že veľkosť jeho bolesti spočíva v tom, že sa k nej nesmie priznať.

† † †

Po rozhovore s Ondrišom sme sa dohodli, že večer sa stretneme v záhrade. Prišli by chlapci, pred ktorými by sa prečítał text Ondrišovho prejavu nad Julovým hrobom. Chlapci by schválili text prejavu. Ondrišovi išlo zrejme aj o to, aby som ho predovšetkým aj ja počul a videl jeho ochoťu k úprimnému obnoveniu priateľstva.

Porozumel som, že takáto schôdzka by sa nedala odbaviť

v parku na lavici ťažkých prípadov. Mohli by sme mať aj nevolaných svedkov. Preto sme sa dohodli, že chlapci prídu sem. A ja čakám na nich.

S Janom sme sa stretli popoludní, keď vyšiel z fabriky. Prvá jeho otázka bola, či otec pôjde na pohreb. Nechcel mi veriť, keď som mu povedal, že neviem. A ja som nemohol inakšie odpovedať.

Potom sa zapálil vo mne vzdor.

– Nemyslime na to, – povedal som mu, – čo by to znamenalo pre otca, keby nešiel. Ale čo by mal Julo z toho? Akú škodu? Mítvemu je už všetko jedno.

Hanbil som sa, lebo toto nebolo moje sianovisko. Jano však bol presvedčený, že odpoveď je moja.

– Svet si to žiada, – povedal mi.

– Aby ho za to opľuvval, – odpovedal som mu ja.

Pozrel na mňa. Ako by sa bol chcel spýtať: A či si to nezaslúžil?

– A potom ona, – doložil ticho. .

– Ona.

Opakujem jej meno.

Nerozprával som Janovi o tom, že som sa dnes vybral do smutného domu. Chcel som ešte vidieť Julia. A iba keď som už bol blízo k domom zpod kopca, musel som naraz zastaviť a spýtať sa seba: Čo spraviš, človek hriešny, keď sa fa niekto spýta, prečo doteraz neprišiel otec pozrieť svojho syna? Bolo to ešte predpoludním. Prechádzal som sa na slnci a čakal som, či nevyjde niekto zo smutného domu. Mohla to byť aj Julova mať. Lebo aj ona sa mohla spýtať: Prečo?

A naraz vyšla skutočne ona. Kráčala pomaly, so sklonenou hlavou. Vošla do susedného domu.

A vtedy som sa prikradol k smutnému domu. A keď som nikoho nablízku nevidel, vošiel som.

V dome neboli nikto. Na stole rakva, zavretá.

Pristúpil som k nej. Nie, nie je zabitá. A predsa Julia už ne-

uvidím. Možno by zdvihli ešte veko a ukázali by mŕtveho, keby otec chcel vidieť syna. Ja ho už neuvidím.

Ale neviem si vysvetliť, prečo otec ešte neprišiel. Aspoň jeho matke vyslovil sústrasť. A toto ma trápi celý deň. Trápilo ma i pri Janovej otázke.

Nemyslel som však, že Jano vtedy tak zaútočí.

— Ona je nič? — spýtoval sa. — Iba handra? Ved' je to matka jeho syna! Myslí na to, že jej zničil život?

To bolo už trošku silné. Aj sa mi to sprotivilo.

— Keby ona rozprávala takto, — hovorím Janovi, — vedel by som to pochopíť. Ale ty? Akým právom mi to pripomínaš?

Zarazilo ho to.

— Voľakedy si s obdivom rozprával o ňom. Či si už na to celkom zabudol?

— Nezabudol, — odpovedá Jano. — Ale chcem na to zabudnúť.

† † †

Potom sme sa rozišli. Jano sľúbil, že príde ešte večer. Vtedy však, keď tu budú chlapci, nechce sa ukázať.

A chlapci prichádzajú. Vedie ich Ondriš. Zastavujú sa na verande. Je ich hodne a medzi nimi aj neznáme tváre. Nik nie je prekvapený, keď sa Ondriš ujíma slova.

Úvodom poznamenáva, že veniec študentov je už objednaný a bude pravdepodobne najkrajší. Zazlievam mu tú poznámku a vôbec nevidím, že by bola niekoho dojala. Ale nestreila sa ani s neľúbosfou. Chlapci to vzali na vedomie, alebo je im to prosté jedno.

Ondriš pokračuje čítaním svojho prejavu. Ani teraz však nebadám na chlapcoch nijakú zmenu. Pozoroval som ich, kým sa prejav čítal. Báli sa pozrieť na mňa.

A ja som musel myslieť na ten nezabudnuteľný večer na lavici fažkých prípadov, keď som po prvý raz počul Jula. Medzi chlapcami, ktorí teraz počúvali text priemerného Ondrišovho prejavu, neboli ani jeden, ktorý by sa mu bol mohol rovnať,

ani jeden, ktorý by sa bol odvážil, alebo prosto len chcel rozvíriť hladinu a povedať svoju mienku, keby bola iná. Zatvoril som oči a zjavovala sa predo mnou nielen Julova postava, on sám, chudučký a vychrtlý, s vlasmi, padajúcimi na čelo, ako stojí opretý o strom, s rukami vo vrecku, ale počúval som znova aj jeho hlas, ostrý a nelútostný vtedy, keď sa mu niečo nepáčilo. Keby sa tu ukázal medzi nami, možno by nám takýmto hlasom predniesol svoju mienku a ostro by kritizoval nás všetkých i za prípravy na jeho pohreb. Rozhodne zle by obišiel Ondriš za prejav, veľmi pozorne napísaný, niekoľkokrát spomínajúci Jula ako chlapca bez otca, chlapca so smutným údelom, chlapca zabudnutého, lebo v základe to bola slátanina, nedôstojná Julovho pohrebu.

Ale chlapci mlčali. Ani teraz neprejavili svoju neľúbosť. Nemohli to urobiť, alebo nechceli? Aj Ondriš pozrel len na mňa, keď dokončil čítanie. Ako by schválenie bol očakával odo mňa.

Ja som tiež mlčal. Myslel som na to: Hľa – budeme sa vracať k Julovi. I keby zmizly všetky stopy po ňom, i spomienky, s ktorými by sa mohla vracať medzi nás jeho tvár, jeho postava, jeho gestá, jeho slová, bude sa nám vracať ta, kde sa nenašla nahradza za neho, kde ho iný zastúpiť nemohol, pri pohľade na jeho prázdne miesto, na ktoré sa nik nepostavil. Kto vie, či nechápu mnohí takto tichosť po prečítaní Ondrišovho prejavu?! Mlčíme, lebo nik z nás by sa nemohol postaviť na jeho miesto?!

Ondriš pokladá mlčanie za súhlas. A ozýva sa hned Paťo. Pohreb je zajtra popoludní o tretej hodine. Sraz pre všetkých študentov je pri hostinci na zákrute pol hodiny pred začiatkom obradov. Odtiaľ sa pôjde vo štvorstupe k domu smútku. Veniec študentov ponesú dvaja chlapci na čele sprievodu. Treba ich určiť hned. Ak bude treba niesť rakvu, ponesú ju striedavo najstarší chlapci.

Napokon Paťo vyzýva prítomných, aby prispeli na veniec. Chlapci pohotove vyfahujú peňaženky. Boli na to pripravení. Kým Paťo sbiera a zapisuje, Ondriš pristupuje ku mne a sptytuje sa ticho:

– Ako si spokojný s prejavom?

Chvíľku som rozmýšľal.

– Je dobrý, – povedal som potom trošku povýšene.

Ondriš vďačne prisvedča:

– I ja si myslím, že je dobrý.

Dívame sa na chlapcov. Odchádzajú už. Zdravíme sa.

Ondriš zostáva posledný.

– Prosím ťa, ako pôjdeš v sprievode? S nami, alebo ako rodina?

Neočakával som túto otázku. A dlho mi to trvá, kým mu poviem:

– Pôjdem s vami.

† † †

Čakám. Ale Jano neprichádza.

Nerozišli sme sa s hnevom. Sľúbil, že príde. A predsa už vtedy, keď sme sa lúčili, cítil som, že sa ho čosi doťklo.

Počkám ešte chvíľu.

Nerád by sa rozšiel s Janom. Je jediným mojím priateľom. Ostatní nie sú skutoční priatelia. Nikdy ich nebudem mať naozaj rád. Ani vtedy nie, keby sa obnovilo to, čo bolo medzi nami. Ale Jana by som si chcel zachovať za každú cenu.

Už mu aj rozumiem. Viem, prečo spomenul najnovšie i Juhlovu mať a prečo sa odhodlal i na takú surovú poznámku. Či len pre mňa bola surová a len teraz? A keby bol tu, takto by mi vysvetlil veci:

Cloveče, ty si sa ohradil proti tomu, čo som povedal o tvojom otcovi. A spýtal si sa ma, akým právom ti to pripomínam. A ja som chcel od neho len to isté čo ty. Nechcel som sa sklamáť v ňom. Páčil sa mi veľmi a chcel som, aby bol i v živote taký, aký býva vo fabrike.

A teraz by sme tu sedeli dvaja a mysleli na človeka, o ktorom sme obaja chceli, aby bol lepší a krajsí človekom. Videli by sme pred sebou jeho cesťu a cítili by sme len jedno: Otec nie je každodenný človek! Ale nemožno povedať o ňom, že by bol výrovnaným a vnútorné krásnym človekom. Nie!

○, keby sme sa mýlili!

Myslím na lístok, ktorý som napísal otcovi. Položil som ho dnes večer na jeho nočný stolík. Večeral som v kuchyni neskôršie ako ostatní a vystihol som chvíľku, keď v spálni neboli nikto. Len čo som však zatvoril za sebou dvere, už vošiel otec do spálne. Čudujem sa, že nespozoroval môj výlet. Ja som si vydýchol, keď som si znova sadol k večeri. A keď mamka vošla do kuchyne, tváril som sa, ako by sa nič nebolo stalo.

Na lístku bolo len toľko:

„Otec môj, čakajú vás v dome smútku!“

Vo chvíli, keď malo byť už po nebezpečenstve, ukázala sa možnosť pravého nebezpečenstva. Otec bol v tejto chvíli v spálni a mohol lístok nájsť. Stačilo len pristúpiť k nočnému stolíku. Hned by sa bol vyrútil do kuchyne a bol by z toho býval parádny výstup. Či už nie? V tieto dni by to neboli urobil? Alebo nedá sa nijako vypočítať, ako by bol reagoval na môj posledný zúfalý pokus?

Nech by sa bol akokoľvek zachoval, už som sa nebál. Išlo však o to, že v nasledujúcej chvíli som pokladal za nesprávne to, čo som urobil. Spôsob sa mi nevidel a oľutoval som hned, že som faktovo chcel dať najavo otcovi, čo by mal urobil.

A tu vošla Viera. Prichádzavala každý večer za mnou do kuchyne a hned sa pritúnila ku mne. Mamka pozrela na nás a vyšla. A tu som ticho zašepkal Vierke.

– Vieročka, na otcovom nočnom stolíku je ceduľka. Prines mi ju, ale tak, aby ju otec nevidel.

Viera zamyslene pozrela na mňa. Už som vedel, že to nepôjde hladko.

– A čo je na tej ceduľke? – spýtala sa.

– Pozri, dievčatko, máš osem rokov, a chcela by si všetko vedieť. To nie je pekné od teba.

– Tak mi to nepovieš?

Rozmýšľal som. Viera však bola pohotová. Nepripustila tretiu možnosť.

– Ak mi to nepovieš, tak ti ju neprinesiem.

No, počkaj! Ved' ja ti to vrátim. A nervózne som jej prisľúbil:

– Len mi ju prines! Všecko ti poviem!

Povedal som jej to práve včas, lebo vošla mamka. Viera sa chvíľku s nedôverou divala na mňa. Hútala iste o tom, či nemá prezradil mamke, čo chcem od nej. Ale potom sa rozhodla, že ma poslúchnie, a vykľzla.

Mamka si nevedela vysvetliť, prečo som sedel ešte v kuchyni.

– Bolo ti málo? – spýtala sa.

Ohradzujem sa a ďakujem za večeru. Neviem však, čím vyplní čas, kým Viera príde.

Na šťastie Viera sa rýchle vracia. Prikláňa sa mi k uchu, ako sa patrí pri oznamovaní nejakého veľkého tajomstva. Šepká však tak nahlas, že mamka môže počuť každé slovo.

– Pozerala som všade. Ale ceduľku som nenašla.

Že by ju mal v rukách otec? Potom by bolo dobré posbieť sa.

Vstávam.

A teraz tu v záhrade hútam o tom, akú odpoveď dostanem na svoj lístok. Je tichý večer. V takomto čase málokto chodí v našom mestečku po uliciach. Ani otca by nebola sponzoroval nik, keby sa bol vybral do smutného domu.

Len či sa vybral? Jano to bude vedieť. On bol dnes večer v smutnom dome. Mohol by priniesť zvesť, že môj pokus nebola daromný.

A to by bola na môj lístok najkrajšia odpoveď.

† † †

Nechcel som viac čakať na Jana. Lahol som si. Ležím však už dávno a nemôžem zaspáť.

Ako sa vzdaľuje Julio od nás! Už sa nedívam na jeho odchod tak ako v hodinách po jeho smrti. Už myslím na neho možno s dávkou pesimizmu i cynizmu, že dlho si ho nezachováme. Kto vie, dokiaľ zostane medzi nami Julio živý. Neprejde ani rok a zabudneme jeho tvár. Potom zabudneme i jeho. Iba jedno

bý mohlo zostať z neho v nás i po desiaťkach rokov, keby sme ich prežili v zdraví a dosiahli i vek múdrej a požehnanej staroby. Jeho meno. To všetko ostatné, možno i vedomie, že ne-našla sa náhrada za neho, ako keby bolo padlo do hlbín bez dna. Môže sa stať, že dovtedy nič nezostane z Jula. Len jeho meno.

Čo si s ním počneme, ak sa stretneme s ním jedného rána? Budeme si ho v rozpakoch vyslovovať a počínať si tak, ako by sme mali v ruke drahocennú nádobu neprirovnatelnej krehkosti a jemnosti a prekladali ju z ruky do ruky, lebo nevedeli by sme, čo máme s ňou robiť. Len to by sme cítili, že je to posledná pamäťka po človekovi, ktorého už niet. Že by sme ju chceli mať stále na očiach. Že by sme ju nechceli zabudnúť.

A predsa zabudneme. Zabudne sa i meno tak, ako keď sa rozbije nádoba. Črepy sa odstránia. A nezostane po nich ani pamäťka.

To bude čas druhého Julovho pohrebu. Druhý raz pochovávajú živí mŕtvych vtedy, keď ich takto zabúdajú. Že nezostane po nich ani meno. Ani pamäťka.

† † †

Počujem kroky v tichosti. Tak si to Jano predsa len rozmýslel.

Ale čudné! Kroky počujem zdola. Blížia sa od vrát. Jano má vo zvyku preliezať plot v blízkosti môjho domu. Spravi potom len niekoľko krokov a už je na verande. Tieto kroky však ako by boli pomalé a váhavé! Či by to bol nejaký opatrný zlodej, ktorý dostal chuf na naše hrušky?! Nie. Vedľa ľudia vedia, že tu spávam. A kroky sa blížia k verande.

Som hotový hned zapálif svetlo, keď neznámy stúpi na schody, vedúce na verandu. Na to však darmo čakám. Myslím, že zastal pred verandou. Chvíľu trvala napnutá tichosť. Ale len chvíľku. Potom sa kroky zasa ozvaly. Vzdaľovaly sa. Neznámy sa vracal.

Zlakol sa niečoho? Alebo je to predsa Jano, ktorý sa vracia? Vracia sa, lebo si myslí, že už spím? Jano by neboli taký ohľadu-plný. Jednoducho by zaklopil.

Už nikoho nevidím, keď vychádzam na verandu. Či sa mi to len zdá, že počujem škripaf klúč vo vrátkach? Čo by tu bola hľadala mamka tak neskoro? Keby mi bola chcela niečo povedať, mala na to priležitosť v kuchyni. Ale ak som skutočne počul klúč, musel byť niekto od nás. A kto iný ako ona?

Stojím na verande a čítim, aká horúca je táto noc. A v zázračnej tichosti ako by som počul pohyb každého stebielka trávy. Sú to priam surové zvuky v takejto tichosti, keď sa niekto driape na plot, a upozornia na seba hned. Ako teraz.

Práve teraz skočil Jano do záhrady. Teda nechodil tu on pred chvíľou. Neznámy ostáva neznáym.

Jano sa blíži. Ale tak sa vidí, že je bez vôle. Vidím mu znova na čele čierny mrak, ale nepýtam sa, odkiaľ je. Hovorí o tom, že sa mu sem ani nechcelo. Dlho bol, vraj, v smutnom dome. Tam ešte vždy čakali na otca.

— Človeče, i ľudia, ktorí bdeli pri mŕtvom, zatínali päste. Nemyslel som na to, že aj iní to tak chápnu ako my. Len Julova mať je podivne pokojná. Rozprávala neprestajne o Julovi. Spomínala, ako túžil poznáť twoju sestru Vienu. Tebe o tom nehovoril nikdy? Akiste sa neodvážil. Mne to spomína.

Dívam sa na Jana, ale mlčím. A pýtam sa sám seba: I to bol nesplniteľný sen?

— No, možno hodiny sme si fakt rozprávali, — pokračuje Jano. — Aj sme si povedali, že otec twoj má iste inú robotu. Tí ľudia ti chápnu, že nechce mať nič so svojou minulosťou. Tak, ako ti vravím, hovoríme aj o twojom otcovi, ale darmo čakáme na toho, o ktorom sme toľko potrkotali. Vstanem, reku, a idem domov! Ale na ceste som si spomenul, že mám zájsť k tebe. A tu, ako ti vchádzam do tejto ulice, koho nevidím stáť pred vašou záhradou? Tvojho otca! Ba videl som ho aj vojsť do vašej záhrady. A potom mi už zvedavosť nedala. Tahal som sa pri plote a pozoroval, čo tu chce a čo robí. Človeče, išiel ti až k twojej verande. Tam zastal a vrátil sa. Kto vie, aký mal úmysel? Chcel sa s tebou porozprávať, ale potom si to rozmyslel?

Nedostávam sa k slovu.

Jano sa ozve po chvíli:

– Mne sa tak vidí, že som mal pravdu. Ty a tvoj otec skoro sa smierite!

Ale ja myslím na niečo iného. Možno, keby som bol zapálil svetlo, sedel by tu naproti mne otec. A po prvý raz v živote by sa so mnou porozprával úprimne. A povedali by sme si všetko, čo máme na srdci. Lebo nielen toho syna zanedbával, ktorý je mŕtvy. Zanedbával aj toho, ktorý žije.

* XXIII *

Je deň Julovho pohrebu.

Mama mlčí pri raňajkách. Len niekedy pozrie na mňa. A v jej pohľade je otázka: Či vieš, syn môj, že trpím?

Ona to však nepovie. Nikomu sa nezvykne vyžalovať svojou bolesťou. A ja ju predsa cítim. Sú to fažké dni. A najfažší ten dnešný.

Možno i otec cíti ich farchu. A trpí aj on, i keď to nedá vedieť o sebe. Zmenená bola jeho tvár, keď som ho videl včera ráno z obloka. Vracal sa domov z fabriky, ako by si bol niečo zabudol doma. A možno hnala ho domov bolesť. Nemá sa s ňou komu sveriť. Niet komu, i keď všetci ľudia poznajú jeho tajomstvo. Je tu len mama, ktorej sa môže zdôveriť, len mama, s ktorou sa môže úprimne porozprávať. Len pri nej môže hľadať útočište. Pri mamke, ktorá by sa s odporom mala postaviť proti spomienke na Jula a jeho maťku. Aké je to zvlášne!

Ja teraz nevidím do ich života. Do života svojej maťky a svojho otca. Len cítim tu v kuchyni, na obed alebo navečer, keď sú otec i maťka doma, aký cudzí je mi teraz náš domov a aký veľký je nepokoj, ktorý zavládol v našom dome. Ako zarazene zamíknne niekedy sestra Viera, aká nepravdivá, neúprimná, úlisná je tichosť, ktorá niekedy zavládne u nás. Aká čudná musí byť bolesť, ktorú dusia v sebe títo dvaja veľkí ľudia. Môj otec a moja maťka.

Neviem, čo viedlo otca včera večer do záhrady. Ale cítim, že chcel prísť ako priateľ. Nemožno si predstaviť, že by sa bol vybral s úmyslom usporiadať nejaký trápny výstup. Aj on trpel a vedel, že takéto dni sa nehodia na krik a zvadu. Ba ani na hlasitý rozhovor.

Keby sme sa boli stretili, myslím, že by sme sa boli porozprávali celkom ticho. Vlastne on by bol hovoril a ja by som bol počúval. Bol by som si vedomý toho, aká veľká, nesmierne veľká vec je to, že prišiel. Nebol by to býval ten pyšný otec, chladný a surový, človek železných rúk. Ten, ktorý by bol pod maskou povýšenosti skrýval to, čo ho bolí. Bol by to býval iste ten vysnívaný otec, tichý a pokojný! Aký by mi bol býval blízky!

Bol by som ho s rešpektom počúval. Iste by bol hovoril o všeličom. O tom, že mu boly známe moje cesty. Vedel o tom, že chodievam k Julovi do smutného domu, a predsa mi to nezakázal. A možno by bol pospomínal aj nejaké moje kúsky, zdanlivu utajené, o ktorých som nevedel určite, že vie, iba tušil.

A ja by som bol pochopil, aká silná, ničím nezadržateľná duševná potreba ho hnala včera večer ku mne. Ozvala sa v ňom po prečítaní môjho lístku a ozvala sa tak silne, že nemohol čakať do rána. Musel so mnou hovoriť hned.

A moja odpoveď? Bola by bývala tichá a presvedčivá. Bol by som ho uistil, že ani ja som sa nestaval proti nemu, ani tam, kde to robili iní. A nebolo mi to nikdy príjemné, keď som ho počul v mojej prítomnosti spomínať po zlom. Nezniesol to prosto, i keď som bol s ním vlastne v boji.

Len vtedy by som bol mlčal, keby mi bol povedal, že chce, aby som ho porozumel. Aby som chápal jeho stanovisko a cítil s ním, že inakšie konáť nemôže. Že sa v Julovom prípade nemohol zachovať inakšie.

Áno, chvíľu by som bol mlčal. Ale potom by som bol povedal: Nie!

A toto „nie“ by som mu povedal aj teraz, keby prišiel a žiadal odo mňa, aby som pochopil jeho počinanie. Myslím totiž na to, že keď nenašiel u mňa včera svetlo, pokúsil sa porozprávať so mnou dnes. Preto tu sedím v kuchyni, lebo som presvedčený, že každú chvíľu môže prísť po mňa posol z fabriky, alebo otec sám.

A potom by sme sa stretli. Dvaja ustati bojovníci. Bojovníci, ktorí musia myslieť na nepriateľstvo a na boj. A túžia po smierení.

† † †

Otec neprišiel. Ani si ma nedal zavolať.

Možno si to rozmyslel. Nie dnes. Ešte včera. Možno večer v záhrade vo chvíli, keď sa priblížil k verande a zastal pred ňou, vycítil akosi, že ja by som na jeho prosbu odpovedal: Nie! A preto, možno preto sa vrátil. Pre tú myšlienku, a nie pre īmu, ktorú tam našiel.

Aj to je možné, že vôbec neboli v smierlivej nálade. Neboli inakší, nezmenil sa. Tvrď bol ako vždycky. Človek železných rúk a rozkazovaf chcel. A preto si musel rozmyslieť spôsob postupovania. Tušil, že tentoraz rozkazovanie nebude správnym prostriedkom. A preto, lebo by bol musel popustiť a zmeniť sa, vybrať si iný prostriedok, alebo iný spôsob riešenia, bol rád, že sa u mňa nesvetilo. Nechal všetko tak a vrátil sa.

Mamky by som sa mal spýtať. Bude vedieť, s akým úmyslom výbral sa včera otec do záhrady. Ale s mamkou by som nedokázal shovárať sa o týchto veciach.

Nie, nič sa nezmenilo. Len ja hlupák som mohol predpokladať, že nezmeniteľný by sa mohol zmeniť. Smiesny som a Jano má pravdu. Príliš ľahko odpúšťam. Aj tam, kde ma o to nik nežiada. A odpúšťal by som aj tam, kde nenachádzam ani predpoklad smierenia.

Nie, nechcem viac myslieť na včerajší večer. Na otcov výlet do záhrady. Mal byť iba pokusom o smierenie. A bol to zlý krok. Ten, ktorý ho urobil, ľutuje ho. Lebo bojovníci nesmú

myslief na smierenie. Bojovníci musia stáť proti sebe tvrdo a nělútosne.

Bojovníci: otec a syn.

O čo nám išlo v tomto boji?

O Jula. A Julo je mŕtvy.

† † †

Tam sa to začalo, že som chcel byť hercom. Iba potom som objavil Jula a pustil sa do boja za neho.

A teraz je už zbytočný tento boj. Niet pre koho bojovať. Či treba bojovať aj za mŕtveho? A musí sa v boji pokračovať ešte aj dnes?

Ved' nič sa mi nedarilo. Nadarmo som sa pechoril. Prehral som zápas za zápasom. Nič som nevybojoval pre Jula. A tak prišiel deň posledný.

Spomínam si na zábavu športového klubu. Nemohol som si vysvetliť, prečo prišiel Julo na zábavu. Musel vedieť, že riskuje život. Bol slabý a biedny na zaplakanie. Viedla ho len túžba vidieť, ako sa zdraví zabávajú, alebo prišiel pre niečo iného? Preto, aby som ja mal príležitosť priznať sa k nemu pred všetkými ľuďmi? Nielen v smutnom dome, nielen v kruhu študentov, ale aj tam, kde by to videl každý? Aj môj otec?

Možno nikdy nemal také myšlienky. Len my sme predpokladali o ňom, že túži po tom, aby sa priatelia priznávali k nemu. Pokladali sme jeho túžbu za celkom prirodzenú už aj preto, lebo sa otec k nemu nepriznal. Možno sme sa mylili. Kto vie. Možno sme mali pravdu!

Je isté však, že nebolo nepríjemné, keď sme sa hlásili k nemu. A dnes je tu posledná príležitosť. Kráčať v pohrebnom sprievode, niesť jeho rakvu, to bude svedectvo pred verejnosťou o láske a úcte k nemu. To bude posledná príležitosť dať mu to, čo mu patrí. Nepodarilo sa mi to v živote. Azda tentoraz sa mi to podarí.

Viem, nájdú sa aj ohovárači, ktorí si neodpustia svoje poznamky. Ohovárači ohybného a štipľavého jazyka. Či príde otec na

pohreb, alebo nepríde, nebudú mlčať. Keď nepríde, všetky oči budú uprené na mňa. A počujem iste so všetkých strán: No, aspoň ten sa priznal k synovi svojho otca! Nebude to však chvála. Len prejav čiastočného uspokojenia.

Lebo chválif nás nebudú ľudia nikdy. Ani otca, ani syna.

† † †

Zvonia práve na poludnie. Prišiel som presne na obed. Počúvam, ako vošiel vedľa do izby otec.

Keď som si po prvý raz predstavoval, ako sedávajú s Vierkou ticho každý deň, kým mama obsluhuje, myslieť som na to, že jesť v kuchyni je niečo potupného. Bolelo ma to. Teraz už nie. Teraz je mi to už jedno. Ba milšie mi je sedieť tu. Tamdu ani Viera neštěboce. Striehne na chvíľku, kedy by mohla ujsť do kuchyne s nejakou výhovorkou. A keď sa jej to podarí, kuchyňa oživne.

Mamka práve nesie do izby misu s polievkou. Dvere kuchyne zostávajú pootevorené. Po chvíľke, vtedy už iste, keď misu položila na stôl, počujem otcov hlas.

– Povedz Vladovi, aby si prišiel sadnúť k nám.

Mamka sa vracia. Vie, že som počul otca. Vidí však, že sa mi nezmenila tvár. A preto mi hovorí aj ona:

– Chod’ si do izby sadnúť k obedu. Otec fa volá.

Moja odpoveď je rozmysленá, uvážená. Myslím, že inakšie sa ani nedá odpovedať.

– Nie, mamka! Nepôjdem!

Hovorím to ticho a pokojne. A potom dokladám:

– Dnes ešte nie!

Neviem, či mi mamka rozumie. Tvár sa jej nemení a nespýtuje sa viac. Ide do izby a počujem, ako hovorí otcovi:

– Nepríde. Dnes ešte nepríde.

Uvedomuje si otec, že ľahko si so mnou neporadí? Že som sa vyslobodil z moci jeho železných rúk?

Počul som, ako položil lyžicu. Reagoval hned. Vstal od stola a vystúpil.

Odtiaľ z kuchyne vidím, ako kráča dvorom. Vracia sa do

fabriky. Len či bude môcť dnes pracovať? Či bude môcť zabudnúť v práci?

I ja som položil lyžicu. A nechcem viac jesť. Podivná je úzkosť, ktorá mi sviera srdce. Najradšej by som odišiel.

Mama ma necháva v kuchyni. Ovláda sa, vyzerá celkom pokojne. Vchádza do izby, aby si sadla k Viere. Obedujú spolu. Tak sa vidí, nestarajú sa o to, čo robia mužskí v dome.

Stojím vo dverách kuchyne a prosím mamku:

– Prosím si čierne šaty!

Mama sa ani nepohnie. Je ďalej.

Som presvedčený, že ma nepočula. A preto opakujem svoju prosbu.

Pokojne pozrie na mňa.

– Syn môj, ja pracujem skoro celý deň bez prestávky. A preto mi patrí aspoň toľko času, aby som sa mohla pokojne najesť.

Zahanbený si sadám v kuchyni. A čakám. Ale netrvá to dlho. Mama prináša z izby taniere a misu na táčni. Potom sa však bez slova vracia. Tentoraz to trvá dlhšie, kým sa vráti. Ale prináša mi čierne šaty. Nespytuje sa, kde idem a na čo ich potrebujem. Ako by mi mlčaním dávala na vedomie, že ani jediným slovom, jedinou otázkou nechce mi naznačiť, či robím správne, alebo zle. Chod' si svojou cestou, hovorí mi mlčky. Ja sa ani dívam nebudem za tebou. Sám si tak chcel!

A predsa mi prezradila aspoň niečo z toho, čo cíti. Nevidím pri tom slzy v jej očiach. Iba ich počuf' a cítiť v jej slovách.

Hovorí mi, keď mi odovzdáva šaty:

– Ty si nám už celkom cudzí.

* XXIV *

Hodiny na veži odbily dve.

Obliekam sa. O pol tretej musím byť pred hostincom pri zákrute.

Možno, otec sa iba teraz rozhoduje o tom, či pôjde. A podľa jeho doterajšieho chovania nedalo sa povedať, čo urobí.

Čo robí teraz? Má podobný ostrov pokoja, ako ja tu v zá-

hrade. Svoju kanceláriu. Ta môže ujsť, utiahnuť sa po vzrušujúcich udalostiach v našom rodinnom živote. A iste ho zamestnávajú podobné myšlienky ako mňa v mojej samote.

Možno ho prekvapil pocit, že stratil moc nad členom svojej rodiny. Že mu vypadla z rúk moc надо mnou. A členovia jeho rodiny museli mu byť podriadení v každej otázke. Za normálnych okolností mal nasledovať po mojej odpovedi ostrý výstup, a keby otec bol chcel svoju tvrdosť stupňovať, bol by ma musel vykázať z domu. Neurobil tak. Prekvapila ho moja odvaha, alebo natoľko zoslabol, že nemohol vrátiť úder, ktorý vraciaval tvrdo a neľútostne? Načo myslieť? Načo?

Dvere sa otvárajú. A v nich Vierka. Ako sa to stalo, že som ju nepočul? A čo chce?

Jej tvárička je vzrušená. — Otec ťa volá, — hovorí. — Chce sa s tebou porozprávať. Aby si hned prišiel.

Čudné je, že sa otec práve teraz chce so mnou porozprávať. Či to nebude pokračovanie včerajšieho hľadania a dnešného pokusu pri obede?

Viem, že nemôžem odmietnúť. So synovskou poslušnosťou musím vypočuť tento rozkaz, i keby bola akákoľvek hlboká pripasť medzi nami.

Vierka hovorí:

— Povedz, Vieročka, otcovi, že prídem po pohrebe.

Viera neodpovedá. Už beží. Ako keby cítila vážnosť a dôležitosť svojho poslania. Ani raz sa neobráti.

Nuž, nebola by len jedna odpoveď na otázku, čo môže chcieť otec. Len či by som utrafil a poznal, ktorá z mnohých bola by tá pravá?

Štvrt na tri. Desať minút trvá cesta k hostincu pri zákrute. Musím sa pohnúť. Zatváram dvere, ale pritom počúvam, ako škrípu vrátko do záhrady. Že by sa Viera vracať? Alebo prichádza sám otec? Ale prečo?

Je to Viera.

— Čo je? — kričím jej v ústrety.

– Otec chce, aby si hned teraz prišiel k nemu. Pred pohrebom.

Mozog mi pracuje bleskovou rýchlosťou. Ako si to vysvetliť, že sa chce so mnou rozprávať ešte pred pohrebom? Chce mi oznámiť niečo, čo sa týka pohrebu? Už nieto na to času. Alebo chce mi povedať, že pôjde na pohreb? Aký by to malo smysel? Len vtedy by mi to mal oznamovať, keby za to očakával odo mňa nejaký chválospev. Keby chcel, aby som bol unesený odvážnosťou a krásou jeho rozhodnutia. Alebo chce mi oznámiť, že nepôjde, nech si povie svet, čo chce? To netreba. Nikoho by neprekvapilo takéto rozhodnutie. Ani mňa.

Inej možnosti niet.

– Nejdem, – odpovedám Viere vzdorovito. – Povedz otcovi, že nejdem.

Musím tak vyzerať, že do Viery vstupuje strach. Odvracia sa a odchádza. A ja tu stojím na verande a dívam sa, kým nezmizne.

Skutočne niet inej možnosti? Či je a poznal by ju len otec?

Je iná možnosť a poznám ju i ja.

† † †

Čo chce otec?

Možno by mi to nepovedal priamo, i keby som zastal pred ním. Možno neodvážil by sa pomenovať menom to, o čo mu ide. Ale hovoril by o putách, ktoré sa nedajú roztrhnúť a ktoré nás viažu k sebe, lebo sme členovia jednej rodiny. Tie putá znamenajú povinnosť, ktorá sa splníť musí. I ďalej je mi celkom jasné, čo by mi povedal. Zabalené by mi dal najavo to, na čo som myslal, že sa nesmie pred verejnosťou priznať k Julovi. I ja ho musím v tom nasledovať, i keď som toto nechápal a nebola som dosť opatrný. Tam, kde by moje priznanie mohlo byť skutočne svedectvom pred verejnosťou, ani ja sa nesmiem priznať k Julovi.

Ano, poznal by som z jeho reči všeličo, predovšetkým to, že pre neho niesť sväfých povinností. Neuznal by povinnosti, ktoré vznikly z priateľstva. Z nášho čistého, krásneho priateľstva

s Julom, trpiacim bratom. Nechápal by, že keby som Jula neodprevadil na jeho poslednej ceste, bola by to podlosť a stratil by som česť pred svetom. Nepozná pozadie nášho pomeru. Možno darmo by som mu pripomínal, že by to bola najhnusnejšia zrada čistej pamiatky mŕtveho, ktorý mi znamenal nekonečne mnoho, kým žil, a bol mi milší ako ktokoľvek na svete. Ani to by mi neuznal, keby som takto dôvodil. Lebo pre neho by bola vedľajšia moja mienka. Pre neho je dôležité teraz iba to, čo povie svet.

Čo povie svet? To je teraz jeho otázka. Keby som sa mu odvážil protirečiť, všešky moje dôvody by vyvrátil touto otázkou. A povedal by mi iste, že ak by sa niekto z našej rodiny priznal k Julovi na tomto pohrebe, nik viac nás od tohto priznania neočistí. Bude tu fliačik po rokoch možno blednúci, ale pri tom všetkom jasný ešte a zreteľne viditeľný na každom, kto bude pochádzat z našej rodiny. A to len preto, lebo niekto z nás sa pričinil o to, aby v ľuďoch zanechal trvalú spomienku na svoju nerozumnosť.

Iste by mi hovoril ďalej o tom, čo som ja dávno premyslel a s čím som počítal. Počítal ako s prekážkami, ktoré sa môžu postaviť do cesty človeka, ale nikdy by ho nesmeli zastaviť. Ved' veľkosť a sila prekážky dáva iba veľkosť a krasu víťazstvu nad ňou. Vo chvíli, v ktorej by som si uvedomil chladnú vypočítavosť jeho slov bez citu, bez srdca, nič iného by som nemohol cítiť ako odpor. Keď som ja rozmyšľal takto alebo podobne, výslednicu svojich uvažovaní pokladal som vždy iba za možnosť a nie za jediné východisko. Na pohrebe otáznou sa mi videla iba účasť otcova. O mojej nebolo pochybnosťí.

A tu by ma ovládol hnev. Práve tak ako teraz bolo by sa vzbúrilo vo mne všetko, čo som v sebe dusil. Možno tak by sa bol začal rozhovor medzi mnou a otcom, rozhovor tvrdý, v ktorom by každé slovo bolo hodeným kameňom, rozhovor o daromnej nádeji Julovej a o jeho utrpení. Možno by však nepriustínil, aby odznelly takéto trpké a bolestné slová. Možno by ma

zastavil jeho pohľad práve vtedy, keď by som ich chcel vyslovieť. A povedal by mi, že sú bolesti, ktoré len preto nie sú také veľké, len preto sa dajú ľahšie prenášať, lebo človek sa môže priznať k nim. Najstrašnejšou je vlastná bolesť, ktorú nemožno nikomu ukázať, o ktorej nemožno nikomu povedať: Pozri, tie rany sú moje, tá bolesť je moja! Človek je bedárom, hodným súčitu a najúprimnejšieho poľutovania, keď sa nesmie priznať nielen k tomu, koho by mal vlastne milovať, ale keď sa nesmie priznať ani k bolesti, ktorá ho páli len preto, lebo nesmie niekoho milovať.

Možno až sem by sme došli po ceste kamenistej a ťažkej takto, ako ma vedú moje myšlienky. Viem, že keby som tu pozrel na otca, videl by som znova to, čo som spozoroval aj dnes, ale iba z diaľky. Ako sa zmenil. A tu poznávam to, na čo som nemyslel. Otec trpí.

Aký veľký a pyšný býval! Aký mohutný a imponujúci zjav! Kedysi by nebol prehľtol takú odpoveď odo mňa ako dnes. Zmenil sa. Ako ťažko to niesol. Hlavu mal sklonenú, keď kráčal dvorom, ako keby bol menší i postavou. Teraz už viem, že keby som ani po dohováraniah nebol ochotný s ním súhlasiť a prijať jeho vôle, bol by možno hotový azda i ponížiť sa a prosiť, aby som na pohreb nešiel. Cítim, že by bol prišiel takýto moment. A je celkom možné, že ma preto volal. A to by som nechcel.

Oj, on mnohých ponížil v živote! Mamku predovšetkým! Ale ja by som ho nechcel ponížiť. Nielen preto, lebo by nás to mohlo rozdeliť na celý život. Ale on je otec a ja som syn. Nechcem sa s ním rozísť. Možno ho nenávidím, ale predsa cítim, že mi je otcom. Len to som chcel, iba po tom som túžil, aby bol inakší a lepší.

Uvedomujem si, že vec, o ktorú by ma mohol prosiť, je nám obom spoločná. Uvedomujem si, že pre mňa je svet rozdelený na dva tábory. I za môjho nepriateľstva s otcom som cítil, že budú chvíle, v ktorých budeme stáť pri sebe, proti každému na svete, proti celému svetu.

A táto chvíľa je taká.

Otec sa nesmie ponižiť. Nesmie prosiť. Voľakedy by som to bol aj chcel. Dnes sa toho bojím.

A rozumiem mu. Porozumel som jeho vôle. Ale necítim, že i teraz ma on núti. Nie je to moc železných rúk, ktoréj sa podrobujem. Je to iná sila, ktorú poslúcham.

Nepôjdem na pohreb.

Stál som na verande opretý o mür. A teraz sa vracam do izby. Hodiny na veži odbíjajú pol tretej.

† † †

Ako môže byť pri zákrute?

Chlapci sa iste udivene obzerajú. Možno sa už všetci shromaždili a nechcú veriť svojim očiam. Hodiny odbily pol tretej a chceli by sa dať na pochod. Rozmýšľajú ešte. A čakajú chvíľočku. Azda nadíde Vlado. Iba potom, keď je čakanie daromné, vydá Paťo povel. A chlapci sa pohnú.

Myslím na to, že ešte by sa dalo dobehnuť. Ani obrady by som nevyrušil. Došiel by som do tretej pred smutný dom. Vedja som nechcel Jula zradiť.

Už som sa chcel niekoľkokrát rozbehnuť ku dverám. Tisíckrát som si opakoval to, čomu som sám nechcel veriť, že som prenáhlene súhlasil s otcovou žiadosťou. So žiadostou, ktorú on ani nevyslovil. Mal som byť tvrdý ako on. Nestarať sa o to, čo chce. A ísť!

Sú tri hodiny. Treba sa ovládnuť. A pripraviť sa na to, čo príde.

Možno sa už začal pohreb. A mnohí, ktorí stáli okolo rakve, zablúdili zrakom k zákrute. Tam som sa mohol ukázať ešte v poslednej chvíli. Lebo doteraz všetci mohli dúfať, že prídem. Jano by sa bol poruval s kýmkoľvek, kto by bol povedal, že na Vlada sa nadarmo čaká. Lebo iste čakali. Možno to chcela i Julova mať. Ona, ktorá dúfala vari do poslednej chvíle, že príde aj otec, bola si istá, že prídem aspoň ja.

Je to čudný pohreb. Smutnejší ako iné. Nielen preto, že sa

na ňom budú lúčif s človekom mladým, plným nádeje. Možno aj preto, lebo tu ~~ne~~ciť len smútok. V očiach tých, ktorí sa tu shromaždili, nie sú slzy. Je nenávist a hnev. Tak tu stoja študenti a robotníci, ich ženy a deťi, s pohľadom upretým do zeme, ako keby sa nechceli pohnúť, ako by tu chceli stáť naveky ako pomníky spravodlivého hnevu a spravodlivej nenávisti, za-stoknuté do zeme. A to všeikto preto, lebo dva ľudia neprišli. Ja a môj otec.

Tak počúvajú i spev i slová kňaza s nenávisou a s hnevom v srdci. A seba sa sputujú, prečo mi verili. Od počiatku ma mali nenávidieť spolu s mojím otcom. Lebo dalo sa predvídať, že jablko nepadne ďaleko od stromu. Že ja budem stáť pri otcovi. A že nebudem lepší ako on.

Keby si to mohli tak jednoducho vysvetliť. Ba, keby porozumeli, že som musel. Nie, nemusel som! Bol by som podliak, keby som to chcel predstierať. A prečo by som to aj robil? Čo mi záleží na shromaždených na tomto pohrebe?! Ved' väčšinu nepoznám. Aj to je mi jedno, čo si myslia chlapci o mne. Iba Jana si chcem zachovať. Tomu poviem všetko tak, ako bolo. Bude to tvrdý oriešok vysvetliť Janovi, prečo som tak urobil. Ale Jano ma porozumie. A zostane mojím priateľom.

Možno sa už sprievod pohol. A blíži sa k srdcu mesta. Prejde hlavným námestím a z neho zabočí Smrtnou ulicou na cintorín. Kým pôjde námestím, v každej brane a v každom obloku bude stáť kiosi. A všetci títo ľudia budú hľadať v sprievode jedného človeka. Oči klebetníc vymenia vzrušený, alebo sklamaný pohľad. Niet ho, povedia si! Niet ho medzi nimi. A iba potom budú hľadať mňa.

I otec to bude cítiť, nech je kdekoľvek, že sprievod sa blíži k srdcu mesta. Že sa blíži aj k nemu. Viem si predstaviť, ako prežívajú s mamkou tieto strašné chvíle. Ako sedia pri sebe, bez slova, sami, presvedčení, že sú opustení celým svetom. Že každý človek v tomto meste opovrhuje nimi, alebo myslí na nich s posmechom a nenávisou. Áno, sami sú na svete. Sami

v hanbe a potupe! Majú rozpálené líca. A mlčia. Je to fažký deň.

Ťažký deň. Ťažká v ňom i hodina. I minúta. Nielen pre mojich rodičov. I pre mňa. Lebo i ja patrím k nim. Teraz v týchto chvíľach. Do toho druhého táboru.

† † †

Počujem spev z cintorína.

Cmíter je na tom istom úbočí, ako je naša záhrada. Keby som zašiel na druhý koniec záhrady, ktorý tvorí výbežok do lúk čarovnej zelene, mohol by som aj niečo vidieť z pohrebu. Ale nechcem.

Koľko ľudí bude na svete, ktorí pochopia, že som sa musel postaviť k rodičom? Že to bol akýsi vnútorný rozkaz, a nie vonkajší nátlak? Väčšina mojich rovesníkov bude ma pokladať za podliaka. A nejde to už tak ľahko nemyslieť na nich a povedať: Nezáleží mi na tom, čo povedia chlapci! Nie! Už to nejde tak ľahko!

Predstavujem si pohrebné shromaždenie na cintoríne. Spev stichol. Teraz hovorí Ondriš. Už ma nemusí šetrif. Iste sa o to ani neusiluje. Je možné však, že nadrel svoj prejav nazpamäť, a keby sa pokúsil vymeniť tu a tam slovo, alebo pridať a niekde odobrať, vydával by sa nebezpečenstvu, že chatrná stavba jeho reči sa zrúti. Iba to by mu mohlo prekážať v tom, aby sa obrátil otvorené proti mne. Pritom jeho reč mohla sa stať aj bojovou rečou, plnou nenávisti oproti mne, i keby nebol zmenil na nej ani čiaročku. Lebo teraz ju mohli chlapci tak chápaať.

Keby som ja mohol hovoriť pri rozlúčke s Julom! Povedať nad ním posledné slovo.

Čo by som mu mohol povedať?

Nič.

Iba k tomu by som sa mohol priznať, že som ho zradil.

A znova zazneje spev z cintorína. Teraz už posledný.

Keď dozneje, rozide sa smútočné shromaždenie. A ja sa musím pripraviť na návštevu. Tu v záhrade.

Nie, nesmiem sa dať prekvapíť. Ved' je celkom isté, že ma ešte dnes navštívia chlapci. Chlapci a Jano.

* XXV *

Pred chvíľou som počul v úplnej tichosti škripať kľúč v zámke vrátko. Vyšiel som na verandu, aby som videl, kto ide z našich. Uplynula už hodina od dokončenia pohrebu. Sám neviem, prečo som si ešte nesobliekol čierne šaty.

Mama kráča hore ku mne. Idem jej v ústrety. Mlčky sa vračíame k verande. A spýta sa ma iba, keď sme už hore zastali:

– Ty si bol na pohrebe?

– Ved' ste chceli, aby som nešiel, – vybuchne zo mňa. Ale hned mi je toho ľuto. Zmýlily ju moje šaty.

Mama prísne pozrie na mňa:

– Nikto ti nič nehovoril.

– Viem, – odpovedám. A mám slzy v očiach.

Láska ma očami.

– Ty si porozumel otca?

– Porozumel som ho, – hovorím. – Ale som mu neodpustil. Urobil som to, čo chcel, ale ani to som mu neodpustil. Zanechal stopy v celom mojom živote a neprevinil sa len proti svojmu druhému synovi. I proti mne sa previnil. I teraz pred pohrebom. Ani to som nesmel vykonať, v čom nemožno prekážať nikomu na svete, vzdaf posledného úctu bratovi, ktorého som miloval.

– Ak si ho porozumel, – hovorí mama, – nebudeš o tom hovorif.

Či mysel na to, že ja budem odteraz podliakom v očiach každého človeka?

Chvíľku je tichosť. Potom sa ozve mama a jej hlas zneje ani hlas zvona:

– Iní nech si hovoria, čo chcú. Pre mňa si mojím synom.

S údivom pozérám na ňu.

Nie, niete človeka na zemi, ktorý by mi mohol dať toľko sily ako moja mama.

† † †

Sedíme a mama hovorí:

– Mnohý povie, že mŕtvemu je to jedno. Ja viem, že je mu to jedno. Ale nie je jedno tým, ktorí ho radi mali. Ale keď ten mŕtvy myslal vo svojom živote s láskou na niekoho, iste mu odpustil, keď neprišiel na jeho pohreb. Aj to možno, že ho v živote nenavštívil. Musel porozumieť, že to nebolo preto, lebo ho nemal rád.

Mamka tu zastane, ako by bol príliš fažký tento zápas. Cíti, že ma nepresvedčí.

– Hanbím sa sám pred sebou, – hovorí.

– Za to sa hanbíš, že si sa pridal na stranu rodičov? Že si sa nedal využiť na útok proti nim? Myslela som, že sám si prišiel na to, kde je svoje miesto. Sám bez jediného môjho slova. A ty si vlastne len preto konal tak, lebo si cítil otcovu vôle. Pod jeho nátlakom.

– Nie! – kričím.

– Stáť proti otcovi nebolo hrdinstvom. Bolo v ňom a je vari doteraz jednotné celé mesto. Hrdinstvom bolo stáť pri ňom.

Vstáva.

– Prídeš na večeru?

Mlčím.

Aj to vie mama, že mlčím preto, lebo sa nechcem stretnúť s otcom. A že potrvá to dlho, ešte vari veľmi dlho, kým sa po tomto bolestnom dni vyjasní vo mne. Ak nezvíťazí vo mne nenávisť.

Odchádza. Vo dverách sa obráti.

– Musíš byť silný, Vladko! Sme sami. Proti celému mestu. A ty to budeš cítiť tak ako my.

Vyšla.

Musím byť silný! Musím byť silný!

† † †

Pred chvíľou tu bola Viera. Priniesla mi večeru. Ale vrátila sa hneď domov, lebo sa blížila tma.

A teraz som tu zasa sám. Moje čierne šaty visia na vešiaku, lebo skriňu nemám. Medzi človekom, ktorý ich mal na sebe a medzi mnou je taký rozdiel ako medzi včerajsím večerom a dnešným. Ako medzi dvoma ľuďmi, ktorí s vycerenými zubmi stojia proti sebe.

Chlapci neprišli. Či už ani neprídu? Alebo siroja sa sem v noci, aby ich nevidel nik?

Načúvam v tichosti. A už viem iste, že nepadla na zem hruška, ale niekto s plota skočil do záhrady. A po ňom druhý a tretí. Teda traja prišli urobif návštevu. Pekne!

Čakám ich na verande. Vedel som, že príde Ondriš a Paťo. Ale na to som nerátal, že si vyberú za tretieho – protivného Laja.

Ako sa ten dostal sem? Nevidel som ho od onoho večera a podľa Ondrišových rečí bol som presvedčený, že zmizol zo spoločnosti vysedávajúcich na lavici fažkých prípadov. Možno si ho vybrali mne na zlosť. Alebo sa sám prihlásil. Chcel byť svedkom potupy toho, koho nenávidel. A teraz sa blíži s Ondrišom a Paťom s úskľabkom na tvári, plazí sa ako had, slizký a protivný, aby uštipol ako vtedy, lebo vie, že teraz mu za to hlavu nik nerozšliape.

Zastali na verande. Chceli byť slávnostní a odmeraní. Tak začal Ondriš. Zrejme neboli unesený svojou úlohou. Ale asi nemal inú voľbu. Musel ju prijať.

– V mene chlapcov s lavice fažkých prípadov prichádzame ti povedať, že je nám ľúto každého kroku, ktorý sme urobili pre naše sblíženie, – hovorí Ondriš, ale nedôvera sa mi priamo do očí. – Konštatujeme, že nedôvera, ktorú sme ti boli už raz vyslovili, bola na mieste. Neprišli sme fa poúčať o tom, ako si sa mal zachovať pri smrti svojho brata. Len preto sme tu, aby sme vyhlásili, že fa pokladáme za nečestného človeka, s ktorým ani jeden z nás nechce mať nič spoločného.

Škoda Ondriša, myslím si. Len posledné dni ho postavily do zlého sveila. A mlčím.

A tu sa ozval Paťo:

– Vieme, že si bol prinútený takto sa zachovať. Lenže to na veci nič nemení. Nikoho nemožno prinútiť, aby sa zachoval nečestne.

Nedívam sa na tých dvoch. Vidím iba úškľabok na tvári slizkého Laja. Čo tu chce?

A hovorím:

– Nikto ma k ničomu nenútil! Konal som tak, ako som uznal sám za dobré. Sám, rozumiete? V takýchto veciach nik nemôže rozkázať. Ani otec synovi. Ale čo vám budem o tom rozprávať! Na to mi odpovedzte, kto vám dovolil, aby ste sem vliezli?

Ondriš odpovedá tak, ako by sa bol urazil:

– My sme ti len to prišli povedať, že sa v budúcnosti ne-hodláme s tebou stýkať. Aby si sa o to ani nepokúsil.

Potom kývom ostatným:

– Podieme!

Posmešne volám za nimi:

– Preto ste sa nemuseli unúvať. Mali ste mi to povedať len vtedy, keby som sa bol chcel dať do styku s vami. Ale s tým by ste sa fažko mohli pochváliť.

Všetci traja sú zarazení. Neočakávali dnes večer takéto slová v rozhovore so mnou. A tu vyceri zuby Lajo.

– No len si budť pyšný i dnes! Máš byť na čol!

Zalial ma vztek. Priblížil som sa k nemu.

– A ty čo tu hľadáš? Ako si sa opovážil prísť sem za mnou? Lajo ustúpil o krok.

– Pozor, – povedal však hned Paťo. – Sme tu traja, ak by si to nevedel. A poradíme si s tebou, i keď je záhrada vaša a ty by si tu mal byť pánom.

– Tí, ktorí vás sem poslali, – hovorím mu celkom zblízka, – iste by vás pochválili za to, keby ste si počínali ako zbojníci.

– Neboj sa, – uškŕňal sa Lajo, ako keby si bol nabral sme-

losti z toho, že sa ho Paľo zastal. – Nebudeme si s tebou špinif ruky.

Priskočil som k nemu a udrel som ho po tvári. Zatackal sa. Ale potom Ondriš a Paľo hneď sa hodili na mňa a strihli ma na zem. Paľo si ľahol na mňa. Mal silu ani hovádo. A držal si ma sproste. Kľakol si mi na prsia. Raz som ho shodil, ale znova sa dostał hore. A teraz, keď si už myslel, že ma pevne drží, zvolal na Laja:

– Podť mu to vrátiť!

Ale Lajo sa nepohol. Vycítili sme, že sa bojí.

Paľo vedel asi, že ma dlho neudrží. A preto netrpezlivо skríkol na neho:

– Podť, ty zbabelec!

A vtedy som jasne počul, ako za domčekom cuplo niečo na zem. Ani teraz to nebola hruška. Chcel som skríknuť od radosti. Musí to byť Jano! On soskočil s plota!

Tito ho nepočuli. Ondriš a Paľo pozorovali Laja a napnute vyčkávali, čo vykoná. Lajo sa naraz osmelil a fahal ku mne. Keď sa Jano ukázal za chrbotom tých troch pri vchode na verandu, videl nielen Paľa, kľačiaceho na mňe, ale aj Laja v póze útočníka, ktorý sa chce tiež vrhnúť na mňa.

Len toľko povedal:

– Necháte ho?

Tito sa prekvapene obzreli. Využil som túto chvíľu a shodil som so seba Paľa. Nepokúsil sa ešte raz ma dostaviť pod seba. Ale postavil sa pred Jana, aby sa ho spýtal:

– Myslíš, že sa fa bojím?

– Prachte sa odtiaľto! – skríkol Jano na nich.

Obaja sme stáli vtedy už v bojovnom posteji. A čakali, ako sa rozhodnú tí traja.

– Podťme, – povedal Ondriš. A bol to povel na ústup.

Jano ich povzbudzuje:

– Ale bystro!

– Že sa nehanbiť! – hovorí Ondriš, keď prechádza pred Janom. – S takým chlapom bez cti!

– Čuš! – skríkol na neho Jano.

A potom sme už videli len ich chrbty. Neobrátili sa viac k nám. Počuli sme ich len, ako podišli, vytiahli sa na plot a so-skakovali do tmy. Vydýchli sme si, keď sa stratili. Bol to pocit oslobodenia. Iba v tom momente ich zdlhavého odchádzania sme sa zatriasli, keď sme si uvedomili, že sa títo traja definitívne stratili aj z nášho života.

† † †

Hovorím Janovi:

– Tak sa cítim v dnešný deň ako človek, ktorý chcel niečo zbúrať, nejaký obrovský mür, alebo prelomiť nejakú ozrutnú hrádzu. Vzdal som sa toho! Nie div! Mal som nesplniteľnú úlohu! Len títo sa pechoria ešte. Očakávali niečo iného. A nechcú uznať, že inakšie sa nedalo.

– Ani ja ti to neuznám, – povedal na to Jano.

Desivá tichosť ostala po tejto poznámke. Je to strašné, čo hovorí. Strašné.

– Nemysli si, – pokračoval, – že máš pravdu, keď sa takto potešuješ. Lebo ak sa očakávalo od teba, že zvališ mür alebo prelomiš hrádzu, tak si to mal aj urobif. Práve preto si to mal urobif, lebo niečo podobného si sľuboval živému Julovi. Pamätaš sa, keď si mu spomínal na jeho veľkú radosť, že pôjdeme ešte raz korzom my traja do seba zavesení. Lenže dnes sa ukázalo, ako si to myslieš. Nebolo to úprimné. Dobre, že chudák, kým žil, neprišiel na to, že si robil z neho vlastne blázna. Živého by to bolo bolelo. Mŕtvemu je to už jedno, však?

To hovorí Jano?, sputujem sa seba. Len teraz cítim, ako mi bolo jedno, čo mi hovorili alebo čo robili so mnou tí traja. Ani bránif som sa nechcel proti nim, ani povedal slovo, ktoré by mohlo ukázať, že dá sa pochopif aj moje správanie. Nestálo to prosto za to, aby som si pri nich faktovo počínať. Ale pred Janom som sa chcel bránif. Záležalo mi na tom, aby ma Jano pochopil. A cítil som, že by som mal sily do konca bojovať o jeho kamarátstvo, lebo znamenalo pre mňa mnogo. Lenže to,

čo povedal Jano teraz, bolí. Nesmierne bolí. Naraz sa stávam vzdorovitým. Zahryzneš si do perí a mlčím.

– Ja som vedel, – pokračuje Jano, – že s otcom sa hned skamarátiš.

A zasa som mu nepovedal: Nie. Ešte som sa s otcom neskarátil, a kto vie, či sa skamaráti. Či budem môcť raz vysloviešť ako dieťa s dôverou a láskou jeho meno. Nehovoríš to Janovi. Mlčím. A viem, že to nie je dobré! Viem, že takto Jana stratíš. A nikdy viac nenájdeme v živote takého kamaráta. Nikdy viac! Bože, sprav zázrak, hovoríš si v duchu. Daj mi iné srdce! Lebo ak sa my tu rozídeme, nestretneme sa nikdy.

– Tak som ti prišiel povedať, – hovorí Jano ďalej, – že je koniec nášho priateľstva. Aby si ma nehladal ani doma, ani vo fabrike. Zajtra pôjdem ta posledný raz.

To, čo hovorí, je vážne. Rozchádza sa so mnou. Aby ten rozchod bol dokonalý, aby mi ničím neboli zaviazaný a nič nás nepútalo k sebe, zrieka sa aj svojho sna. Preto opúšťa aj svoju prácu vo fabrike. Preto sa končí jeho sen. Pre mňa.

A to som nechcel. Cítim, že tu by bolo treba stavať múr, alebo postaviť hrádzu. Nejako zahatať to, čo chce uniknúť. Zastaviť ten pochod čarogným slovom. Aspoň to, aby Jano neopustil prácu, ktorú miluje. Tak by bola ešte možnosť obnovenia priateľstva alebo zostala by aspoň čistá spomienka na neho. Nielen pocit trpkosti. A bolesť.

Hovoríš, i keď viem, že som nenašiel to pravé slovo.

– Verím, že Julo vie, že sa inakšie nedalo. A odpustí mi.

Jano pozrel na mňa:

– On ti môže odpustiť.

A ja som vycítil pokračovanie. Mal doložiť ešte: Ale ja ti neodpustím.

Na sebe cítim teraz, aké je to strašné, keď je niekto taký tvrdý ako Jano. Taký chlap. Aké je to strašné, že nemôže byť inakší. Pre mňa i pre neho. Lebo viem, že aj jeho to bolí.

Už viem, že ho nezastavím.

– S Bohom, Vlado, – hovorí ticho.

– S Bohom, človeče, – usmievam sa ja.

Dívam sa za ním. Ani ja nemám v očiach slzy. I ja som chlap. I keď som podliak a neverí mi nik. Možno i ja budem tvrdý v živote ako Jano. Ako skala. Od tejto chvíle. Ako sa stávajú ľudia tvrdými vždy vo chvíľach, keď nadarmo hľadali porozumenie človeka, ktorého mali radi.

* XXVI *

Je nedeľa po tej osudnej, keď zomrel Julo.

Som v kostole na chóre a odiaľ sa dívam na shromaždenie veriacich.

Od utorka večera je to piaty fažký deň. Po pohrebe sme sa nestretli s otcom. Jedávam naďalej v kuchyni. Ani s chlapcami som sa nevidel, hoci niekoľkokrát som riskoval cestu do mesta. Povedal som si totiž ešte v utorok večer, že si nájdem zamestnanie. A potom sa odsfahujem od rodičov. A bol som presvedčený, že rodičia pristúpia na to celkom iste.

Znova ma chytila pochybnosť a trápi ma, či som nechybil. A hovorí mi, že som pre nikoho na svete nemal sa tak podlo zachovať. Ale nechcem jej veriť. Keď som však urobil prvý pokus nájsť si zamestnanie a zastal som pred budovou miestneho pivovaru, prišiel som na to, že sa vlastne pokúšam presvedčiť verejnoscť, že za moju neúčasť na pohrebe Julovom sú zodpovední moji rodičia. Keby som sa bol rozišiel s nimi, jasne by som bol ukázal verejnosti, kto je zodpovedný za moje rozhodnutie.

Nevošiel som do budovy pivovaru. Vrátil som sa. Pochopil som aj to, že aj pre iné prekážky nebolo by múdre hľadať zamestnanie v našom meste. Všade by ma mohli s úsmevom odmietnuť. Prečo hľadáte zamestnanie u nás? hovorili by. Výhodnejšie miesto by ste našli vo fabrike, v ktorej je všemožúcim pánom váš otec. Ale nielen to som cítil, keď som sa vracal. Vracal som sa predovšetkým preto, lebo som nechcel, aby zodpovednosť za moje rozhodnutie pripísali inému.

A predsa som necítil tak, ako som mal, že patrím do toho druhého táboru. Že mám stáť vlastne pri svojich rodičoch. Necítil som, že jestvuje nejaké nepriateľstvo, namierené proti nim, a že vlastne sme sami proti celému mestu. Ja som zaplatil za svoje rozhodnutie. Ale nevidel som, že by boli rodičia trpeli za to, ako sa zachoval v tomto prípade otec.

Dívam sa na spievajúce chŕamové obecenstvo. Mamka je tiež v kostole. Dobre ju vidím sklonenú nad spevníkom. Možno padla na ňu aj otcova aj moja vina. Kto vie, či nerozmýšľajú tak mnohí ľudia, že ona nepustila syna a muža na Julov pohreb. Ako rád by som ju očistil od takéhoto podozrenia. Mňa môžu pošpinif, hovorif i myslief o mne, čo chcú. Ale mamka moja musí byť pred ľuďmi čistá, ako ju vidím ja.

Je tu aj Julova matka, sklonená v hlbokom smútku. Na ňu je sústredená pozornosť shromaždenia. Láskajú ju so všetkých strán sústredené pohľady. Celé shromaždenie cíti s ňou.

Ale ja by som chcel pri jej veľkom utrpení ukázať na čistotu smýšľania svojej matky. Aby to videl každý, že ju nemožno vinif z neprístojného chovania otcovho pri smrti jeho nezákonného syna. Vypočítal som si, že po skončených službách božích Julova mať skôr sa dostane von z kostola ako moja mama. Iste ju však zastavia pred kostolom. A zatiaľ by som ja mohol prehovorif so svojou mamkou. Pošepnem jej, aby pred kostolom pristúpila k Julovej matke a vyslovila jej sústrasť. Tak vydá o sebe sama jasné a čisté svedectvo.

Organ zneje fortissimo, je koniec služieb božích. Ja sa ponáhľam, aby som sa dostať čím skôr k mamke. V zástupe, ktorý sa tisne von, prešla predo mnou Julova mať. A už je tu aj mama. Mohol by som sa jej prihovorif. Zastavuje ma však podivná myšlienka.

Nechávam ju prejsť. A nejdem za ňou. Už viem, čo by mi povedala:

A kto by stál potom pri otcovi, syn môj?!

I keď som nepočul túto odpoveď z jej úst, uznávam, že by mala pravdu, keby tak odpovedala. Lebo keby bola vyslovila

Julovej matke sústrasť, bola by sa postavila na jej stranu. A otec by bol zostal sám. Teraz už vystavený jedovatým slovám každého človeka v tomto meste.

Tak by to videla moja mama. Lenže situácia nie je tá. Opäťovne to musím konštatovať. Z ničoho nevidím, že by obyvateľstvo tohto mesta stálo proti mojim rodičom a my by sme boli sami proti celému svetu, ako to vravela mama.

Vyšiel som z kostola a zastal. Videl som Julovu mať obklopenú ženami, ktoré jej vyslovovaly sústrasť. Veľká časť chrámového obecenstva sa shromaždila okolo nej. A videl som aj moju mamku. Išla iným smerom. Pomaly. Možno preto, aby nevzbudila pozornosť, alebo aby mala možnosť pristaviť ju nejaká známa, alebo priateľka. Ale nik sa neobzrel o ňu. Nik ju nepristavil. Nik ju nepozdravil a nešiel za ňou. Sama kráčala moja drahá mama, ako by niesla nejakú obrovskú farchu. Nebola to jej vina. Niesla otcovu vinu.

A vtedy som porozumel, že sme skutočne sami. Ctími si Julovu matku a je mi jej úprimne ľúto. Ale moje miesto je pri mojej matke. Nemôžem ju nechať samotnú. Musím sa postaviť knej.

A už som bežal za ňou. Bolo mi to jedno, že sa to nepatrilo pred očami chrámového shromaždenia. Musel som bežať, kým som nezastal pri nej a nechytil ju za ruku.

Len toľko som jej povedal:

– Mamka moja!

A ona odpovedala:

– Syn môj!

Ďalej sme kráčali spolu. Nik by neboli mohol pridať k našej radosť. Takú radosť sme mali v srdci, ako by sme sa boli po dlhom, pridlhom hľadaní našli práve v tejto chvíli.

† † †

Večer v záhrade.

Rozmýšľam o otcovi. Vyratúvam všecko, čím sa proti mne previnil. A seba sa trpko sptyjujem, či začať spomienkou, ako prudko sa postavil proti mojej túžbe stať sa hercom a pokra-

čoval úderom, ktorý som dostal vtedy, keď som sa dozvedel, kto je Julio. A potom kráčať ďalej a vidieť nové, vždy nové dôkazy, nemilosrdné dôkazy o tom, že otcova autorita padla. Alebo ako sa pohlo základom, na ktorom stála jeho autorita, mocná v našom rodinnom živote.

Pred nás gymnazistov stavali naši profesori ľudí, ktorí boli vzormi skutočne vo všetkom. Aký to bol smútok v mojom živote, aké sklamanie, keď som si musel uvedomiť, že človek, ktorý mi mal byť vzorom, je ďaleko od dokonalosti. Či som sa mohol obrátiť na neho s úctou vo svojom živote? Viem, že to nemohlo byť hned. Príliš živé bolo ešte všeľko, každá rana. Len či mohla byť tu nádej, že to raz príde?

Tak to vyzerá u nás, že sa vráti všetko do starých koľají. A že otec znova len nepripustí krok, ktorý by nás sblížil. Prejde čas utrpenia, ktorý skúšal naše sily, preletí nad nami víchríca, ale iba okolo nás sa zmení niečo, v nás sa nezmení nič. Vrátime sa ta, kde sme boli. Budeme to vidieť predovšetkým z otcovho správania. Ako sa bude meniť znova v toho, ktorým bol. Jeho gestá budú vždy povýsenejšie. A bude mocnieť jeho hlas. A raz bude tam, kde bol. Možno si ani nespomenie, že kedysi sa aj on chcel ponížiť. A keby to bol vtedy jeho syn chcel, možno by to bol aj urobil.

Dnes mi povedala mama:

– Budeš sa mušieť vrátiť znova k spoločnému stolu.

Nespytujem sa na nič. Boly by to fažké otázky a fažké odpovede. Budeš sa mušieť znova len ponížiť, hovorím si. Ba vari aj poprosiť za odpustenie. Aby si sa mohol vrátiť do moci železných rúk.

Lebo inej cesty niesť.

Len ako sa skloní pred človekom, ktorého si nemôžem ctíť ani milovať? Kde hľadať cestu, na ktorej sa stretneme?

Neviem, či poslúchnem mamku. Keby som sa bol postavil proti otcovej vôle a nevycítil, čo chce, keď ma volal k sebe pred pohrebom, či by mohla mama rozmýšľať o mojom návrate k spo-

ločnému stolu? Sotva. Bol by som odsúdený naveky sedieť v kuchyni. Ale preto, lebo som tak urobil, ako to on chcel, volá ma k sebe. To je odmena.

A ja nechcem takú odmenu.

A nesadnem si k spoločnému stolu.

† † †

Niečo ma vyháňa na ulicu. Nemôžem sa upokojiť. Preklínam svoju samoťu. Chcem vidieť ľudí, i keď môžem očakávať aj neprijemné stretnutia. Chcel by som vidieť smutný dom. Ale cítim, že ta nemôžem ísť. Tá cesta je pre mňa naveky zavretá.

Ktosi sa ozve za mnou mäkkým hláskom:

– Vlado!

Je to Anka.

– Musela som vás zastaviť, – hovorí.

– S podliakom by ste sa nemali ukazovať.

Je v rozpakoch. A ja hútam o tom, prečo si nechcem priznať, aká je krásna pre mňa táto chvíľa. Zastavila ma. Ona ma zastavila. Ja by som nebol mal odvahu prihovoriť sa jej.

Smelo kráčame ulicou. Obdivujem Anku. Je to predsa len skvelé dievča. Štebotavo hovorí:

– Jano je veľmi smutný. Nemali ste sa rozísť.

– Nekamaráti sa s chlapcami?

– Nie.

– Nemôže sa vrátiť, – hovorím. – A so mnou nemal šťastie. Anka mlčí.

– Chlapci mi nechýbajú. Nemal som rád spoločnosť, ktorá každú chvíľu bola pripravená prehrabávať sa v mojich intímnych, rodinných veciach. Ale za Janom je mi smutno.

– Pokúsim sa vás smierif.

– To nepôjde, Anka! Jano nevie odpúšťať.

Anka kývne. Ona vie, že Jano je taký.

– Bude učiteľom, – hovorí. – Má rád deti.

– Áno, – odpovedám ticho a na chvíľu sa vraciam k našim spoločným snom v záhrade. Je to už len tupá bolesť. I Jano mal svoj sen. A hvízda si iste, keď ho spomína.

Keby otec menej pil, mohol by aj ďalej študovať.

I Anka, i Jano majú ten istý problém ako ja, myslím si.

– Ani spokojný dom nie je celkom spokojný. Otcovia, ako si vás ctif? Ako vás milovať? – hovorí to nahlas a Anka hneď odpovedá.

– Musíme si ich ctif a musíme ich milovať tak, akí sú, – hovorí prosto a presvedcivo.

Zastali sme. Aké je to zvlášne! Na veľké otázky aká jednoduchá, prostá odpoveď. Ved ju poznám! Myslím na svojho učiteľa náboženstva z ľudovej školy. Tak nám vysvetľoval štvrté božie prikázanie, že ctif si a milovať treba nielen rodičov, ktorí sú dobrí a ktorí môžu splniť každú žiadosť svojich detí, ale i takých, ktorí nemajú z čoho dávať, lebo sú chudobní, i takých, ktorí sú suroví a vedia ubližiť svojim deťom. Pamätam sa, ako dal toto vysvetlenie zopakovať spolužiakovi, ktorého otec sa spíjal a prichádzaval v sobotu po výplatе bez groša domov, a druhému, s ktorým sme boli tiež všetci v triede spojení súčitom, lebo jeho otec bol surovec a bijaval ho bez príčiny. A všetci sme vtedy precíili, ako fažko vyslovovali tito naši prialia slová prikázania i jeho vysvetlenia. Robili to priam ne-návisne. Len neskôr sme ich mohli pochopiť. Že nie my, ale len oni vedeli, čo znamená pokoriť sa pod mocou zákona božieho.

Je mi jasné, prečo sa mi vrátila táto spomienka.

Vracia ma aj k Julovi. To isté cítil aj on. Že otec je človekom, ktorého treba milovať.

A to je tá cesta...

† † †

Stojím pred otcom a myslím na to, aká čudná bola cesta, ktorá ma sem priviedla. Stojím pred ním, ale nedívam sa na neho. Možno čaká odo mňa slovo, ale ja mlčím. Rozmýšľam o tom, ako sa naučím ctif si ho znova. Lebo chcem, aby bol pre mňa znova autoritou. A bol by som rád, keby som mohol zabudnúť na všecko, čo som pre neho stratil, na svojho najlepšieho priala a na svoj

najkrajší sen. Chcel by som zabudnúť na všeľko, aby som ho mohol milovať.

Neviem, či sa mi to podarí. Páli ma bolesť, ani osteň v tele, všeľko, čím sa previnil proti mne, proti človekovi vo mne. A viem dobre, že by to všeľko znova oživilo a postavilo sa proti nemu, keby som v tejto chvíli pocítil len moc jeho železných rúk a nie to, čo by mi malo povedať jeho srdce.

Rukou sa ma dotýka. Kladie mi ju na plece. Je to láskavá ruka. Cítim, že mizne nepriateľstvo medzi nami. Že sa vyrovňajú rozdiely medzi otcom a synom. Že i ja som dospel, možno práve v bolestných dňoch týchto prázdnin. I ja som teraz chlapom. Stal som sa ním v útrpení.

Dviham hlavu a dívam sa do otcovej tváre. Aká je zmenená! Niet na nej stopy po pýche a tvrdosti. Je to tvár človeka, ktorý trpel a trpí. Človeka, ktorý nikdy nebude taký, aký bol. Lebo po jeho tvári tečú slzy.

m s

Autor

Július Barč-Ivan

Názov diela

Železné ruky

Vydavateľ

Matica slovenská

Edícia

Knižnica slovenských pohľadov, sv. 136

Rok vydania

1948

Redaktor

Dr. Ivan Kusý

Upravovateľ

Dušan Šulc

Tlačiar

Neografa, úč. spol.

Vydanie

Prvé

Písmo

Beton borgis
